

Fortolkning av konjunkte partisipper og absolutte ablativer i Cæsars *De bello gallico*

Øyvind Strand

Veileder: Dag Haug

Masteroppgave i latin
Institutt for filosofi, idé- og kunsthistorie og klassiske språk
Humanistisk fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Juni 2011

Fortolkning av konjunkte partisipper og absolutte ablativer i Cæsars *De bello gallico*

Av
Øyvind Strand

© Øyvind Strand

2011

Fortolkning av konjunkte partisipper og absolutte ablativer i Cæsars *De bello gallico*

Øyvind Strand

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Arkan Kopi & Digitaltrykk, Oslo

Sammendrag

Konjunkte partisipper og absolutte ablativer kjennetegnes ved at de kan uttrykke en rekke forskjellige betydninger som for eksempel tid, årsak, innrømmelse, betingelse og måte. Hvilken betydning de uttrykker blir sjelden spesifisert, men må i hvert enkelt tilfelle avgjøres ut i fra konteksten. I denne masteroppgaven forsøker jeg å identifisere noen av de kontekstuelle faktorene som er med å bestemme hvilke fortolkninger vi får og undersøker om det er noen forskjell på hvilke betydninger konjunkte partisipper og absolutte ablativer brukes til å uttrykke.

Undersøkelsen bygger på tredje og fjerde bok av Cæsars *De bello gallico*.

Jeg argumenterer for at konjunkte partisipper og absolutte ablativer kan fylle tre forskjellige funksjoner i setningen og at de ulike syntaktiske funksjonene åpner for hver sine sett av fortolkninger. Partisipper som modifierer hele setningen uttrykker temporale, kausale, kondisjonale, konsessive og hensiktsrelasjoner, partisipper som modifierer verbfrasen alene uttrykker relasjonene “ledsagende omstendighet”, “måte”, “instrumental” og “sammenligning”, og partisipper som er sideordnet med verbfrasen uttrykker ren temporal progresjon og kontrast. Fortolkningen av partisipper kan dermed forstås som en tottrinnsprosess, hvor første trinn består i å avgjøre partisippets funksjon og andre trinn i bestemme den semantiske relasjonen nærmere. Det argumenteres videre for at de semantiske relasjonene besitter ulike grader av kognitiv kompleksitet og kan ordnes hierarkisk etter hvor mye verdenskunnskap og/eller lingvistisk informasjon de krever for å etableres. Ved siden av verdenskunnskap, hevdes det at både faktorer på setningsnivå som partisippenes aksjonsart og det overordnede verbets tempus og modus, og faktorer på diskursnivå som ulike former for brudd og overganger i narrativet og partisippenes informasjonsstatus er med å bestemme hvilke fortolkninger vi får.

Når det gjelder fordelingen mellom konjunkte partisipper og absolutte ablativer fremgår det at absolutte ablativer er klart mest frekvente totalt sett og dominerer alle de semantiske relasjonene med unntak av kausal, ledsagende omstendighet og kontrast som først og fremst synes å være konjunkte partisippers domene. Det argumenteres for at fordelingen i korpuset vårt på flere punkter bryter med hypotesen Bernd Kortmann fremsetter i *Converbs in cross-linguistic perspective* om at det finnes en universell tendens til at konverb med eksplisitt subjekt uttrykker mindre komplekse semantiske relasjoner enn konverb med implisitt subjekt på språk som har begge konstruksjonene. Selv om korpuset vårt er for lite til å si noe sikkert om situasjonen i klassisk latin i alminnelighet, antydes det at det tilsynelatende bruddet med Kortmanns hypotese kan forklares med at partisipper med eksplisitt subjekt står i en særstilling på latin, siden absolutte

ablativer brukes som erstatning for et, med unntak av deponentia, manglende perfektum aktivt partisipp.

Forord

Jeg vil for det første rette en stor takk til min veileder Dag Haug for å ha satt meg på sporet av de mange spennende spørsmålene som reiser seg i forbindelse med fortolkningen av latinske partisipper og for å ha gitt meg mange gode råd og innspill underveis i arbeidet med oppgaven. Jeg vil også takke min kone Lone Dybdal for å ha vært tålmodig med meg og gitt meg uvurderlig hjelp og støtte.

Innholdsfortegnelse

1	Bakgrunn	1
1.1	Definisjon og avgrensning av konstruksjonene	1
1.2	Latinske grammatikker og lingvistisk litteratur	4
1.3	Latinske partisipper i et typologisk perspektiv	7
1.4	Semantiske relasjoner	8
1.4.1	Adverbielle relasjoner	8
1.4.2	Diskursrelasjoner	11
1.5	Fortolkning av partisipper	12
1.5.1	Identifisering av partisippets funksjon	13
1.5.2	Fortolkning av den semantiske relasjonen	17
1.5.3	Forholdet mellom konjunkte partisipper og absolutte ablativer	24
1.6	Korpus og metode	25
2	Korpusundersøkelse	27
2.1	Tematiske partisipper	27
2.1.1	Temporal	29
2.1.2	Temporal-kausal	32
2.1.3	Kausal	33
2.1.4	Kondisjonal	35
2.1.5	Konsessiv	38
2.1.6	Konsessiv-kondisjonal	40
2.2	Rematiske partisipper	40
2.2.1	Narrasjon	43
2.2.2	Kontrast	44
2.3	Elaborative partisipper	45
2.3.1	Ledsagende omstendighet	46
2.3.2	Instrumental	48
2.4	Avslutning	50
	Litteraturliste	53
	Appendiks	56

1 Bakgrunn

Innledning

Konjunkte partisipper og absolutte ablativer kan som kjent uttrykke en rekke forskjellige betydninger som for eksempel tid, årsak, betingelse, innrømmelse og måte. Hvilken betydning de uttrykker blir sjelden spesifisert, men må i hvert enkelt tilfelle avgjøres ut i fra konteksten. I denne oppgaven vil jeg se nærmere på hvordan den kontekstuelle fortolkningen av partisipper foregår, og forsøke å avklare hvilke faktorer som virker inn på fortolkningen og får oss til å tolke et gitt partisipp som for eksempel kausalt i en sammenheng og som kondisjonalt i en annen. Jeg vil også se på hvor frekvente de ulike betydningene er og undersøke om det er noen forskjell mellom konjunkte partisipper og absolutte ablativer med hensyn til hvilke relasjoner de uttrykker, og hva som eventuelt kan være grunnen til dette. Undersøkelsen vil bygge på bruken av de to konstruksjonene i tredje og fjerde bok av Cæsars *De bello gallico*.

Jeg vil begynne med å definere og avgrense konstruksjonene (1.1), før jeg gjør rede for hva som er skrevet om fortolkningen av partisipper i latinske grammatikker og annen latinsk lingvistisk litteratur (1.2). Deretter vil jeg plassere de latinske partisippkonstruksjonene i et typologisk perspektiv (1.3), se nærmere på de ulike semantiske relasjonene partisipper kan uttrykke (1.4) og vise hvordan fortolkningen av latinske partisipper kan forstås i lys av studier av fortolkningen av liknende konstruksjoner på andre språk (1.5). Jeg vil avslutte den første delen av oppgaven med en presentasjon av korpuset jeg bygger på (1.6). I del to vil jeg presentere resultatene av undersøkelsen (2.1-2.3), før jeg avslutter med å samle trådene og oppsummere de viktigste funnene i oppgaven (2.4).

1.1 Definisjon og avgrensing av konstruksjonene

Participium coniunctum og *ablativus absolutus* er de tradisjonelle latinske betegnelse på partisipper som står i predikativ posisjon og fyller en adverbieell funksjon i setningen. Forskjellen mellom de to konstruksjonene består i at et *participium coniunctum* tar en nomenfrase i den overordnede setningen som subjekt og kongruerer med denne i kjønn, tall og kasus, mens en *ablativus absolutus* er uavhengig av konstituentene i den overordnede setningen og har et selvstendig subjekt i ablativ. Ofte vil konjunkte partisipper og absolutte ablativer kunne oversettes med adverbieelle tid-, årsak-, betingelse- eller innrømmelsessetninger, som i eksemplene nedenfor, hvor partisippkonstruksjonene synes å være ekvivalente med henholdsvis en årsak- og tidssetning:

- (1) Illi supplicia cruciatusque Gallorum **veriti** [...] remanere se apud eum velle dixerunt (Caes. Gall. 4,15,5).¹
- (2) **Commisso proelio** diutius nostrorum militum impetum hostes ferre non potuerunt ac terga verterunt (Caes. Gall. 4,35,2).²

Andre ganger synes hendelsene som uttrykkes av partisippene å ha tilnærmet samme status som hendelsen som uttrykkes av det overordnede verbet. Partisippene blir da gjerne oversatt med sideordnede hovedsetninger.

- (3) Hos item ex proximis primi navibus cum conspexissent **subsecuti** hostibus adpropinquaverunt (Caes. Gall. 4,25,6).³
- (4) Postea vero quam equitatus noster in conspectum venit hostes **abiectis armis** terga verterunt [...] (Caes. Gall. 4,37,4).⁴

Andre ganger igjen synes partisippene hverken å sette en adverbial ramme for den overordnede setningen eller være sideordnet med hendelsen som uttrykkes av det overordnede verbet, men snarere å spesifisere eller gi nærmere informasjon om hendelsen som uttrykkes av det overordnede verbet. Partisippene kan da for eksempel oversettes med et predikativt adjektiv eller et preposisjonsuttrykk, som i eksempel (5) og (6) nedenfor.

- (5) Huc magno cursu contenderunt [...] **exanimatique** pervenerunt (Caes. Gall. 3,19,1).⁵
- (6) [...] militibus autem ignotis locis **impeditis manibus** magno et gravi onere armorum oppressis simul et de navibus desiliendum et in fluctibus consistendum et cum hostibus erat pugnandum [...] (Caes. Gall. 4,24,2).⁶

I tradisjonelle latinske grammatikker blir det ikke trukket noe klart skille mellom disse tre måtene å bruke partisipp på, og de blir alle behandlet som uttrykk for en og samme syntaktiske funksjon. At det i enkelte kontekster virker mer naturlig å gjengi partisipp med sideordnede hovedsetninger enn med adverbialle leddsetninger når man oversetter latinske partisipp til moderne europeiske språk, har tradisjonelt blitt forklart ut i fra språklige/kulturelle forskjeller mellom latin og de moderne språkene, snarere enn som egenskaper ved disse partisippene selv.⁷ I nyere gresk lingvistisk litteratur har imidlertid disse forskjellene blitt gitt en annen forklaring. I følge Pompei (2001, 2012) og Haug (2008, 2012) må nemlig de tre forskjellige måtene å bruke partisipp på forstås som en gjenspeilning av at konjunkte partisipp og absolutte genitiver ikke bare kan fylle en, men tre forskjellige syntaktiske funksjoner i setningen. De ulike syntaktiske funksjonene partisippene kan fylle korrelerer, som vi skal se, med forskjellige funksjoner i

¹ "Siden de fryktet gallernes straff og pinsler, sa de at de ønsket å forbli hos ham."

² "Da slaget først var kommet i gang maktet de ikke å stå i mot angrepet fra våre soldater særlig lenge og tok til flukten."

³ "Så snart mennene på de nærmeste skipene fikk øye på disse, fulgte de etter og rykket frem mot fienden [...]"

⁴ "Etter at rytteriet vårt var kommet til syne, kastet fienden våpnene og flyktet [...]"

⁵ "Hit løp de i full fart[...] og kom andpustne frem."

⁶ "[...] mens soldatene uten å kjenne stedet, med hendene opptatt og tyngt av vekten av de tunge våpnene, på en og samme tid måtte hoppe fra skipene, prøve å få fotfeste i bølgene og kjempe mot fienden [...]"

⁷ For en slik kulturell/språklig forklaring, som blant annet går på at romerne foretrekker konkrete uttrykksmåter og fremstiller handlingskomplekser som et hele, der vi på moderne språk foretrekker abstrakte uttrykksmåter og er tilbøyelige til å dele handlingskomplekser opp i sine enkelte bestandeler, se Kühner-Stegmann (1955: 780-781).

setningens informasjonsstruktur, og – i følge Pompei – er det dessuten en klar korrespondanse mellom hvilken syntaktisk funksjon partisippene fyller og hvilke betydninger de kan uttrykke.⁸

Partisippene som gjerne oversettes med adverbielle leddsetninger, som i eksempel (1) og (2) ovenfor, modifierer hele den overordnede setningen og brukes til å uttrykke gitt eller presupponert informasjon. Partisipper med denne funksjonen kan – i følge Pompei – uttrykke temporale, kausale, kondisjonale, konsessive og hensiktsbetydninger. Siden disse partisippene kjennetegnes ved at de uttrykker gitt informasjon og dermed, som vi kommer tilbake til, tilhører den tematiske delen av setningen, vil jeg kalle denne typen tematiske partisipper.⁹

Partisippene som gjerne oversettes med sideordnede hovedsetninger, som i eksempel (3) og (4) ovenfor, er sidestilt med verbfrasen og brukes til å presentere ny og selvstendig informasjon. Disse partisippene uttrykker ikke noen adverbuell betydning i tradisjonell forstand, men indikerer ganske enkelt at hendelsen som uttrykkes av partisippet går forut for hendelsen som uttrykkes av det overordnede verbet. På latin kan det imidlertid, som jeg kommer tilbake til i 1.4.2, noen ganger også være en kontrast mellom hendelsene som uttrykkes av partisippet og det overordnede verbet, og partisippene blir da gjerne oversatt med et *men* i stedet for et *og*. Siden disse partisippene kjennetegnes ved at de uttrykker ny informasjon og dermed tilhører den rematiske delen av setningen, vil jeg kalle denne typen rematiske partisipper.¹⁰

Partisippene som spesifiserer eller gir en mer detaljert fremstilling av hendelsen som uttrykkes av det overordnede verbet, som i eksempel (5) og (6) ovenfor, modifierer verbfrasen alene.

Informasjonen denne typen partisipper uttrykker er som regel ny, men i motsetning til informasjonen som uttrykkes av rematiske partisipper er den ikke selvstendig, men en del av informasjonen som uttrykkes av det overordnede verbet. Partisippene med denne funksjonen kan – i følge Pompei – uttrykke betydningene ledsagende omstendighet, måte og instrumental. På latin synes denne typen partisipper dessuten, som jeg kommer tilbake til i 1.5.2, å kunne uttrykke sammenligning hvis de blir augmentert med en spesifiserende subjunksjon eller adverb som for eksempel *sicut*, *ut*, *tamquam* eller *quasi*. Siden partisippene som modifierer verbfrasen alene

⁸ Fremstillingen som følger baserer seg, der ikke annet er spesifisert, både på Haug (2008, 2012) og Pompei (2001, 2012). Haug (2012) og Pompei (2012) viser henholdsvis til et bokkapittel og en artikkel under publisering. Siden det vil bli referert forholdsvis ofte til disse i denne oppgaven har jeg valgt å vise til planlagt årstall for publisering i stedet for å stadig bruke den plasskrevende betegnelsen “under publisering”.

⁹Siden partisipper med denne funksjonen setter en ramme som den overordnede setningen skal forstås innenfor, kalles disse *framing participles* i Haugs terminologi (Haug 2008). Pompei vektlegger på sin side deres syntaktiske funksjon og kaller dem *modificatori di frase* (Pompei 2012).

¹⁰ Haug som i sin terminologi gjennomgående vektlegger partisippenes funksjon i setningens informasjonsstruktur kaller disse *independent rhemes* (Haug 2008), mens Pompei viser til deres syntaktiske funksjon og kaller dem *coordinativi narrativi* (Pompei 2012). Pompei (2012) skiller imidlertid mellom to typer rematiske partisipper. I tillegg til *coordinativi narrativi* som kjennetegnes ved at de alltid kommer foran det overordnede verbet og uttrykker ren temporal progresjon, har Pompei også identifisert en type rematisk partisipp som hun kaller *coordinativi di extension* og som kjennetegnes ved at de alltid kommer etter det overordnede verbet og uttrykker ulike former for tilleggsinformasjon som ikke kan forstås selvstendig, men bare i forhold til det overordnede verbet. Siden det i korpuset vårt ikke finnes eksempler på den sistnevnte typen, må vi holde det åpent om det er grunnlag for å skille mellom to typer rematiske partisipper også på latin.

spesifiserer eller gir nærmere informasjon om de umiddelbare omstendighetene rundt hendelsen som uttrykkes av det overordnede verbet, vil jeg kalle disse for elaborative partisipper.¹¹

Også i nyere latinsk lingvistisk litteratur har det blitt argumentert for at partisipper tilsvarende de vi her har kalt henholdsvis tematiske og elaborative, fyller ulike syntaktiske funksjoner i setningen (Vester 1988). Vester kobler imidlertid ikke de ulike syntaktiske funksjonene til forskjellige funksjoner i setningens informasjonsstruktur og sier heller ingenting om eventuelle korrespondanser mellom partisippenes funksjon og hvilke betydninger partisippene kan uttrykke. Partisippene som vi her har kalt rematiske, har – meg bekjent – ikke tidligere blitt identifisert som en egen type partisipp i latinsk lingvistisk litteratur. Siden det logiske tidsforholdet mellom hendelsene som uttrykkes av partisippet og det overordnede verbet er det samme ved disse som ved tematiske, har de rematiske partisippene formodentlig tradisjonelt blitt regnet som en form for temporale partisipper.

Predikatsleddet i en absolutt ablativ kan som kjent bestå av et substantiv eller adjektiv istedenfor et partisipp, som i “**Natura duce** errari nullo pacto potest” (Cic.Leg.1,20 etter Kühner-Stegmann 1955:779).¹² Siden vårt mål her er å sammenligne to partisippkonstruksjoner, vil vi imidlertid se bort i fra denne typen absolute ablativer i denne oppgaven. Vester (1977) og Pompei (2006) argumenterer for at også appositive partisipper, som i “Lex est recta ratio **imperans** honesta” (Cic.Ph.11,28 etter Vester 1977:243)¹³ bør regnes som en form for konjunkte partisipper. Disse partisippene har tradisjonelt ikke blitt regnet som konjunkte partisipper siden de ikke har en funksjon på setningsnivå, men bare gir ytterligere informasjon om nomenfrasen de modifierer.¹⁴ Siden appositive partisipper per definisjon ikke står i noen semantisk relasjon til det overordnede verbet, vil denne typen partisipper – uansett om det i og for seg, uten å gå nærmere inn på dette her, kan være grunner til å regne også disse som en form for konjunkte partisipper – falle utenfor rammen av denne oppgaven.

1.2 Latinske grammatikker og lingvistisk litteratur

I latinske grammatikker gjøres det mer eller mindre utførlig rede for de ulike betydningene konjunkte partisipper og absolute ablativer kan uttrykke, men sies lite eller ingenting om hvilke

¹¹ Denne betegnelsen er en direkte oversettelse av Haugs term *elaborative participles* (Haug 2008). I Pompeis terminologi kalles denne typen partisipper *modificatori di predicato* (Pompei 2012).

¹² “Med naturen som anfører er det umulig å trå feil.”

¹³ “En lov er et prinsipp om det rette som påbyr det som er hederlig.”

¹⁴ Kühner-Stegmann behandler dem for eksempel som “Partizipien in Vertretung eines Adjektivsatzes” (Kühner-Stegmann 1955: 770).

faktorer som er med å bestemme hvilken fortolkning vi får.¹⁵ I den grad det sies noe eksplisitt om hvordan fortolkningen av partisipper foregår, begrenser det seg til generelle observasjoner om at fortolkningen avhenger av den leksikalske betydningen til de to verbformene og/eller konteksten.¹⁶ De fleste grammatikkene nevner at betydningen til et partisipp kan spesifiseres ved hjelp av en subjunksjon eller et adverb, men utover dette, er det bare Pinkster (1990) som i det hele tatt sier noe eksplisitt om hvilke faktorer som er med å styre hvilken fortolkning vi får.¹⁷ I følge Pinkster (1990:158) finner vi i hovedsak årsaksfortolkninger ved “[...]verbs meaning ‘to fear’, ‘to think’, etc.[...]” og hensiktsfortolkninger ved “[...] verbs meaning ‘to strive’, ‘to avoid’ ”.

Når det gjelder spørsmålet om hvilke betydninger partisippene kan uttrykke, er det tilsynelatende visse forskjeller grammatikkene i mellom. Samtlige grammatikker oppgir at partisippene kan uttrykke temporale, kausale, kondisjonale og konsessive betydninger, og de fleste nevner dessuten at partisippene kan uttrykke sammenligning hvis de forbindes med et adverb eller en subjunksjon som *ut*, *sicut*, *tamquam* og *quasi*, og at det konjunkte futurum partisippet kan uttrykke hensikt.¹⁸ At partisipper også kan uttrykke betydninger som måte, instrumental og ledsagende omstendighet er det imidlertid bare et mindretall som oppgir.¹⁹ Grammatikkene sier gjennomgående lite om hvor utbredte de ulike adverbielle betydningene er, og det sies ingenting om hvorvidt det er noen forskjell mellom konjunkte partisipper og absolutte ablativer med hensyn til hvilke betydninger de oftest uttrykker.

Heller ikke i annen latinsk lingvistisk litteratur har spørsmålet om fortolkning av partisippkonstruksjoner blitt viet særlig oppmerksomhet.²⁰ Laughton (1964) er – så vidt meg bekjent – den eneste som i noen grad har bestrebet seg på å identifisere konkrete faktorer som har

¹⁵ Grammatikkene jeg har tatt for meg er: Kühner- Stegmann (1955), Szantyr-Hofmann (1965), Menge (2009), Ernout-Thomas (1953), Touratier (1994), Lavency (1997), Woodcock (1959), Traina-Bertotti (2003), Pinkster (1990), Blatt (1946), Sjöstrand (1960) og Eitrem (1999).

¹⁶ Av grammatikkene jeg har undersøkt er det bare Blatt, Pinkster, Lavency og Touratier som sier noe eksplisitt om fortolkning overhodet. Blatt: “Participiets logiske Forhold til Sætningens finitte Verbum er paa klassisk Latin normalt bestemt af Sammenhængen: den beror paa Betydningen af de Verber, der forbindes ved Anvendelsen af Participiet” (Blatt 1946: 159). Pinkster: “the adverbial relation[...]is not expressed explicitly but appears from the meaning of the verbal lexeme and/or from the context (Pinkster 1990:157). Lavency: “La construction participiale fait contraster la description d’une situation et la mention d’un évènement ou d’une action. À partir de ces sens constant, des valeurs diverses peuvent être inférées du contexte” (Lavency 1997:198). Touratier (om absolutt ablativ): “C’est donc seulement le contenu de cette proposition et de son contexte qui permet d’inférer une des valeurs logiques [...]” (Touratier 1994:655).

¹⁷ I klassisk latin synes det først og fremst å dreie seg om bruken av *tamquam*, *quasi*, *ut* osv. ved partisipper som uttrykker sammenligning, *tamen* ved partisipper som får en konsessiv fortolkning, og bruken av subjunksjonen *nisi* ved partisipper som uttrykker negerte betingelser. I keisertiden blir bruken av spesifiserende subjunksjoner og adverb langt mer utbredt, formodentlig etter gresk påvirkning, og vi finner for eksempel temporale partisipper spesifert med adverb som *statim*, *exemplo*, *simul*, *inde*, *deinde*, *post* osv., bruk av subjunksjonen *quamquam* ved konsessive partisipper og *quippe* ved partisipper som får en kausal fortolkning. For en oversikt, se for eksempel Kühner-Stegmann (1955:789-792).

¹⁸ At futurum partisipp brukes til å uttrykke hensikt blir først vanlig fra Livius av (Woodcock 1957:72).

¹⁹ Kühner-Stegmann, Szantyr-Hoffmann, Menge og Sjöstrand. Antall betydninger som angis synes til en viss grad å korrelere med hvor utførlig grammatikkene behandler partisipper overhodet, men en indikasjon på at det ikke bare er et spørsmål om plass, men reell uenighet som ligger til grunn, finner vi i tilfeller hvor forskjellige grammatikker har benyttet seg av samme eksempel og tolket det forskjellig. Partisippet *pugnans* i, “Lucius Petrosidius aquilifer pro castris fortissime **pugnans** occiditur” (Caes. Gall 5,37,5) plasseres for eksempel under kategorien måte (Art und Weise) hos Kühner-Stegmann (1955:777), mens et tilsvarende partisipp, “Miles fortissime **pugnans** occiditur” kategoriseres som temporalt hos Eitrem (1999:69).

²⁰ Den eneste som – meg bekjent – har skrevet noe generelt om fortolkning av latinske partisipper overhodet er Mensink (1994). Mensink er imidlertid hverken opptatt av å identifisere konkrete faktorer som er med å bestemme hvilke fortolkninger vi får eller av å undersøke eventuelle forskjeller mellom konjunkte partisipper og absolutte ablativer, og synes derfor ikke å være direkte relevant for vår undersøkelse. Jeg har derfor valgt å ikke bruke plass på å presentere og diskutere Mensink (1994) i denne oppgaven.

betydning for hvilke fortolkninger vi får. I sin studie av Ciceros partisippbruk gjør Laughton kort rede for noen typiske trekk ved kontekstene hvor partisipper får henholdsvis en kausal, kondisjonal eller konsessiv fortolkning.

Kausal

Som Pinkster etter ham, hevder Laughton at betydningen til partisippet i seg selv ofte kan være nok til at vi får en kausal fortolkning (Laughton 1964:7). I følge Laughton gjelder dette først og fremst partisipper som uttrykker en indre motivasjon, drivkraft eller hindring som påvirker subjektets handling. Følgende perfektum partisipper er de vanligste av denne typen hos Cicero: *adductus, inductus, commotus, impulsus, doctus, coactus, victus* og *impeditus* (Laughton 1964:5).

Kondisjonal

Kondisjonale partisipper lar seg – i følge Laughton – lettest identifisere når verbet i den overordnede setningen er i konjunktiv og tydelig utgjør en kondisjonal *apodosis* (Laughton 1964:8), som for eksempel i Cic.Brut.118: “idem traducti a disputando ad dicendum inopes reperiantur”.²¹ Betydningen til det overordnede verbet i seg selv kan dessuten være nok til at vi får en kondisjonal fortolkning. Laughton sier imidlertid ikke noe eksplisitt om hvilke verb dette gjelder, men i eksemplet han anfører, Cic.invent 1. 26, finner vi verbet *possum* i den overordnede setningen (Laughton:1964:8): “commutabile, quod ab adversario potest leviter mutatum ex contrario parte dici”.²² En kondisjonal relasjon kan også markeres eksplisitt ved hjelp av en korresponderende betingelsessetning (Laughton 1964:8), som for eksempel i Cic. fin. 5.42: “si vicerunt efferunt se laetitia, victi debilitantur animosque demittunt”.²³

Konsessiv

Partisipper som får en konsessiv fortolkning finner vi, i følge Laughton, for det første i kontekster hvor det er en tydelig og bevisst betydningsmotsetning mellom partisippet og det overordnede verbet (Laughton 1964:8). En slik motsetning kan alltid gjøres eksplisitt ved å legge til et *tamen*, som for eksempel i Cic. invent. 1.39: “et quae iam diu gesta et a memoria nostra remota tamen faciant fidem vere tradita esse”.²⁴ For det andre kan konsessive partisipper tydeliggjøres ved hjelp av en sterk negasjon som *nullus* eller *ne... quidem* (Laughton 1964:9), som i Cic. Manil 14: “si propter socios nulla ipsi iniuria lacesciti maiores nostri...bella gesserunt”.²⁵ For det tredje får vi typisk en konsessiv fortolkning når partisippet og det overordnede verbet står i et antitetisk

²¹ “Hvis de samme skulle gå over fra å diskutere til å holde taler, ville deres mangler bli åpenbare.”

²² “Tøyelig er det som med lette endringer likegodt kan bli sagt av motparten.”

²³ “Hvis de vinner blir de ute av seg av glede, hvis de taper, blir de nedtrykt og henger med hodet.”

²⁴ “Og selv om dette hendte for lenge siden og er fjernt fra vårt minne, hevder de at overleveringen er sann.”

²⁵ “Hvis våre forfedre førte kriger på grunn av forbundsfellene uten selv å ha lidd noen urett [...]”

forhold til hverandre (Laughton 1964:9), som for eksempel i Cic. Invent 1.94: “si plura pollicitus pauciora demonstrabit”.²⁶

Selv om Laughtons observasjoner er verdifulle og verdt å merke seg, har, som jeg kommer nærmere tilbake til i 1.5.2, flere av faktorene han nevner fått mer presise og generelle forklaringer i senere lingvistisk litteratur.

1.3 Latinske partisipper i et typologisk perspektiv

I et typologisk perspektiv har de latinske partisippkonstruksjonene mye til felles med såkalte konverb.²⁷ *Converb* er opprinnelig en term fra altaisk lingvistikk, men brukes i dag i typologisk litteratur som en betegnelse på en infinitt verbform som er syntaktisk underordnet hoved verbet og fyller en adverbieell funksjon i setningen (Haspelmath 1995:3). I følge Nedjalkov (1995:106) finnes det semantisk sett tre typer konverb på verdens språk: spesialiserte, narrative og kontekstuelle. Spesialiserte konverb begrenser seg til å uttrykke en til to adverbieelle betydninger, narrative konverb uttrykker ren temporal progresjon, mens kontekstuelle konverb kjennetegnes ved at de kan uttrykke fire eller flere adverbieelle betydninger avhengig av konteksten. I et typologisk perspektiv vil det latinske futurum partisippet, som bare uttrykker en adverbieell relasjon, hensikt, kunne regnes som et spesialisert konverb, mens presens og perfektum partisippene vil kunne anses som kombinerte kontekstuelle og narrative konverb. Også kontekstuelle konverb på moderne europeiske språk som italiensk og engelsk synes å kunne uttrykke ren temporal progresjon, men i motsetning til på latin og gresk er dette bare mulig når partisippet kommer etter det finitte verbet (Kortmann 1995:220, Lonzi 1991:588-592).²⁸ I følge Nedjalkov (1995:98-99) kan konverb fylle tre ulike syntaktiske funksjoner i den overordnede setningen. Disse synes å være identiske med funksjonene vi i denne oppgaven argumenterer for at latinske partisipper kan fylle.

I løpet av de siste tredivetårene har spørsmålet om fortolkning av kontekstuelle konverb på moderne europeiske språk, som *gerundio* og *gerundif* på de romanske språkene og adverbieelle partisipper på engelsk, blitt gjenstand for flere større undersøkelser.²⁹ Samlet sett viser disse

²⁶ “Hvis han til tross for å ha lovet mye beviser lite.”

²⁷ Mens enkelte, som Nedjalkov (1995) inkluderer de latinske og greske partisippkonstruksjonene blant konverbene, ekskluderer andre, som Haspelmath (1995), dem på morfologisk grunnlag, siden typiske konverb utgjøres av adverbiale verbformer som ikke viser kongruens. Haspelmath betoner imidlertid at greske og latinske partisipper har mye til felles med konverb funksjonelt sett: “[...] verbal adjectives, when used copredicatively, function much like converbs (Haspelmath 1995:19). Pompei (2012) argumenterer på sin side for at greske konjunkte partisipper og absolutte genitiver må regnes som konverb, og det synes – etter mitt syn – ikke å være noen grunn til å oppfatte de latinske partisippene annerledes. Se Pompei (2012) for mer om koblingen mellom greske partisipper og konverb.

²⁸ Jfr. for eksempel: “I’m going to Burgos..., coming back on the twenty-ninth” (Kortmann 1995:220) og “Siamo partiti all’ alba, arrivando solo a tarda sera” [“Vi dro avgårde tidlig om morgen og kom først frem sent på kvelden”] (Lonzi 1991: 589).

²⁹ Fransk: (Halmøy 1982), italiensk: (Pusch 1980), engelsk: (Stump 1985, Kortmann 1991).

undersøkelsene at fortolkningen av kontekstuelle konverb på de ulike språkene har mange fellestrekk.³⁰ Resultatene man har kommet frem til i disse studiene, synes også, som vi skal se, å være relevante for fortolkningen av latinske partisippkonstruksjoner.

1.4 Semantiske relasjoner

Den semantiske relasjonen mellom partisipper og overordnet verb kan, som vi har sett i 1.1, være av to slag. Mens tematiske og elaborative partisipper er tydelig semantisk underordnet det overordnede verbet og brukes til å uttrykke regulære adverbielle betydninger, uttrykker de rematiske partisippene informasjon som er tilnærmet sideordnet med det overordnede verbet. Siden forholdet mellom et rematisk partisipp og det overordnede verbet dermed i en viss forstand tilsvare relasjonene vi finner mellom to sideordnede setninger, kan, som vi kommer tilbake til i 1.4.2, forholdet mellom disse beskrives ved hjelp av såkalte diskursrelasjoner, dvs. termer som er utviklet innenfor tekstlingvistikken for å kartlegge de implisitte og eksplisitte semantiske relasjonene mellom setninger i en tekst.

1.4.1 Adverbielle relasjoner

For å identifisere hvilke faktorer som spiller en rolle i fortolkningen av partisipper, er det avgjørende å kunne trekke klare grenser mellom de ulike adverbielle relasjonene og forstå hvilket forhold det er mellom dem. Når det gjelder spørsmålet om avgrensning, er det først og fremst relasjonene måte og ledsagende omstendighet som har vist seg problematiske.³¹ I følge Pusch (1980) bør termen “måte” forbeholdes de tilfellene hvor kombinasjonen av konverb og overordnet verb uttrykker to sider eller aspekter ved en og samme hendelse, og betegnelsen “ledsagende omstendighet” reserveres for de tilfellene hvor konverbet og det overordnede verbet uttrykker to separate hendelser som er temporalt og spasielt forbundet med hverandre og danner en forestillingsmessig enhet hos taleren (Pusch 1980:109). Forskjellen mellom de to relasjonene kan illustreres gjennom eksemplene nedenfor, hvor vi har henholdsvis en måte- (a) og en ledsagende omstendighetsrelasjon (b) (Pusch 1980:XIII):

(7) a. Camminava trascinando i piedi.

b. “si”, rispose sorridendo.³²

³⁰ Se König (1995) for en oversikt over resultatene av disse undersøkelsene.

³¹ Selv om disse begrepene er mye brukt i tradisjonelle grammatikker, blir de sjelden klart definert og ofte brukt i noe ulik betydning eller om hverandre. At disse relasjonene har vist seg vanskelig å definere klart, har formodentlig sammenheng med at begge svarer på spørsmålet om *hvordan* en hendelse forløp (Pusch 1980: XII).

³² a. “Han gikk med føttene slepende etter seg.” b. “Ja”, svarte han smilende.”

I en ledsagende omstendighetsrelasjon kan en av hendelsene avbrytes uten at dette påvirker den andre, mens dette ikke vil være mulig i en måterelasjon siden konverbet og det overordnede verbet her uttrykker to sider ved en og samme hendelse. Som vi kan se av (7a) ovenfor står konverbet i en måterelasjon i et hyponymisk forhold til det overordnede verbet i den forstand at “å slepe føttene etter seg” kan sies å være en måte å gå på.

Hvis man stiller ulike adverbielle relasjoner opp mot hverandre, fremgår det at de har visse trekk til felles og visse trekk som skiller dem fra hverandre. En forståelse av hvilke trekk de ulike adverbielle relasjonene har til felles og hvilke trekk som skiller dem fra hverandre, er viktig for å forstå hvordan fortolkningen av konverb foregår, siden endringer i et av disse trekkene fort får konsekvenser for fortolkningen (König 1995:67). Mens for eksempel konsessive, kausale, instrumentale og kondisjonale relasjoner presupponerer at det finnes en direkte forbindelse mellom hendelsene som uttrykkes av konverbet og det overordnede verbet, presupponerer ikke relasjonene “måte”, “tid” og “ledsagende omstendighet” noen slik forbindelse (König 1995:66). Vi kan derfor skille disse relasjonene ut i fra trekket \pm forbindelse. Hvordan forskjeller i dette trekket kan gi utslag i ulike fortolkninger, kan man se av følgende minimale par (König 1995:67-68 etter Halmøy 1982:231):

- (8) a. Il a éteint le feu en sifflotant.
b. Il a éteint le feu en pissant dessus.³³

At man tolker konverbet i den første setningen som en ledsagende omstendighet og konverbet i den siste som en instrumental, skyldes at det bare er i det siste tilfelle vår erfaring tilsier at det kan være en direkte (kausal) forbindelse mellom de to hendelsene. Relasjonene som har trekket + forbindelse kan videre deles inn ut i fra om forbindelsen mellom konverbet og det overordnede verbet fremstår som faktisk eller ikke. Dette trekket, som vi kan kalle \pm faktisitet, kan brukes til å markere forskjellen mellom kondisjonale relasjoner på den ene siden og kausale, instrumentale og konsessive på den annen. Igjen kan man anføre minimale par som viser hvordan dette trekket gir seg utslag i forskjellige fortolkninger (König 1995:68 etter Halmøy 1982:229):

- (9) a. vous réussiriez mieux en procédant avec plus de méthode.
b. vous avez réussi mieux en procédant avec plus de méthode.³⁴

At vi får en kondisjonal fortolkning i den første setningen skyldes at konverbet her inngår i en ikke-faktisk kontekst som er markert gjennom bruken av kondisjonalis i det overordnede verbet. I den andre setningen hvor det overordnede verbet er i indikativ og konteksten fremstår som

³³ a. “Han slukket bålet mens han plystret.” b. “Han slukket bålet ved å urinere på det.”

³⁴ a. “Dere ville ha lyktes bedre hvis dere hadde gått mer metodisk til verks.” b. “Dere lyktes bedre fordi dere gikk mer metodisk til verks.”

faktisk, fremstår det derimot, som vi kan se, naturlig å gi konverbet en kausal fortolkning. For å markere skillet mellom konsessive relasjoner på den ene siden og kausale og instrumentale på den annen, som alle deler trekkene + forbindelse og – hypotetisk, kan man se på hvorvidt forbindelsen mellom konverbet og det overordnede verbet er i harmoni med en generell bakgrunnsantakelse eller ikke. Dette trekket kan vi kalle \pm brudd. Hvordan dette trekket gir seg utslag i forskjellige fortolkninger kan vi se av det minimale paret nedenfor, hvor det er henholdsvis samsvar og brudd med en generell bakgrunnsantakelse. Eksempelene er mine egne, men bygger på König (1995:69):

(10) a. Being sick, he stayed at home all week.

b. Being sick, he went to work all week.

Den generelle bakgrunnsantakelsen synes her å være noe slikt som: “hvis man er syk, holder man seg hjemme”. Relasjonene “måte” og “ledsagende omstendighet” kan, som vi har sett, skilles ut i fra om konverbet og det overordnede verbet uttrykker to sider ved en og samme hendelse eller om de uttrykker to separate hendelser som utgjør en forestillingsmessig enhet hos taleren/avsenderen. Dette trekket, som vi kan kalle \pm samme hendelse, kan også brukes til å markere forskjellen mellom relasjonene kausal og instrumental, som begge deler trekkene + forbindelse, – hypotetisk, og – brudd. Hvordan dette trekket kan brukes til å markere forskjellen på kausale (a) og instrumentale relasjoner (b) kan illustreres med følgende minimale par:

(11) a. Being hungry he cut some bread

b. Using a knife he cut some bread

Et siste trekk som kan brukes til å få frem forskjellen mellom en temporal relasjon og en ledsagende omstendighet, er å se på om informasjonen konverbet uttrykker fremstilles som ny eller gitt. Dette trekket kan vi kalle \pm presupponert. Hvordan dette trekket gir seg utslag i fortolkningen kan vi se av følgende minimale par, hvor det virker naturlig å forstå konverbet i (a) som en temporal ramme, og konverbet i (b) som en ledsagende omstendighet. (König 1995:70 etter Halmøy 1982:286):

(12) a. Je chante en me rasant.

b. Je me rase en chantant.³⁵

Hvorvidt konverbet uttrykker ny eller presupponert informasjon, vil som regel først kunne avgjøres i konteksten. At det i eksemplet ovenfor virker mest naturlig å forstå (a) som presupponert, selv uten kontekstuell informasjon, har formodentlig å gjøre med at “å barbere seg” er en handling som konvensjonelt angir et tidsrom, mens “å synge” ikke på samme måte er

³⁵ a. “Jeg synger mens jeg barberer meg.” b. “Jeg barberer meg og synger.”

forbundet med noen bestemt tid (König 1995:70).³⁶ Også konsessive, kondisjonale og kausale relasjoner som fungerer som en ramme for den overordnede setningen presupponerer informasjonen som uttrykkes av konverbet. Tabellen nedenfor gir en oversikt over hvordan forholdet mellom de aktuelle adverbielle relasjonene kan beskrives ut i fra trekk.

Relasjon	± Forbindelse	± Brudd	± Faktisitet	± Sam.hend.	±Presupponert
Konsessiv	+	+	-	-	+
Kondisjonal	+	-	+	-	+
Instrumental	+	-	-	+	-
Kausal	+	-	-	-	+
Måte	-	-	-	+	-
Temporal	-	-	-	-	+
Ledsag.omst	-	-	-	-	-

1.4.2 Diskursrelasjoner

Det finnes en rekke ulike teorier for å beskrive de implisitte og eksplisitte semantiske relasjonene mellom setninger i en tekst. I denne oppgaven vil jeg bruke termer fra såkalt Segmented discourse representation theory (Asher-Lascarides 2003).

Narrasjon

Betingelsene for en narrasjonsforbindelse (*narration*) er, som vi kan se av eksemplet nedenfor, at den ene hendelsen går forut for den andre i tid, at ingen andre hendelser intreffer i mellom disse og at de omhandler samme tema (Asher-Lascarides 2003:462).

(13a) Max came into the room. He sat down.

Forskjellen mellom narrasjon og en adverbieell temporal relasjon kommer tydelig frem hvis vi setter den første hendelsen i (13) om til en adverbieell leddsetning:

(13b) After he had come into the room, Max sat down.

Mens hendelsen “Max came into the room” i (13a) presenteres som ny informasjon og har tilnærmet samme status som den påfølgende hendelsen, fremstilles den samme hendelsen i (13b) som om den allerede var kjent, og kan dermed fungere som ramme hendelsen som følger. Siden

³⁶ König bruker ikke trekket ± presupponert, men forklarer forskjellen i fortolkningen mellom (12a) og (12b) ovenfor med at visse typer verb, som uttrykker handlinger, snarere enn tilstander, og/eller som er konvensjonelt knyttet til et bestemt tidsrom, er mer tilbøyelig til å få en temporal fortolkning enn andre (König 1995:70). König medgir imidlertid samtidig at man kunne fått en temporal fortolkning også av (12b) hvis trykket ble lagt på *raser* i stedet for *chanter* og setningen befant seg i en noe spesiell kontekst: “I am a professional singer and practise all day. I do all kinds of things while I practise. I even *shave* singing” (König 1995:85). Siden det er et generelt prosodisk prinsipp at kjent informasjon uttrykkes med mindre trykk enn ny informasjon (Krifka 2007) og det trolig som oftest vil være mulig å lage kontekster hvor også verb som ikke konvensjonelt sett angir et bestemt tidsrom vil få en temporal fortolkning, kan imidlertid – etter mitt syn – forskjellen mellom de to fortolkningene bedre forstås ut i fra kontrasten mellom ny og gitt informasjon.

det logiske forholdet mellom de to hendelsene er nøyaktig det samme, kan de to relasjonene, narrasjon og temporal, regnes som søsterrelasjoner.

Kontrast

Betingelsen for en kontrastforbindelse (*violation of expectation contrast*) er at de to hendelsene er semantisk ulike og uttrykker et brudd på en forventning, som i eksemplet som følger (Asher-Lascarides 2003:168):

(14a) John loves sport. But he hates football

Forskjellen mellom kontrast og konsessiv kommer klart frem hvis vi setter den første hendelsen i (14a) om til en adverbial leddsetning:

(14b) Even though he loves sport, John hates football.

På samme måte som ved relasjonene narrasjon og temporal, viser forskjellen seg i at hendelsen “John loves sport” fremstilles som ny informasjon i (14a) og som kjent eller presupponert informasjon i (14b). Siden det i begge relasjonene er tale om et brudd mot en generell bakgrunnsantakelse, kan kontrast og konsessiv regnes som søsterrelasjoner.

1.5 Fortolkning av partisipper

Kontekstuelle konverb kan semantisk sett forstås som vage eller ubestemte konstruksjoner. De uttrykker ingen bestemte betydninger i seg selv, og det er dermed ene og alene opp til konteksten å avgjøre hvilken fortolkning de skal få (König 1995:73).³⁷ Det eneste kontekstuelle konverb eventuelt kan bidra med semantisk sett er å angi hvilken tidsrelasjon det er mellom konverbet og det overordnede verbet. På latin blir denne tidsrelasjonen markert gjennom morfologisk aspektmarkering på partisippet. Mens det imperfektive presens partisippet markerer at hendelsen som uttrykkes av partisippet er uavsluttet i forhold til det overordnede verbet, markerer det perfektive perfektum partisippet at hendelsen er avsluttet.³⁸ Hvordan vi i vår fortolkning tillegger kontekstuelle konverb betydninger utover den aspektuelt gitte betydningen av avsluttethet/uavsluttethet, kan forklares ut i fra det såkalte informasjonsprinsippet (Kortmann 1991:121-122). Dette prinsippet viser til at vi som tilhørere/mottakere alltid vil forsøke å

³⁷ At kontekstuelle konverb ikke har noen selvstendig betydning er ikke ubestridt. Det finnes også dem som argumenterer for at kontekstuelle konverb er polysemiske og hevder at de forskjellige adverbialle betydningene allerede ligger latent i konverbene og at kontekstens rolle kun består i å avgjøre hvilken av disse betydningene som er aktuelle. For en presentasjon av argumentene for og i mot de to posisjonene, se König (1995:59-64). Pompei (2012) synes å anse de greske partisippene som vage konverb, og det er etter min mening gode grunner for å regne de latinske partisippene for det samme. Ikke minst tatt i betraktning at de latinske og greske partisippene ikke synes å begrense seg til å uttrykke et sett med adverbialle betydninger, men også kan være tilnærmet sidestilt med det overordnede verbet.

³⁸ Som vi kommer tilbake til i 1.5.1, avhenger det imidlertid av partisippets syntaktiske funksjon om partisippene skal forstås som avsluttet/uavsluttet i forhold til tiden for hele setningen (tematiske og rematiske partisipper), eller bare for hendelsestiden til det overordnede verbet (elaborative partisipper).

maksimere meningen i det som blir sagt, dvs. gå for den mest informative fortolkningen som det er hjemmel for i konteksten. Hvilke fortolkningsalternativer som vil være aktuelle i en gitt kontekst, avhenger, som vi har sett i 1.1, av hvilken syntaktisk funksjon partisippet fyller i setningen.³⁹ Har vi først identifisert hvilken funksjon et latinsk partisipp fyller, har vi dermed også begrenset antallet potensielle fortolkningsalternativer. Når vi ut i fra disse fortolkningsalternativene så skal avgjøre hvilken semantisk relasjon som gir best mening i sammenhengen, vil vi, som vi kommer tilbake til i 1.5.2, basere oss på en kombinasjon av verdenskunnskap, dvs. kunnskap om hvilke semantiske relasjoner det sannsynligvis kan være mellom to hendelser, og diverse språklige faktorer, hvorav partisippets aksjonsart og det overordnede verbets modus, tempus og aspekt synes å være blant de viktigste.⁴⁰ Siden partisippets syntaktiske funksjon setter grenser for hvilke fortolkninger som er aktuelle, kan fortolkningen av partisipper forstås som en totrinnsprosess, hvor første trinn består i å identifisere partisippets funksjon, og andre trinn i å bestemme den semantiske relasjonen mellom partisippet og det overordnede verbet.

1.5.1 Identifisering av partisippets funksjon

Siden partisippets funksjon synes å være så avgjørende for hvilke fortolkninger vi kan få, blir det viktig å klargjøre hvilke kriterier vi bruker for å identifisere partisippene i de ulike funksjonene. På et moderne språk som italiensk blir konverbene i de ulike funksjonene markert med forskjeller i uttalen. Mens konverbene som fyller samme funksjon som de tematiske og rematiske partisippene uttales med en liten pause foran, uttales konverbene i tilsvarende funksjon som de elaborative i samme intonasjonsenhet som det overordnede verbet (Lonzi 1991). Lonzi sier ikke noe eksplisitt om forskjellen i uttale mellom konverbene som tilsvarende de tematiske og rematiske partisippene, men siden det er et generelt prosodisk prinsipp at kjent informasjon uttales med mindre trykk enn ny informasjon (Krifka 2007), viser forskjellen mellom disse seg trolig ved at de markeres med ulikt trykk. Formodentlig har også de greske og latinske partisippene i de ulike funksjonene blitt markert med forskjellig uttale, men når vi møter partisipper i skrift, må vi basere oss på andre, mer indirekte kriterier. Et slikt kriterium er å se på hvordan partisippene oppfører seg ved negasjon. Både på gresk og italiensk viser nemlig konverbene i de forskjellige funksjonene ulik oppførsel i negerte kontekster (Haug 2012, Lonzi 1991, Pompei 2012). Mens tematiske partisipper – på samme måte som adverbelle leddsetninger – enten kan negeres

³⁹ Korrespondansen mellom syntaktisk funksjon og mulige fortolkninger synes imidlertid ikke å være kartlagt på alle de aktuelle språkene, og det er dermed for tidlig å si om dette gjelder for kontekstuelle konverb generelt. Foruten på gresk, er det i det minste også funnet en slik korrespondanse på italiensk og spansk (Lonzi 1991, Pompei 2012).

⁴⁰ Verdenskunnskap omfatter generell bakgrunnskunnskap så vel som kontekstuell gitt informasjon. Også ulike pragmatiske prinsipper som for eksempel informasjonsprinsippet ovenfor kan regnes som en form for verdenskunnskap (König 1995:83).

selvstendig eller falle utenfor en eventuell negasjon i setningen, vil de elaborative partisippene typisk ikke bare falle innenfor en eventuell negasjon i den overordnede setningen, men også være i fokus for denne. Hvordan tematiske og elaborative partisipper henholdsvis faller utenfor og er i fokus for negasjonen i den overordnede setningen også på latin, kan vi se av følgende eksempler:

- (15) Compluribus expugnatis oppidis Caesar ubi intellexit frustra tantum laborem sumi neque hostium fugam **captis oppidis** reprimi [...] (Caes. Gall. 3,14,1)⁴¹
- (16) **Non assidens** et attente **audiens**, sed uno aspectu et praeteriens de oratore saepe iudicat (Cic. Brut.200 etter Vester 1988:170).⁴²

Rematiske partisipper synes på sin side å dele negasjon med det overordnede verbet uten å være i fokus for denne (Pompei 2012).⁴³ Den syntaktiske forskjellen mellom partisippene i de ulike funksjonene fremgår også av deres oppførsel overfor modus i den overordnede setningen. Mens tematiske partisipper faller utenfor modus i setningen, viser de rematiske partisippene samme modus som det overordnede verbet (Haug 2012, Pompei 2012). Hvordan denne forskjellen viser seg på latin, kan vi se av følgende eksempler, hvor partisippet i (17) faller utenfor rekkevidden av konjunktiven i en avhengige viljesetning, mens partisippene i (18) faller innenfor.⁴⁴

- (17) [...] multa Caesarem ad id bellum incitabant [...] in primis ne hac parte **neglecta** reliquae nationes sibi idem licere arbitrarentur (Caes. Gall. 3,10,1).⁴⁵
- (18) [...] non nullae eius modi sententiae dicebantur ut **impedimentis relictis eruptione facta** isdem itineribus quibus eo pervenissent ad salutem contenderent (Caes. Gall. 3,3,2).⁴⁶

Rematiske partisipper viser også en lignende oppførsel i kontekster hvor det overordnede verbet er infinitt. Hendelsene som uttrykkes av partisippene synes her, som vi kan se av eksemplene nedenfor, å ha tilnærmet samme status som infinitivene og utgjøre en del av hva subjektet henholdsvis beslutter seg til (19) eller anser for det beste (20) å gjøre.

- (19) Maiori tamen parti placuit **hoc reservato ad extremum casum consilio** interim rei eventum experiri et castra defendere (Caes. Gall. 3,3,4).⁴⁷
- (20) [...] optimum factu esse duxerunt **rebellione facta** frumento commeatuque nostros prohibere et rem in hiemem producere [...] (Caes. Gall. 4,30,1)⁴⁸

⁴¹ “Da Cæsar etter å ha erobret flere steder innså at de store anstrengelsene ikke var til noen nytte og at fienden ikke ble hindret fra å flykte selv om byene var blitt inntatt [...]”.

⁴² “Ofte bedømmer han den som taler ikke ved å sitte og lytte oppmerksomt, men ved å kaste et blikk i det han går forbi”

⁴³ Selv om man formodentlig også vil kunne finne slike kontekster på latin, er det ingen eksempler på dette i korpuset mitt og jeg har foreløpig heller ikke funnet eksempler på dette andre steder. Disse kontekstene synes imidlertid også å være sjeldne på gresk. Pompei gir bare følgende eksempel: “[...] οὐκ ἀναπεθέντες ἐκ τῆς θαλάττης κεῖνται ἐνθάδε” [“De ble ikke hentet opp fra havet og ligger ikke her”] (Pl. Menex. 243c).

⁴⁴ For å avgjøre om partisippene faller utenfor eller innenfor modus i setningen, kan man sette partisippene om til finite verb med samme modus som det overordnede. Hvis en slik omskrivning synes å bevare meningen, har vi en indikasjon på at partisippet faller innenfor. I det første eksemplet synes en slik omskrivning ikke å gi mening: # “ne haec pars neglegeretur et [...] arbitrarentur”. I den andre setningen synes det derimot å la seg gjøre: “ut impedimenta relinquerent (evt. passiv: impedimenta relinquerentur), eruptionem facerent (evt. passiv: eruptio fieret) et [...] contenderent.”

⁴⁵ “[...] det var mange omstendigheter som drev Cæsar til å gå i gang med den krigen [...] først og fremst for at ikke de andre folkene skulle tro de kunne tillate seg det samme, hvis dette område ble forsømt.”

⁴⁶ “Det var også noen som gav uttrykk for at de burde la trenet bli igjen, bryte ut og søke redning ved å følge samme vei som de hadde brukt da de kom.”

⁴⁷ “Flertallet mente imidlertid at det var best å spare denne planen til ytterste nødsfall og i mellomtiden se hva som hendte og forsvare leiren.”

⁴⁸ “De anså det derfor best å gjøre opprør, avskjære oss fra korn og tilførsler og hale tiden ut til vinteren kom [...]”

Forskjellene i syntaktisk funksjon viser seg dessuten i korpuset vårt gjennom at det bare er partisipper med samme funksjon som koordineres. At de forskjellige typene partisipper oppfører seg ulikt overfor negasjon, modus og konjunksjoner viser tydelig at vi har med ulike syntaktiske funksjoner å gjøre, men siden disse kontekstene er relativt sjeldne, er det i praksis lite egnet å bruke dette som kriterium for å avgjøre hvilken funksjon partisippet fyller. Det viktigste kriteriet, og det vi først og fremst baserer oss på når vi i vår fortolkning ubevisst identifiserer partisippets funksjon, synes å være hvilken rolle partisippene fyller i setningens informasjonsstruktur. Som vi har vært inne på i 1.1, synes det nemlig å være en klar korrespondanse mellom de ulike syntaktiske funksjonene og hvilken rolle partisippene fyller i setningens informasjonsstruktur. Mens tematiske partisipper brukes til å uttrykke gitt eller presupponert informasjon og rematiske partisipper til å uttrykke ny og selvstendig informasjon, brukes elaborative partisipper til å gi supplerende informasjon om hendelsen som uttrykkes av det overordnede verbet (Haug 2012, Pompei 2012). En test som kan brukes for å klargjøre hva som presenteres som rematisk eller ny informasjon i en setning, og hva som fremstilles som tematisk eller gitt informasjon, er å forsøke å formulere det implisitte spørsmålet som setningen som helhet kan forstås som et svar på (Spevak 2010:35-36).⁴⁹ Hvis det virker rimelig å forstå informasjonen som uttrykkes av partisippet som en del av svaret på dette spørsmålet, kan partisippet regnes som rematisk. Faller den derimot utenfor, må partisippet anses som tematisk. I et enkelt narrativ, hvor hendelsene på tidslinjen som regel presenteres en etter en, vil som regel den nye informasjonen bestå i å angi hva som skjer videre i narrativet. Det implisitte spørsmålet setningene i narrative tekster svarer på, vil derfor ofte være noe slikt som “hva skjedde så?” eller “hva gjorde de så?”. Hvordan denne enkle spørsmålstesten kan brukes til å få frem forskjellen mellom tematiske og rematiske partisipper, kan vi se av eksempel (20) nedenfor, hvor setningen som helhet synes å svare på spørsmålet “hva gjorde sotiaterne?”.

- (21) **Cuius adventu cognito** Sotiates **magnis copiis coactis** equitatuque quo plurimum valebant in itinere agmen nostrum **adorti** primum equestre proelium commiserunt [...] (Caes. Gall. 3,20,3)⁵⁰

Mens den absolutte ablativen *magnis copiis coactis* og det konjunkte partisippet *adorti* gir informasjon om hva Sotiaterne foretok seg og dermed kan forstås som en del av svaret på det implisitte spørsmålet, synes den absolutte ablativen *cuius adventu cognito* snarere å gi informasjon om når hendelsene fant sted og faller dermed utenfor svaret på spørsmålet. I en typisk latinsk setning blir kjent informasjon uttrykt før ny informasjon (Panhuis 1982). På gresk gjenspeiles dette ved at tematiske partisipper som regel kommer først eller tidlig i setningen og før

⁴⁹ Spevak regner riktignok bare et rema (*focus*) per setning, men, siden de rematiske partisippene er syntaktisk sidestilt med verbfrasen, synes, som vi skal se, denne testen også å kunne bruke for å identifisere rematiske partisipper.

⁵⁰ “Da sotiaterne fikk vite om hans fremmarsj, samlet de store troppestykker og angrep med rytteriet – som var deres sterkeste våpen – vår kolonne under marsjen og innledet først med et rytterislag [...]”

subjektet hvis dette er eksplisitt uttrykt, mens rematiske partisipper typisk kommer senere i setningen og etter et eventuelt uttrykt subjekt (Haug 2012). Den samme tendensen, som vi kan se eksemplifisert i (21) ovenfor, finner vi også i korpuset vårt. Rematiske partisipper kommer alltid etter subjektet hvis dette er eksplisitt uttrykt og posisjonen foran et eksplisitt uttrykt subjekt synes på få unntak nær å være forbeholdt tematiske partisipper.⁵¹ Siden tematiske partisipper, som vi skal se flere eksempler på senere, ikke begrenser seg til posisjonen foran subjektet, men også kan komme etter, og posisjonen først i setningen alltid er tvetydig hvis subjektet i setningen ikke er eksplisitt uttrykt, vil vi imidlertid som oftest ikke kunne avgjøre om partisippene er tematiske eller rematiske ut i fra ordstillingen alene. Elaborative partisipper kommer på sin side typisk etter det overordnede verbet, både i klassisk (Pompei 2001) og nytestamentlig gresk (Haug 2012).⁵² Denne posisjonen er trolig heller ikke uvanlig for elaborative partisipper på latin, men i korpuset vårt kommer samtlige elaborative partisipper før det overordnede verbet. Dette må trolig sees i sammenheng med den sterke tendensen hos Cæsar til at det finite verbet kommer sist i setningen.

Tidsrelasjonen mellom partisipper og det overordnede verbet avhenger – i følge Haug (2008) – av hvilken syntaktisk funksjon partisippene fyller i setningen. Mens tematiske og rematiske partisipper modifierer setningstiden (*topic-time*), modifierer de elaborative partisippene bare hendelsestiden (*event-time*) til det overordnede verbet. Et tematisk partisipp vil dermed kunne fungere som en temporal ramme for flere hendelser, mens elaborative partisipper begrenser seg til og avsluttes med hendelsen som uttrykkes av det overordnede verbet. Denne forskjellen kommer tydelig frem i eksemplene nedenfor, hvor romernes forsvar, *his resistentibus*, i eksempel (22) formodentlig fortsatte også etter at fienden hoppet av hestene, mens fraværet av fiendtlig motstand, *nullo hoste prohibente aut iter demorante* i eksempel (23), bare er relevant i forhold til hendelsen som uttrykkes av det overordnede verbet.

(22) rursus **his resistentibus** consuetudine sua ad pedes desiluerunt subfossisque equis compluribusque nostris deiectis reliquos in fugam coniecerunt [...] (Caes. Gall. 4,12,2)⁵³

(23) Quo proelio facto [...] Galba [...] in provinciam reverti contendit ac **nullo hoste prohibente aut iter demorante** incolumem legionem in Nantuates inde in Allobroges perduxit ibique hiemavit (Caes. Gall. 3,6,4).⁵⁴

⁵¹Det eneste unntaket utgjøres av elaborative partisipper i oblique kasus.

⁵²Denne posisjonen er for øvrig også den vanligste for elaborative konverb på et moderne europeisk språk som italiensk (Lonzi 1991).

⁵³“Da våre menn igjen samlet seg til forsvar, hoppet de, som vanlig, av hestene, angrep våre hester undenfra, kastet atskillige av våre på bakken og slo de øvrige på flukt [...]”

⁵⁴“Etter dette slaget, [...] begynte Galba på tilbakemarsjen til provinsen og uten at noen fiende forsøkte å forhindre eller forsinke marsjen førte han legionen velberget til nantuaternes og deretter til allebrogenes land og gikk der i vinterleir.”

1.5.2 Fortolkning av den semantiske relasjonen

Har vi først identifisert partisippets funksjon, vil, som vi har vært inne på, antallet aktuelle fortolkninger fremstå som begrenset. Når vi så skal bestemme den semantiske relasjonen mellom partisippet og det overordnede verbet nærmere, vil vi – i tråd med informasjonsprinsippet – automatisk søke etter den mest informative fortolkningen det er dekning for i konteksten. At noen fortolkningsalternativ fremstår som mer informative enn andre skyldes at de semantiske relasjonene i seg selv synes å besitte ulike grader av kognitiv kompleksitet (Kortmann 1991, 1995). De ulike semantiske relasjonene kan dermed, som vi skal se, ordnes hierarkisk etter hvor informative de er. Kriteriet for rangeringen er hvor mye verdenskunnskap og/eller lingvistisk informasjon de semantiske relasjonene trenger for å etableres (Kortmann 1991:119-120).

Tematiske partisipper

Tematiske partisipper kan – i følge Pompei (2012) – i det minste få en temporal, kausal, kondisjonal eller konsessiv fortolkning.⁵⁵ Siden temporale relasjoner ikke presupponerer noen direkte forbindelse mellom hendelsene som uttrykkes av partisippet og det overordnede verbet (jfr 1.4.1), og dermed forutsetter minimalt med verdenskunnskap, fremstår en temporal fortolkning som den minst informative fortolkningen et tematisk partisipp kan få (Kortmann 1991:123).⁵⁶ Betingelsen for å få en ren temporal fortolkning av et partisipp kan dermed formuleres negativt: Hvis det ikke synes å være noen direkte forbindelse mellom hendelsene som uttrykkes av partisippet og det overordnede verbet, vil et tematisk partisipp få en temporal fortolkning. I følge König (1995:81) finner vi først og fremst temporale fortolkninger ved konverb som har dynamisk aksjonsart, dvs. som uttrykker en handling i motsetning til en tilstand. Dette kan forklares med at konverb som uttrykker tilstander (statiske konverb) er dårlig egnet til å angi et avgrenset tidsrom eller tidspunkt (König 1995:81). Korrespondansen mellom dynamisk aksjonsart og temporal fortolkninger synes også å gjelde for latin. I korpuset vårt er det bare dynamiske partisipper som får en ren temporal fortolkning.⁵⁷ Temporale fortolkninger av partisipper synes dessuten, som vi kommer tilbake til i 2.1.2, å være særlig vanlig ved ulike former for brudd eller overganger i narrativet. Formodentlig siden behovet for å lokalisere hendelser i forhold til

⁵⁵ Tematiske partisipper kan riktignok, som nevnt i 1.1, også få hensiktsfortolkninger (Pompei 2001). Selv om det også finnes enkelte eksempler på presens partisipper som uttrykker hensikt, synes imidlertid denne betydningen i hovedsak å være forbeholdt futurum partisipper (Kühner-Stegmann 1955:777). Siden bruken av futurum partisipper for å uttrykke hensikt først blir vanlig fra Livius av og det ikke finnes noen eksempler på dette i korpuset vårt, vil vi ikke gå nærmere inn på partisipper som får hensiktsfortolkninger i denne oppgaven.

⁵⁶ Kortmann skiller ikke, som vi, mellom tematiske, rematiske og elaborative partisipper. Når vi overfører informasjonshierarkiet til latin hvor partisippets syntaktiske funksjon setter grenser for hvilke fortolkninger vi kan få, må derfor informasjonshierarkiet forstås relativt til den enkelte syntaktiske funksjon, snarere enn absolutt som hos Kortmann. Siden Kortmanns informasjonshierarki tar utgangspunkt i fortolkningen av engelske presens partisipper regner han fortidsfortolkninger som mer informative enn samtidfortolkninger ettersom det krever mer verdenskunnskap å få en fortolkning som bryter med den aspektuelle betydningen av samtidighet som ligger i presensformen. På latin, hvor fortid markeres eksplisitt med perfektivt aspekt, er det ingen grunn til å gjøre et tilsvarende skille og alle temporale betydninger på latin kan derfor regnes som like (lite) informative som de engelske partisippene som uttrykker samtidighet.

⁵⁷ Av plasshensyn vil vi ikke kunne gå nærmere inn på kriteriene for å skille mellom ulike former for aksjonsart i denne oppgaven. For en presentasjon og diskusjon av aksjonsart generelt og en gjennomgang av kriterier som kan brukes for å skille mellom ulike former for aksjonsart på latin spesielt, se Oldsjö (2001:130-170).

tidslinjen i narrativet er særlig sterkt i slike sammenhenger. Hvordan fraværet av en direkte forbindelse, et partisipp med dynamisk aksjonsart og en overgang eller et brudd i narrativet typisk vil gi en temporal fortolkning, kan vi se av eksemplet som følger, hvor overgangen består i at perspektivet i fortellingen veksler fra sendemennene, *legati*, til Cæsar.

(24) ([...] ad eum legati veniunt qui polliceantur obsides dare atque imperio populi Romani obtemperare.)

Quibus auditis liberaliter pollicitus hortatusque ut in ea sententia permanerent eos domum remittit [...] (Caes. Gall. 4,21,5-6)⁵⁸

Siden kausale relasjoner forutsetter en direkte forbindelse mellom hendelsene som uttrykkes av partisippet og det overordnede verbet, krever en kausal fortolkning mer verdenskunnskap for å etableres og kan dermed regnes som mer informativ enn en ren temporal fortolkning (Kortmann 1991:125). I motsetning til i en konsessiv relasjon vil, som vi har sett i 1.4.1, denne forbindelsen være i harmoni med en generell bakgrunnsantakelse. I følge König (1995:81) er det på flere språk funnet en tendens til at konverb som uttrykker tilstander (statiske konverb) får en kausal fortolkning. Denne korrespondansen mellom aksjonsart og betydning synes også å gjelde for latin. Både gruppen av partisipper Laughton identifiserte som typisk for kausale partisipper hos Cicero (jfr. 1.2) og de kausale partisippene i korpuset vårt, består nemlig utelukkende av partisipper som får en statisk fortolkning. Hvordan kombinasjonen av en direkte forbindelse, harmoni med en generell bakgrunnsantakelse, og partisipper med statisk aksjonsart vil gi en kausal fortolkning, kan vi se av følgende eksempel:

(25) paucae ultimae nationes anni tempore **confisae** quod hiems suberat id facere neglexerunt (Caes. Gall. 3,27,2).⁵⁹

Når partisipper med dynamisk i stedet for statisk aksjonsart brukes til å uttrykke årsaksforhold, synes ikke partisippene å få en ren kausal fortolkning, men snarere en temporal og kausal fortolkning på en og samme tid. Et eksempel på en slik temporal-kausal dobbelbetydning kan vi se i (22) nedenfor, hvor den absolutte ablativen *hac audita pugna* både lokaliserer hendelsene som uttrykkes av det overordnede verbet i forhold til tidslinjen i narrativet og gir en motivasjon for at subjektet i setningen handler som det gjør.

(26) **Hac audita pugna** maxima pars Aquitaniae sese Crasso dedit obsidesque ultro misit (Caes. Gall. 3,27,1).⁶⁰

Siden slike partisipper alltid synes å uttrykke en kombinert temporal og kausal betydning, kan ikke disse partisippene regnes som tvetydige i egentlig forstand. Etter mitt syn må temporal-

⁵⁸ “[...] kom det sendemenn til ham som lovet å stille gisler og underkaste seg romerfolkets herredømme.) Da han hadde hørt hva disse hadde å si, gav han dem vennlig løfter, oppfordret dem til å holde fast på sine gode forsetter og sendte dem hjem [...]”

⁵⁹ “Noen få fjerntboende folk unnlot å gjøre dette (sende gisler), siden de stolte på at de ville være trygge nå som vinteren sto for døren.”

⁶⁰ “Da de fikk høre om dette slaget, overgav størstedelen av akvitanerne seg til Crassus og stilte gisler på eget initiativ.”

kausale relasjoner regnes som en selvstendig semantisk relasjon på linje med de andre adverbielle relasjonene. Siden en temporal-kausale fortolkning forutsetter like mye verdenskunnskap som en ren kausal fortolkning, kan temporale-kausale relasjoner formodentlig plasseres på samme nivå på informasjonshierarkiet som kausale.

Siden kondisjonale relasjoner ikke bare presupponerer en direkte forbindelse mellom hendelsene, men dessuten fremstiller denne forbindelsen som ikke-faktisk, forutsetter en kondisjonal fortolkning mer verdenskunnskap enn en kausal og kan dermed også regnes som en mer informativ fortolkning. Siden kondisjonale fortolkninger bare er mulige i et begrenset antall lingvistiske kontekster, kan de også sies å kreve mer språklig informasjon enn de mindre informative relasjonene. I følge König (1995:80) må nemlig to språklige betingelser være oppfylt for at et konverb skal få en kondisjonal fortolkning. For det første må det overordnede verbet få en ikke-faktisk (hypotetisk, generisk eller fremtidig) fortolkning. Slike ikke-faktiske kontekster blir typisk lingvistisk markert ved hjelp av modale verb, frekvensadverb som *ofte*, *alltid* osv., eller ved forskjellige former for modus, tempus og aspekt markering på det overordnede verbet som for eksempel bruken av konjunktiv, futurum eller, som vi så i eksempel (17), kondisjonalis. Vi kan imidlertid også få en ikke-faktisk fortolkning, uten at dette er eksplisitt lingvistisk markert, hvis den overordnede setningen har en generisk/iterativ betydning som for eksempel “lying on the beach, John smokes cigars” (König:1995:79). At latinske partisipper, som vi har sett Laughton påpeke (jfr. 1.2), får en kondisjonal fortolkning når det overordnede verbet er i konjunktiv og tydelig utgjør en kondisjonal *apodosis*, og at betydningen til et verb som *possum* kan være nok til å gi en kondisjonal fortolkning, kan forklares ut i fra denne generelle betingelsen, siden bruken av henholdsvis modusmarkering som konjunktiv og modale verb er typiske måter å indikere ikke-faktisitet på. Den andre betingelsen for at et konverb skal få en kondisjonal fortolkning er at konverbet uttrykker en handling i motsetning til en tilstand, dvs. har dynamisk aksjonsart.⁶¹ Hvordan kombinasjonen av en ikke-faktisk forbindelse, eksplisitte eller implisitte lingvistiske markører som signaliserer ikke-faktisitet, og dynamiske partisipper vil gi en kondisjonal fortolkning, kan vi se av følgende eksempel hvor bruken av futurum åpner for en ikke-faktisk fortolkning og de absolutte ablativene har dynamisk aksjonsart:

⁶¹ Denne betingelsen er i følge König (1995:81) ikke systematisk undersøkt på andre språk enn engelsk, men synes, som vi kommer tilbake til, i det minste å gjelde for alle partisippene som får en kondisjonal fortolkning i korpuset vårt. Stump (1985) som opprinnelig identifiserte denne betingelsen og König (1995) etter ham, hevder riktignok ikke at partisippet må ha dynamisk aksjonsart, men snarere at det må tilhøre en type verb som Stump kaller *stage-level predicates*. Disse kjennetegnes ved at de “denote spatiotemporal manifestation of individuals, or transitory properties (*eat a sandwich, wear an outfit*)” og står i motsetning til *individual-level predicates* som “express more inherent, essential, permanent properties (*be tall, weigh a lot*)” (König 1995:81). Som Kortmann (1991:223) argumenterer for, synes imidlertid skillet mellom *stage-* og *individual-level predicates* å kunne oppfattes analogt med det mer tradisjonelle skillet mellom dynamiske og statiske verb, så lenge man åpner for at leksikalsk sett statiske verb som “å ligge”, “å sitte” osv. regnes som dynamiske når de har animat subjekt. Siden de med dette forbeholdet synes analoge, har jeg valgt å heller bruke de mer etablerte termene statisk og dynamisk for å ikke innføre unødvendig terminologi.

- (27) [...] quod **his superatis aut reditu interclusis** neminem postea belli inferendi causa in Britanniam transiturum confidebant (Caes. Gall. 4,30,1).⁶²

Siden konsessive relasjoner både presupponer en direkte forbindelse og bryter med denne på en og samme tid, forutsetter en konsessiv fortolkning mest verdenskunnskap av alle de semantiske relasjonene og kan i følge Kortmann regnes som den mest informative fortolkningen av partisipper overhodet.⁶³ Dette gjenspeiles ved at partisipper som får en konsessiv fortolkning er de som oftest får sin betydning spesifisert med en subjunksjon eller et adverb på engelsk (Kortmann 1991:164).⁶⁴ Med unntak av partisippene som uttrykker sammenligning og alltid får sin betydning spesifisert (jfr. 1.2), gjelder det samme etter alt å dømme også på latin.⁶⁵ I følge König (1995:81) er det også på flere språk funnet en korrespondanse mellom statiske konverb og konsessive fortolkninger. Forbindelsen mellom aksjonsart og betydning synes imidlertid ikke her å være like klar på latin. Selv om antallet partisipper som får en konsessiv fortolkning i korpuset vårt er for lite til å avvise at det kan finnes en slik korrespondanse også på latin, er det nemlig ingen av de konsessive partisippene i korpuset vårt som har statisk aksjonsart. Hvorvidt vi får en konsessiv snarere enn en temporal-kausal (ved dynamiske partisipper) eller kausal fortolkning (ved eventuelle statiske partisipper), synes i all hovedsak å bero på om vi finner et brudd med den forventede forbindelsen mellom hendelsene eller ikke, og kan dermed – med mindre vi finner et spesifiserende adverb som *tamen* eller, som Laughton påpekte, den konsessive relasjonen er tydelig understreket ved hjelp av en retorisk figur (jfr. 1.2) – forklares ut i fra verdenskunnskap alene. I kapittelet forut for setningen i eksempel (28) nedenfor har det blitt fortalt at romerne blir mer og mer tallmessig underlegne fienden for hver dag som går, at de har vanskeligheter med å skaffe seg forsyninger og at Crassus derfor bestemmer seg for å fremprovosere et slag før det er for seint. Når fienden velger å holde se i leiren til tross for at romerne har bydd opp til slag, får vi så et brudd med en generell bakgrunnsantakelse som her synes å være noe slikt som: “hvis man er tallmessig overlegen, vil man ønske å gå til kamp”.

- (28) Hoc consilio probato ab ducibus **productis Romanorum copiis** sese castris tenebant (Caes. Gall. 3,24,4).⁶⁶

⁶² “[...] ettersom de var trygge på at ingen ville dra over til Britannia for å gå til krig i fremtiden, hvis disse ble overvunnet eller avstengt fra å vende tilbake.”

⁶³ At det regnes for mer informativt å bryte med en presupponert forbindelse enn å fremstille denne som hypotetisk, er kan hende ikke helt opplagt. Det er imidlertid flere forhold som indikerer at konsessive relasjoner må regnes som mer informative enn kondisjonale (Kortmann 1991: 160-164). Rangeringen av konsessivitet som den mest komplekse relasjonen finner nemlig støtte både språkhistorisk og i studier av språklæring. Studier på en rekke forskjellige språk viser nemlig at subjunksjoner og adverb som markerer konsessivitet har utviklet seg senere enn subjunksjonene og adverbene som markerer kondisjonalitet og øvrige adverbelle relasjoner, og bruken av konsessive subjunksjoner er de siste barn lærer å beherske (Kortmann 1991:161-162).

⁶⁴ I følge Kortmann må den eksplisitte spesifiseringen av betydningen nemlig anses som en refleks av konsessive relasjoners kompleksitet, siden det indikerer at taleren/avsenderen anser relasjonen mellom konverb og overordnet verb som så kompleks at han finner det nødvendig å spesifisere meningen til partisippet for å unngå misforståelser (Kortmann 1991:127).

⁶⁵ Jfr. den relativt hyppige bruken av *tamen*..

⁶⁶ “Da lederne hadde godkjent denne planen, holdt de seg i leiren til tross for at romernes styrker alt var blitt ført ut.”

Når Laughton sier at en betydningsmotsetning mellom partisippet og det overordnede verbet vil gi en konsessiv fortolkning (jfr. 1.2), er det formodentlig nettopp slike brudd mot en generell bakgrunnsantakelse han sikter til.

Hvis et konsessivt partisipp inngår i en ikke-faktisk kontekst, vil det, som vi skal se, få en kombinert konsessiv og kondisjonal fortolkning. På samme måte som ved temporale-kausale partisipper, vil det da ikke være tale om noen egentlig tvetydighet, men snarere at partisippene uttrykker begge betydningene på en og samme tid. Konsessiv-kondisjonal kan derfor anses som en selvstendig adverbial relasjon (König 1995:64). Som vi kan se av eksemplet nedenfor inngår den absolutte ablativen *turribus excitatis* her i en ikke-faktisk kontekst av den iterative typen og bruddet med bakgrunnsantakelsen “et skip med løftet tårn vil rage over andre skip” er tydeliggjort med et *tamen*:

- (29) **turribus** autem **excitatis** tamen has altitudo puppium ex barbaris navibus superabat [...] (Caes. Gall. 3,14,4)⁶⁷

Kortmann har bare noen få eksempler på konsessive-kondisjonale partisipper i korpuset sitt og sier ingenting eksplisitt om hvordan disse skal plasseres på informasjonshierarkiet. Siden konsessiv-kondisjonale både indikerer et brudd med en forventet forbindelse og forutsetter at denne forbindelsen er ikke-faktisk, kan det imidlertid etter mitt syn være grunn til å regne dem som hakket mer informative enn konsessive.

Rematiske partisipper

Rematiske partisipper kan, som vi har sett (jfr. 1.4.2), i det minste uttrykke relasjonene narrasjon og kontrast.⁶⁸ Siden Kortmann ikke skiller mellom partisipper som uttrykker gitt informasjon og partisipper som uttrykker ny informasjon, skiller han heller ikke mellom disse relasjonene og søsterrelasjonene temporal og konsessiv. Narrasjon og kontrast synes å kreve tilnærmet samme grad av verdenkunnskap som de tematiske søsterrelasjonene, men siden det generelt synes å forutsette mer kontekstuell informasjon å identifisere et partisipp som tematisk enn rematisk, må de rematiske relasjonene etter min mening plasseres hakket under de tilsvarende tematiske på informasjonshierarkiet. Hvilken fortolkning rematiske partisipper får, synes å bero på verdenskunnskap alene. Hvis det ikke er en direkte forbindelse mellom hendelsene som uttrykkes av partisippet og det overordnede verbet, vil et rematisk partisipp få en ren narrasjonsfortolkning:

⁶⁷ “Selv når tårnene var løftet raget likevel den høye bakstaven på barbarenes skip over disse (skipene) [...]”

⁶⁸ Som vi kommer tilbake til i 2.3.2 er det imidlertid mulig at rematiske partisipper også kan uttrykke resultat, dvs. at hendelsen som uttrykkes av det overordnede verbet fremstår som en direkte følge av hendelsen som uttrykkes av partisippet. Siden det imidlertid ikke finnes noen klare eksempler (som ikke er tvetydige med instrumentale) i korpuset vårt, må vi imidlertid holde det åpent om rematiske partisipper også kan uttrykke resultat.

- (30) Tum nostri **cohortati** inter se ne tantum dedecus admitteretur universi ex navi desiluerunt (Caes. Gall. 4,25,5).⁶⁹

Hvis hendelsene som uttrykkes av partisippet og det overordnede verbet ikke bare følger etter hverandre i tid, men også synes å bryte mot en generell bakgrunnsantakelse, vil partisippet få en kontrastfortolkning i tillegg. I (31) nedenfor finner vi for eksempel et slikt brudd på forventning i at Cæsar sier han vil tilgi fienden til tross for det alvorlige innholdet i klagen han retter mot dem, og det fremstår følgelig mer naturlig å oversette med et *men* enn et *og*:

- (31) Caesar **questus** quod cum ultro in continentem legatis missis pacem ab se petissent bellum sine causa intulissent ignoscere se imprudentiae dixit [...] (Caes. Gall. 4,27,5)⁷⁰

Elaborative partisipper

Elaborative partisipper kan, som vi har vært inne på i 1.1, uttrykke relasjonene “ledsagende omstendighet”, “måte”, “instrumental” og “sammenligning”. Hvilken av disse fortolkningene vi får synes i hovedsak å bero på verdenskunnskap, men forskjellene mellom relasjonene gjenspeiles også, som vi skal se, på det språklige planet. Siden det i en ledsagende omstendighetsrelasjon er tale om to separate hendelser som ikke er direkte forbundet med hverandre, men danner en forestillingsmessig enhet hos taleren/avsenderen (jfr. 1.4.1), forutsetter en ledsagende omstendighetsfortolkning minimalt med verdenskunnskap og fremstår som den minst informative fortolkningen av et elaborativt partisipp (Kortmann 1991:122). På samme måte som ved temporale fortolkninger og narrasjonsfortolkninger, kan dermed betingelsen for å få en ledsagende omstendighetsfortolkning formuleres negativt: Så lenge vi ikke, ut i fra vår verdenskunnskap, anser hendelsene som uttrykkes av partisippet og det overordnede verbet for å referere til to sider eller aspekter ved en og samme hendelse, vil et elaborativt partisipp få en ledsagende omstendighetsfortolkning. Agens for partisippet kan være koreferent med det overordnede verbet, men i motsetning til i en instrumental eller måterelasjon behøver det, som vi kan se av eksempel (32) nedenfor, ikke være det. At partisippet og det overordnede verbet uttrykker to separate hendelser som utgjør en forestillingsmessig enhet hos taleren/avsenderen, vil som regel si at partisippet gir ytterligere informasjon om tilstanden til en av deltakerne i hendelsen som uttrykkes av det overordnede verbet. I (32) nedenfor gir for eksempel partisippet *perterritos* informasjon om de romerske rytteriets tilstand i de blir drevet på flukt.

- (32) [...] atque ita **perterritos** egerunt ut non prius fuga desisterent quam in conspectum agminis nostri venissent (Caes. Gall. 4,12,2).⁷¹

⁶⁹ “Da oppfordret våre menn hverandre til å ikke tillate en så stor skjensel og hoppet over bord fra skipene alle som en.”

⁷⁰ “Cæsar klaget over at de hadde gått til krig (mot ham) uten grunn og det til og med etter at de selv på eget initiativ hadde sendt sendemenn til fastlandet og bedt om fred, men sa at han ville tilgi dem deres uforstand.”

⁷¹ “Og de fordrev dem skrekkslagne tilbake slik at de ikke stoppet før de var kommet vår baktropp for syne.”

Siden en måterelasjon forutsetter at hendelsene som uttrykkes av partisippet og det overordnede verbet refererer til to sider eller aspekter ved en og samme hendelse (jfr. 1.4.1), krever en måtefortolkning mer verdenskunnskap og må følgelig regnes som hakket mer informativ (Kortmann 1991:123). En språklig betingelse for at vi skal få en måtefortolkning er at agens for partisippet og det overordnede verbet er koreferente og at partisippet leksikalsk sett står i et hyponomisk forhold til det overordnede verbet. I korpuset vårt er det imidlertid ingen eksempler på partisipper som får en måtefortolkning, og selv om det trolig også finnes eksempler på klassisk latin, har jeg foreløpig bare funnet eksempler på dette i vulgata. I eksemplet som følger, kan vi se hvordan partisippet *clamans* står i et hyponomisk forhold til det overordnede verbet og spesifiserer måten den rike mannen tiltaler Abraham.⁷²

(33) et ipse **clamans** dixit: “pater Abraham, miserere mei [...] (Luk.16,24)⁷³

Siden en instrumental relasjon ikke bare forutsetter at hendelsene som blir uttrykt av partisippet og det overordnede verbet refererer til en og samme hendelse, men dessuten impliserer at det er en direkte kausal forbindelse mellom partisippet og det overordnede verbet (jfr. 1.4.1), forutsetter en instrumental fortolkning ytterligere verdenskunnskap og kan i følge Kortmann regnes som den mest informative fortolkningen av elaborative partisipper (Kortmann 1991:125).⁷⁴ På samme måte som ved måtefortolkninger, må agens for partisippet og det overordnede verbet være koreferente. I følge Pusch må dessuten konverb som får en instrumental fortolkning ha dynamisk aksjonsart og det overordnede verbet må være metodenøytralt, dvs. ikke leksikalsk spesifisere hvilket middel hendelsen utføres ved (Pusch 1980:XIV). Hvordan vår kunnskap om at det kan være en årsaksforbindelse mellom hendelsene som uttrykkes av partisippet og det overordnede verbet, et dynamisk partisipp og et metodenøytralt verb, vil gi en instrumental fortolkning, kan vi se av følgende eksempel:

(34) Ibi cum alii fossas complerent alii **multis telis coniectis** defensores vallo munitionibusque depellerent [...] (Caes. Gall. 3,25,1)⁷⁵

Latinske partisipper kan som kjent også uttrykke sammenligning hvis de er augmentert med et spesifiserende adverb eller en subjunksjon som *ut*, *sicut*, *tamquam* eller *quasi*. I korpuset vårt finnes det ingen eksempler på slike partisipper, men det finnes, som kjent en rekke eksempler på dette i klassisk latin.

(35) et ego tamquam de integro **ordiens** inquam (Cic.Br. 201 etter Kühner-Stegmann 1955:791)⁷⁶

⁷² På klassisk latin ville vi her formodentlig finne verbet *clamare* alene.

⁷³ “Og han ropte: “forbarm deg over meg, far Abraham [...]” Eksemplet er hentet fra PROIEL-korpuset: <http://www.hf.uio.no/ifikk/english/research/projects/proiel/>

⁷⁴ Som vi kommer tilbake til, finnes det nemlig ikke eksempler på partisipper som uttrykker sammenligning hos Kortmann.

⁷⁵ “Der mens noen prøvde å fylle vollgravene og andre forsøkte å drive forsvarerne ned fra vollen og befestningsverkene gjennom å bombardere dem med en mengde kastevåpen[...]”

I Kortmanns korpus er det ingen eksempler på partisipper som uttrykker sammenligning og han plasserer derfor heller ikke sammenligning i forhold til informasjonshierarkiet. Siden betydningen til partisippene som får en slik fortolkning uten unntak må spesifiseres ikke bare på latin, men på alle språk hvor konverb kan uttrykke denne relasjonen (König 1995:76), synes det imidlertid klart at sammenligning, snarere enn instrumental, må regnes som den mest informative fortolkningen av elaborative partisipper.

1.5.3 Forholdet mellom konjunkte partisipper og absolutte ablativer

Kortmanns studie av engelske partisippkonstruksjoner viser at det er stor forskjell på hvilke semantiske relasjoner som uttrykkes av partisipper med et implisitt subjekt (*free adjuncts*) og hvilke relasjoner som uttrykkes av partisipper med et eksplisitt og selvstendig subjekt (*absolutes*). Begge konstruksjonene synes på få unntak nær å kunne uttrykke de samme relasjonene⁷⁷, men i følge Kortmanns undersøkelse er det en klar tendens til at *free adjuncts*, som tilsvarer de latinske konjunkte partisippene, uttrykker mer informative relasjoner på informasjonshierarkiet, mens *absolutes*, som tilsvarer de latinske absolutte ablativene, gjennomgående uttrykker mindre informative relasjoner (Kortmann 1991,1995). Størstedelen (ca. 70%) av de engelske absolutte partisippene uttrykker relasjoner som befinner seg på nedre del av informasjonshierarkiet som ledsagende omstendighet, temporal og måte, mens få eller ingen uttrykker komplekse relasjoner som konsessiv, kondisjonal eller instrumental (Kortmann 1991:134-135). Den mest komplekse relasjonen engelske absolutter uttrykker i noe større omfang er kausalitet. Hele 18,6% av absoluttene får en kausal fortolkning (Kortmann 1995:219). De frie adjunktene viser på sin side langt større spredning i fortolkningene og står nesten alene for alle de mer informative fortolkningene som konsessiv, kondisjonal og instrumental (Kortmann 1991:134-135). I følge Kortmann gjelder imidlertid ikke denne arbeidsdelingen bare for engelsk, men for alle språk som har to konverbkonstruksjoner, en med eksplisitt og en med implisitt subjekt:

Ultimately, therefore, it is a universal tendency which is claimed to show itself in the differences observed for English free adjuncts and absolutes: in any language allowing for both constructions, same-subject and different-subject contextual converbs will differ with respect to the range and quality of their interpretations; moreover, these differences will follow the pattern sketched for English (Kortmann 1995: 228).

Ut i fra Kortmanns hypotese skulle vi derfor kunne forvente at latinske absolutte ablativer hovedsakelig vil uttrykke relasjoner på nedre del av informasjonshierarkiet, som ledsagende omstendighet og temporal, og at kausalitet vil være den eneste av de mer informative relasjonene de uttrykker i noe omfang, mens konjunkte partisipper vil vise en større bredde i fortolkningen og

⁷⁶ "og jeg, likesom jeg begynte på ny, sa"

⁷⁷ Hos Kortmann er det for eksempel ingen eksempler på *absolutes* som får en instrumental fortolkning.

være nesten alene om å uttrykke mer komplekse relasjoner som konsessivitet, kondisjonalitet og instrumentalitet. Resultatene av undersøkelsen min bryter imidlertid, som vi kommer tilbake til i andre del av oppgaven, med denne hypotesen på en rekke punkter og selv om korpuset vårt er for lite til å trekke noen sikre konklusjoner om latin generelt, kan dette tas som en indikasjon på at Kortmanns hypotese om at fortolkningen av konverb med implisitt og eksplisitt subjekt vil vise samme tendens på alle språk som har slike konstruksjoner i det minste må modifieres.

1.6 Korpus og metode

Mitt korpus består av totalt 307 partisipper (205 absolutte ablativer og 102 konjunkte partisipper) fra tredje og fjerde bok av Cæsars *De bello gallico*. Partisippene er hentet fra det morfologisk og syntaktisk annoterte PROIEL-korpuset.⁷⁸ Proiel-korpuset bygger på en dependensgrammatikk, hvor bare hode-dependentforhold blir markert. Alle de konjunkte partisippene og absolutte ablativene blir annotert som adverbielle dependenter til det overordnede verbet, og det skilles dermed ikke mellom tematiske, rematiske og elaborative partisipper i den syntaktiske representasjonen. Grunnen til at korpuset er avgrenset til et verk og en forfatter er først og fremst at en slik begrensning synes nødvendig for å få et tilstrekkelig stort tekstgrunnlag til å si noe om hvor frekvente de ulike betydningene er og samtidig være håndterlig innenfor rammene av en masteroppgave. Proiel-korpuset og dermed også alle eksemplene mine bygger på tekstutgaven til Holmes (1914).

Når jeg har kategorisert partisippene etter hvilken funksjon de fyller i setningen, har jeg fulgt kriteriene vi har presentert i 1.5.1 og som vi kommer nærmere inn på i andre del av oppgaven. Disse kriteriene er imidlertid, som vi kommer tilbake til, ikke alltid like klare og det vil derfor i praksis noen ganger være vanskelig å avgjøre hvilken funksjon partisippene fyller. Siden hvilken funksjon partisippene fyller formodentlig har vært markert gjennom uttalen også på latin (jfr. 1.5.1) og dermed prinsipielt sett kan avgjøres, har jeg i slike tilfeller valgt å gå for den fortolkningen jeg etter mitt skjønn anser for å være den rimeligste, fremfor å operere med en rekke doble kategorier. Begrunnelsen for dette er at jeg i denne oppgaven først og fremst er ute etter å identifisere tendensen i materialet, og selv om plasseringen av enkelte partisipper vil kunne være diskutabel, synes ikke de vanskelig plasserbare partisippene å være mange nok til at de vil kunne rokke med tendensen i særlig grad. I fortolkningen av den semantiske relasjonen mellom partisipp og overordnet verb har jeg basert meg på definisjonene av de adverbielle relasjonene og diskursrelasjonene som vi har vært inne på i 1.4.1 og 1.4.2. I appendikset er alle partisippene i

⁷⁸ <http://www.hf.uio.no/ifik/english/research/projects/proiel/>

korpuset ordnet etter funksjon og betydning. Der finnes også en samlet oversikt over fordelingen mellom konjunkte partisipper og absolutte ablativer.

2 Korpusundersøkelse

Fortolkning av partisippkonstruksjoner kan, som vi har vært inne på i 1.5, beskrives som en totrinnsprosess, hvor første trinn består i avgjøre hvilken syntaktisk funksjon partisippet fyller i setningen og andre trinn i å bestemme hvilken semantisk relasjon det er mellom partisipp og overordnet verb. I det jeg gjør rede for resultatene av undersøkelsen, vil jeg reflektere disse to trinnene i fortolkningsprosessen ved å først å se nærmere på hvordan partisippets syntaktiske funksjon kan identifiseres ut i fra kriteriene vi har vært inne på i 1.5.1 og deretter ta for meg de ulike semantiske relasjonene en etter en.

2.1 Tematiske partisipper

Tematiske partisipper er de mest frekvente av de tre typene partisipper og utgjør 63,2% av partisippene i korpuset. Absolutte ablativer er, som i korpuset generelt (jfr. 1.6), mest frekvente og utgjør hele 71,6% av disse.

Tematiske partisipper kjennetegnes, som vi har sett i 1.5.1, ved at de uttrykker gitt eller presupponert informasjon. Skillet mellom gitt og ny informasjon synes imidlertid å være graduelt, snarere enn absolutt, og informasjonsverdien til de tematiske partisippene kan derfor, som vi skal se, variere. Partisippers informasjonsverdi kan nemlig forstås i lys av en skala, hvor partisipper som gjentar informasjon som allerede er gitt eksplisitt tidligere i teksten representerer det ene ytterpunktet, og partisipper som uttrykker helt ny og selvstendig informasjon utgjør det andre.⁷⁹ I mellom disse ytterpunktene av fullstendig gitt informasjon på den ene siden og fullstendig ny informasjon på den andre, finner vi, som vi kommer tilbake til, flere trinn med ulik informasjonsverdi. Partisipper som gjentar informasjon som allerede er gitt eksplisitt har svært lav informasjonsverdi og synes først og fremst å ha en tekstsammenbindende funksjon. De hjelper leseren til å orientere seg i teksten og brukes typisk til å ta opp tråden i narrativet igjen og/eller markere overgangen til et nytt tema i narrativet. Det er i all hovedsak absolutte ablativer som brukes til å gjenta eksplisitt gitt informasjon. Partisippene som gjentar gitt informasjon kan deles i tre typer ut i fra om de gjentar informasjonen ordrett, parafraserer eller oppsummerer den.⁸⁰ I korpuset vårt er det ingen eksempler på partisipper som ordrett gjentar informasjon som allerede er gitt, uten å modifisere denne på noen måte, men vi finner eksempler på dette flere andre steder hos Cæsar, jfr. for eksempel “[...] milites exposuit [...] expositis militibus” (Caes.Civ. 3,6,3 og

⁷⁹ Tanken om en informasjonsverdiskala bygger på Buijs (2010:14-17).

⁸⁰ Dette skillet går tilbake til Chausserie-Laprée (1969:109-120).

3,8,1).⁸¹ Som vi kan se av eksempel (36) nedenfor, finner vi imidlertid et eksempel på en nær ordrett gjengivelse også i korpuset vårt, hvor den absolutte ablativen *productis Romanorum copiis* med en liten modifikasjon gjentar informasjonen *productis omnibus copiis* som er gitt tre setninger tidligere i teksten.

- (36) Prima luce **productis omnibus copiis**, [...] **productis Romanorum copiis** sese castris tenebant (Caes. Gall. 3,24,1-4).⁸²

Et eksempel på partisipper som parafaserer allerede gitt informasjon kan vi se i (37) nedenfor, hvor partisippet *proelio superati* gir en omskrivning av informasjonen *in hostes impetum fecerunt atque eos in fugam dederunt* som er gitt i setningen umiddelbart forut.

- (37) (Nostri [...] in hostes impetum fecerunt atque eos in fugam dederunt)

Hostes proelio **superati** simul atque se ex fuga receperunt statim ad Caesarem legatos de pace miserunt (Caes. Gall. 4,27,1).⁸³

Partisippene som oppsummerer innholdet av informasjon som allerede er gitt har ofte anaforiske pronomen eller adverb knyttet til seg. De er de klart mest vanlige av de tre typene og brukes ofte til å oppsummere hele passasjer, som i følgende eksempel, hvor absolutt ablativen *his constitutis rebus* oppsummerer alle foranstaltningene Cæsar har truffet i kapittelet umiddelbart forut.

- (38) ([...] quod praeterea navium longarum habebat quaestori, legatis praefectisque distribuit. [...] Publium Sulpicium Rufum legatum cum eo praesidio quod satis esse arbitrabatur portum tenere iussit.)

His constitutis rebus nactus idoneam ad navigandum tempestatem tertia fere vigilia solvit [...] (Caes. Gall. 4,22, 3-6 og 4,23,1)⁸⁴

Et trinn lenger ute på informasjonsverdiskalaen finner vi partisipper som uttrykker informasjon som ikke er nevnt eksplisitt tidligere, men som likevel er direkte kontekstuell forberedt og lett å slutte seg til ut i fra sammenhengen. Hendelsene som uttrykkes av denne typen partisipper ligger innenfor rammen av og er, som vi skal se, i en viss forstand implisert av informasjon som er gitt tidligere i teksten. Et eksempel på denne typen tematiske partisipper kan vi se i (39) nedenfor, hvor informasjonen partisippet uttrykker, *e navi egressum*, synes å svare direkte til en forventning som er implisert av informasjonen *in Britanniam praemisum* som er gitt i setningen umiddelbart forut. Når det fortelles at Commius blir sendt til Britannia, er det underforstått at reisen må foretas med skip og at han før eller siden vil ankomme bestemmelsesstedet, og informasjonen partisippet uttrykker fremstår dermed som gitt og relativt lite informativ.

⁸¹ Eksemplet er fra Chausserie-Laprée (1969:113).

⁸² "Ved morgengry førte han frem alle troppene, [...] de holdt seg i leiren til tross for at romernes styrker allerede var blitt ført ut."

⁸³ (Våre menn angrep fienden og slå dem på flukt) Fienden sendte, så snart de hadde kommet seg etter å ha lidd nederlag i slaget, straks sendemenn til Cæsar for å be om fred."

⁸⁴ ("det han ellers hadde av langskip fordelte han mellom kvestorene, legatene og prefektene. [...] han gav legaten Publius Sulpicius Rufus ordre om å vokte havnen med en så stor vaktsyrke som han mente var tilstrekkelig") Da disse tingene var ordnet og han fikk god bær til å seile, lettet han anker omtrent ved tredje time."

- (39) (una cum his legatis Commius Atrebas venit, quem supra demonstraveram a Caesare in Britanniam praemissum.)

Hunc illi e navi **egressum** cum ad eos oratoris modo Caesaris mandata deferret comprehenderant atque in vincula coniecerant (Caes. Gall. 4,27,2-3).⁸⁵

Slike partisipper brukes ofte ved ulike former for brudd eller overganger i narrativet, hvor for eksempel perspektivet i narrativet veksler fra en aktør til en annen, eller, som i eksemplet ovenfor, en aktør forflytter seg fra et sted til et annet. De bygger en bro mellom hendelsene som er fortalt tidligere og hendelsen som uttrykkes av det overordnede verbet, og bidrar på en og samme tid til å flytte den narrative tiden fremover og utgjøre et orienteringspunkt for hendelsene som følger.

Ytterligere et trinn lenger ute på informasjonsverdiskalaen finner vi partisipper som uttrykker informasjon som ikke er direkte kontekstuel forberedt, men som likevel kan oppfattes som gitt siden den synes å svare til generelle forventninger som springer ut fra vår verdenskunnskap. I eksempel (40) nedenfor gir de absolutte ablativene *vastatis omnibus eorum agris vicis aedificiisque incensis* informasjon om at Cæsar legger fiendens jorder øde og setter husene i brann før han trekker hæren tilbake. Isolert sett er dette helt ny informasjon i konteksten, men siden slike handlinger representerer en vanlig militær strategi ved tilbaketrekninger, kan informasjonen partisippene uttrykker likevel – ut i fra vår verdenskunnskap – oppfattes som gitt eller presupponert.

- (40) ([...]eius modi sunt tempestates consecutae uti opus necessario intermitteretur et continuatione imbrium diutius sub pellibus milites contineri non possent [...])

Itaque **vastatis omnibus eorum agris vicis aedificiisque incensis** Caesar exercitum reduxit [...] (Caes. Gall. 3,29,2-3)⁸⁶

Overgangen mellom gitt informasjon av denne typen og ny og selvstendig informasjon synes imidlertid å være glidende, og det kan derfor i praksis ofte, som jeg kommer nærmere inn på i 2.2, i slike tilfeller være vanskelig å avgjøre om partisipper som isolert sett uttrykker ny informasjon skal regnes som tematiske eller rematiske.

2.1.1 Temporal

En temporal fortolkning er den klart vanligste fortolkningen av tematiske partisipper i korpuset vårt. Hele 46,9 % av de tematiske partisippene uttrykker temporalitet. Omtrent ni av ti (87,9%) av de tematiske partisippene som får en temporal fortolkning er absolutte ablativer. Å sette en temporal ramme for den overordnede setningen er den vanligste funksjonen til absolutte ablativer

⁸⁵ “(I følge med disse sendemennene kom også atrebatene Commius, som var – som tidligere nevnt– blitt sendt i forveien til Britannia av Cæsar.) Straks han gikk i land fra båten var han blitt grepet og lagt i lenker, til tross for at han kom til dem som forhandler på oppdrag av Cæsar.”

⁸⁶ “[...] det fulgte så kraftig storm at arbeidet måtte legges til side og på grunn av det langvarige regnet ble det umulig å la soldatene fortsette å bo i telt) Etter først å ha lagt jordene deres øde og satt landsbyene og bygningene deres i brann, førte Cæsar derfor hæren tilbake [...]”

i korpuset vårt overhodet. Mens så mange som 39,0 % av de absolutte ablativene får en temporal fortolkning, er det bare 10,8% av de konjunkte partisippene i korpuset vårt som uttrykker temporalitet.

I en ren temporal relasjon er det, som vi har sett, ikke tale om noen direkte forbindelse mellom hendelsene som uttrykkes av partisippet og det overordnede verbet (jfr. 1.4.1). Temporale partisippers funksjon er å lokalisere hendelsen som uttrykkes av det overordnede verbet i forhold til tidslinjen i narrativet. Hvordan de temporale partisippene forankrer hendelser til tidslinjen kan imidlertid, som vi skal se, variere. For det første kan de vise tilbake til en hendelse som allerede har fått sin plass på tidslinjen, som i eksempel (41) nedenfor, hvor partisippet *proficiscens* midlertidig flytter den narrative tiden tilbake til tidspunktet da Cæsar satte over til Britannia for første gang.

- (41) [...] Morini quos Caesar in Britanniam **proficiscens** pacatos reliquerat [...] (Caes. Gall. 4,37,1)⁸⁷

For det andre kan de vise til et punkt som ligger lenger fremme på tidslinjen ved å midlertidig flytte den narrative tiden fremover, som i eksemplet nedenfor:

- (42) Legati haec se ad suos relatores dixerunt et **re deliberata** post diem tertium ad Caesarem reversuros (Caes. Gall. 4,9,1).⁸⁸

For det tredje kan de oppsummere eller repetere den seneste hendelsen på tidslinjen (jfr. 2.1). I slike tilfeller står den narrative tiden i ro, og de temporale partisippene synes primært å ha en tekstsammenbindende funksjon ved at de signaliserer at en narrativ enhet er avsluttet og at en ny følger, som i eksempel (38) på side 28, eller tar opp tråden i narrativet igjen etter en lengre passasje med bakgrunnsinformasjon, som i eksempel (43) nedenfor, hvor den absolutte ablativen *his initiis consiliis* knytter an til de siste hendelsene på tidslinjen som er blitt fortalt flere setninger tidligere og så blitt avbrutt av en passasje (3,9,4-7) om veneternes og deres alliertes tanker om krigen som venter.

- (43) (Veneti reliquaeque item civitates [...] pro magnitudine periculi bellum parare et maxime ea quae ad usum navium pertinent providere instituunt) [...]

His initiis consiliis oppida muniunt [...] (Caes. Gall. 3,9,3 og 3,9,8)⁸⁹

For det fjerde kan de flytte den narrative tiden permanent fremover ved å bygge en bro mellom hendelsen i den foregående setningen og det overordnede verbet (jfr. 2.1), som i følgende

⁸⁷ “[...] morinerne som Cæsar hadde etterlatt seg i fredelig underkastelse i det han satt avgårde mot Britannia [...]”

⁸⁸ “Sendemennene sa at de skulle overbringe dette til sitt folk og at de, når saken var blitt drøftet, ville vende tilbake til Cæsar to dager senere.”

⁸⁹ “(Veneterne og de andre folkene[...] begynte å treffe forberedelser til krigen slik at de kunne møte den store fare og viste særlig omhu med å ordne med skipenes utrustning) [...] Da de hadde lagt sine planer, befestet de byene [...]”

eksempel, hvor den absolutte ablativen *qua re impetrata* gir informasjon om Crassus sitt svar på akvitanernes anmodning i setningen umiddelbart forut:

(44) (Aquitani [...] legatos ad Crassum mittunt seque in deditionem ut recepiat petunt.)

Qua re impetrata arma tradere iussi faciunt (Caes. Gall. 3,21,3).⁹⁰

Behovet for å forankre hendelsen som uttrykkes av det overordnede verbet til tidslinjen er, som vi har vært inne på i 1.5.2, særlig sterkt ved ulike former for brudd eller overganger i narrativet. I eksempel (24) på side 18 så vi hvordan et slikt brudd kan være at perspektivet flytter fra en aktør til en annen. Andre typer brudd kan være at en aktør forflytter seg fra et sted til et annet og markerer begynnelsen på en ny etappe i fortellingen, som i eksemplet nedenfor, hvor de absolutte ablativene *armis obsidibusque acceptis* signaliserer avslutningen på Crassus' møte med sotiaterne.

(45) **Armis obsidibusque acceptis** Crassus in fines Vocationem et Tarusatum profectus est (Caes. Gall. 3,23,1).⁹¹

Det kan imidlertid også være tale om større overganger, som i eksempel (32) nedenfor, hvor den absolutte ablativen *germanico bello confecto* markerer slutten på hele den delen av beretningen som har handlet om germanernes inntog i Gallia og den påfølgende krigen mot disse (Caes. Gall. 4,6,1-4,16,1).

(46) **Germanico bello confecto** multis de causis Caesar statuit sibi Rhenum esse transeundum (Caes. Gall. 4,16,1).⁹²

At temporale fortolkninger synes å være særlig utbredt ved slike brudd eller overganger i fortellingen, kan trolig gi noe av forklaring på hvorfor absolutte ablativer utgjør så mye som 87,9% av partisippene som får en temporal fortolkning. I slike sammenhenger vil det nemlig ofte å være behov for å forankre hendelsen som uttrykkes av det overordnede verbet til eksterne hendelser og det vil da være behov for partisipper hvor agens ikke er koreferent med subjektet i setningen. Siden en temporal fortolkning er den minst informative fortolkningen av tematisk partisipper (jfr. 1.5.2), synes det dessuten å være i samsvar med Kortmanns hypotese at absolutte ablativer i stor grad får en slik fortolkning. Siden Kortmann ikke skiller mellom relasjonene temporal og narrasjon, må vi imidlertid, som vi kommer tilbake til i 2.2.1, legge sammen disse relasjonene for å sammenligne med Kortmanns hypotese. Tendensen til at absolutte ablativer får en form for temporal fortolkning blir da enda klarere og selv om det, som vi kommer tilbake til, er store forskjeller på i hvor stor grad latinske og engelske absoluttkonstruksjoner faktisk uttrykker temporalitet, synes denne fordelingen å være i tråd med den generelle tendensen Kortmanns hypotese antyder.

⁹⁰ "(akvitanerne sendte bud til Crassus og ba ham om å motta deres overgivelse) Da de hadde fått gjennomslag for dette, ble de beordret til å overlevere våpnene og gjorde så det."

⁹¹ "Da han hadde mottatt våpen og gisler satte Crassus av gårde mot vokaternes og tarusaternes områder."

⁹² "Da krigen mot germanerne var fullført, bestemte Cæsar seg av en rekke grunner for å krysse Rhinen."

	Konjunkte partisipp (102)	Absolutte ablativer (205)
Antall:	11	80
Prosent:	12,1%	87,9%
Prosent av respektive:	10,8%	39,0%

2.1.2 Temporal-kausal

En forholdsvis stor del (26,3%) av de tematisk partisippene uttrykker temporalitet og kausalitet på en og samme tid. Absolutte ablativer er også her i flertall (72,6%), men forskjellen i fordelingen mellom de to konstruksjonene er, som vi kan se, noe mindre enn ved rent temporale fortolkninger. 13,7% av de konjunkte partisippene og 18,0% av de absolutte ablativene får en temporal-kausal fortolkning.

Temporale-kausale partisipp fyller, som vi har vært inne på i 1.5.2, samme funksjon som rent temporale partisipp. Den eneste forskjellen mellom en ren temporal relasjon og en temporal-kausal, er at temporale-kausale partisipp i tillegg presupponerer en direkte forbindelse mellom hendelsene som uttrykkes av partisippet og det overordnede verbet. Hvorvidt vi får en temporal eller temporal-kausal fortolkning av et partisipp beror derfor helt og holdent på verdenskunnskap.

En temporal-kausal fortolkning er særlig vanlig ved partisipp som uttrykker ulike former for informasjonsutveksling, som i eksempel (26) på side 18, og i eksempel (47) nedenfor. Hele 21,6% av partisippene som får en temporal-kausal fortolkning har en slik betydning:

(47) Quibus de rebus Caesar a Crasso certior **factus** [...]naves interim longas aedificari [...] iubet (3,9,1)⁹³

De øvrige temporale-kausale partisippene synes ikke å ha andre semantiske fellestrekk enn at de i tillegg til å lokalisere setningen i forhold til den narrative tiden enten uttrykker motivasjonen til at subjektet i setningen handler som det gjør, som i eksempel (48) nedenfor, hvor de gode værforholdene, *idoneam tempestatem nactus*, motiverer Cæsar til å lette anker, eller gir en forklaring på hvorfor subjektet er i en bestemt tilstand eller posisjon som i eksempel (49) hvor tapet av et stort antall skip og menn, *quibus amissis*, har satt veneterne i en vanskelig situasjon.

(48) Ipse idoneam tempestatem **nactus** paulo post mediam noctem naves solvit [...] (Caes. Gall. 4,36,3)⁹⁴

(49) **quibus amissis** reliqui neque quo se reciperent neque quem ad modum oppida defenderent habebant (Caes. Gall. 3,16,3).⁹⁵

⁹³ “Da Cæsar var blitt underrettet om dette av Crassus, gav han ordre om at det skulle bygges langskip [...]”

⁹⁴ “Da han fikk gunstig vær, seilte han selv avgårde kort etter midnatt.”

⁹⁵ “Med tapet av disse, hadde de øvrige verken noe sted å trekke seg tilbake eller noen mulighet til å forsvare sine byer.”

Til sammen utgjør relasjonene temporal og temporal-kausal hele 73,2% av de tematiske partisippene og 46,3% av partisippene i korpuset totalt sett. At dette tallet er såpass høyt må trolig sees i forbindelse med at disse semantiske relasjonene er svært vanlige i narrative tekster overhodet. Temporale-kausale kan, som vi har vært inne på i 1.5.2, trolig plasseres på samme nivå på informasjonshierarkiet som rent kausale, ettersom de forutsetter like mye verdenskunnskap for å etableres. At en stor del av de absolutte ablativene får en temporal-kausal fortolkning synes derfor å være i samsvar med Kortmanns hypotese, siden kausalitet er den eneste av de mer informative relasjonene absoluttkonstruksjoner i følge Kortmann vil uttrykke i noe omfang (jfr. 1.5.3). Siden Kortmann ikke skiller mellom relasjonene temporal-kausal og kausal må vi imidlertid, som vi kommer tilbake til, legge sammen disse relasjonene for å sammenligne med Kortmanns hypotese.

	Konjunkte partisipp (102)	Absolutte ablativer (205)
Antall:	14	37
Prosent:	27,4%	72,6%
Prosent av respektive:	13,7%	18,0%

2.1.3 Kausal

Partisippene som får en ren kausal fortolkning utgjør 18,6% av de tematiske partisippene, og 11,7% av partisippene i korpuset totalt sett. I motsetning til i de fleste andre relasjoner er konjunkte partisippene her klart mest frekvente og står for hele 80,5% av tilfellene. Mens hele 28,4% av de konjunkte partisippene får en kausal fortolkning, er det bare 3,4% av de absolutte ablativene som uttrykker ren kausalitet.

På samme måte som temporal-kausal, presupponerer en kausal relasjon at det er en direkte forbindelse mellom hendelsene som uttrykkes av partisippet og det overordnede verbet, og at denne forbindelsen er i harmoni med en generell bakgrunnsantakelse (jfr. 1.4.1). I motsetning til temporale-kausale er imidlertid ikke rene kausale partisippene egnet til å lokalisere hendelsen som uttrykkes av det overordnede verbet i forhold til tidslinjen i narrative, siden de, som vi har vært inne på i 1.5.2, alltid har statisk aksjonsart. Den statiske aksjonsarten kan, som vi skal se, være av to slag. For det første kan partisippene ha en leksikalsk statisk aksjonsart, som i eksemplet som følger, hvor partisippet *arbitratus* uttrykker tilstanden “å mene”:

- (50) Hunc ad egrediendum nequaquam idoneum locum **arbitratus** dum reliquae naves eo convenirent ad horam nonam in ancoris expectavit (Caes. Gall. 4,23,4).⁹⁶

For det andre kan partisippene ha en dynamisk aksjonsart leksikalsk sett, men være tvetydige mellom en episodisk og en statisk (resultativ) fortolkning i perfektum passiv. Forskjellen mellom en statisk (51) og episodisk (52) fortolkning kan illustreres med følgende eksempler:

- (51) Quibus rebus nostri **perterriti** atque huius omnino generis pugnae imperiti non eadem alacritate ac studio quo in pedestribus uti proeliis consuerant utebantur (Caes. Gall. 4,24,4).⁹⁷
- (52) Qui omnibus rebus subito **perterriti** [...] perturbantur copias ne adversus hostem ducere an castra defendere an fuga salutem petere praestaret (Caes. Gall. 4,14,2).⁹⁸

I det første eksemplet (51) er partisippet *perterriti* koordinert med adjektivet *imperiti* og får en utvetydig statisk, og dermed kausal fortolkning. I eksempel (52) er partisippet *perterriti* derimot modifisert med tidsadverbet *subito* og må dermed oppfattes episodisk. Når perfektum partisippet får en resultativ fortolkning fremstår, som vi kan se av (51) ovenfor, hendelsen som uttrykkes av partisippet som samtidig med snarere enn fortidig i forhold til det overordnede verbet.⁹⁹

Mens konjunkte partisippet i hovedsak brukes til å utrykke hva vi kan kalle agensorientert kausalitet, dvs. til å angi den indre motivasjonen som ligger bak subjektets handling, brukes absolutte ablativer primært til å uttrykke ekstern kausalitet, dvs. til å angi en ytre omstendighet som motiverer subjektet til å handle som det gjør. Denne forskjellen er en naturlig konsekvens av at subjektet for konjunkte partisippet som regel er koreferente med subjektet i setningen, mens dette er relativt sjelden ved absolutte ablativer som får en statisk fortolkning. Størstedelen (ca. 75%) av partisippene som uttrykker agensorientert kausalitet utgjøres av partisippet som uttrykker ulike indre prosesser eller mentale tilstander. De mest frekvente av disse er partisippene *arbitratus* (5), *adductus* (3), *permotus* (3), *perterritus* (2) og *veritus* (2). Disse samsvarer, som vi kan se, i stor grad med partisippene Laughton oppgav som typiske ved kausale fortolkninger hos Cicero (jfr. 1.2). Selv om agensorientert kausalitet i all hovedsak uttrykkes av konjunkte partisippet, som i eksempel (53) nedenfor, kan den også, som vi kan se av eksempel (54), uttrykkes av absolutte ablativer hvis agens for partisippet er koreferent med subjektet i setningen og får en statisk fortolkning.

- (53) Qua spe **adducti** Germani latius iam vagabantur [...] (Caes. Gall. 4,6,4)¹⁰⁰

⁹⁶ "Siden han anså dette stedet for dårlig egnet til landgang, la han seg for anker frem til niende time mens han ventet på at de andre skipene skulle samle seg der."

⁹⁷ "Siden våre menn derfor var redde og overhodet ikke fortrolig med denne måten å kjempe på, la de ikke samme djervhet og iver for dagen som de pleide i regulære slag."

⁹⁸ "De ble plutselig skremt opp av alle disse tingene [...] og visste i sin forvirring ikke om det var best å føre styrkene frem mot fienden, forsvare leiren eller søke redning i flukt."

⁹⁹ I følge Pinkster (1990:235) er det først og fremst teliske (*terminative*) perfektum partisippet som kan få en slik fortolkning.

¹⁰⁰ "Lokket av forhåpningen om dette, vandret germanerne nå videre [...]"

- (54) [...] et **cognita Gallorum infirmitate** quantum iam apud eos hostes uno proelio auctoritatis essent consecuti sentiebat (Caes. Gall. 4,13,2).¹⁰¹

Ekstern kausalitet blir i korpuset vårt utelukkende uttrykt ved hjelp av absolutte ablativer.¹⁰² Når en absolutt ablativ uttrykker ekstern kausalitet, er det, som i eksempel (55) nedenfor, som regel ikke engang et implisitt agensledd til stede.

- (55) [...] et in magno impetu maris atque aperto **paucis portibus interiectis** quos tenent ipsi omnes fere qui eo mari uti consuerunt habent vectigales (Caes. Gall. 3,8,1).¹⁰³

At konjunkte partisipper i så stor grad får en kausal fortolkning beror først og fremst på den store gruppen av partisipper som uttrykker indre tilstander som motiverer subjektets handling. Bruken av slike partisipper for å uttrykke agensorientert kausalitet synes å være svært vanlig i klassisk latin og kan trolig nærmest regnes som idiomatisk. Kortmann skiller, som vi har vært inne på, ikke mellom relasjonene temporal-kausal og kausal. Slår vi sammen disse fremgår det at hele 21,5% av de absolutte ablativene uttrykker en form for kausalitet. Siden det i Kortmanns studie av engelske partisipper er 18,6% av absoluttkonstruksjonene som får en kausal fortolkning (jfr. 1.5.3), harmonerer dette tallet i stor grad med Kortmanns hypotese.

	Konjunkte partisipper (102)	Absolutte ablativer (205)
Antall:	29	7
Prosent:	80,5%	19,5%
Prosent av respektive:	28,4%	3,4%

2.1.4 Kondisjonal

Det er relativt få eksempler på partisipper som får en kondisjonal fortolkning i korpuset vårt. Partisippene som får en kondisjonal fortolkning utgjør bare 5,7% av de tematiske partisippene og 3,6% av partisippene totalt sett. Absolutte ablativer er klart dominerende. Hele 90,9% av partisippene som får en kondisjonal fortolkning er en absolutt ablativ.

Betingelsene for at kontekstuelle konverb skal få en kondisjonal fortolkning er, som vi har sett i 1.5.2, at det er en direkte forbindelse mellom de to hendelsene, at konverbet har dynamisk aksjonsart og at det overordnede verbet får en ikke-faktisk fortolkning. Ut i fra hvilken type ikke-faktisk betydning det overordnede verbet uttrykker, kan man dele de kondisjonale partisippene i

¹⁰¹ “[...] og siden han kjente til gallernes svakhet, ante han hvor stor anseelse fienden alt hadde vunnet hos disse på grunn av et eneste slag.”

¹⁰² Selv om det ikke er noen eksempler på dette i korpuset vårt, kan, som kjent også konjunkte partisipper uttrykke ekstern kausalitet i oblike kasus. Jfr. for eksempel: “illum exercitum [...] contemno collectum ex senibus desperatis” [den hæren [...] har jeg bare forakt til overs for, ettersom den består av fortapte gamle menn] (Cic.Cat. 2,5 etter Vester 1977:249).

¹⁰³ “[...] og siden det på hele det store åpne og stormfulle havets kyst bare fantes noen få havner som de selv hadde kontroll over, skaffet de seg skatter og tributter fra nesten alle som ferdes på den delen av havet.”

korpuset vårt i tre typer, som jeg vil kalle henholdsvis prospektive, generisk/habituelle og iterative.

Prospektive kondisjonale finner vi enten i setninger hvor det overordnede verbet er i futurum, som i eksempel (27) på side 20, i avhengige viljesetninger med futural betydning, som i eksempel (18) på side 14, eller med andre uttrykk med futural betydning, som i eksemplet som følger hvor vi har en gerundivkonstruksjon med fremtidig betydning:

- (56) Id ea de causa faciebat quod [...] **nisi aequo loco aut oportunitate aliqua data** legato dimicandum non existimabat (Caes. Gall. 3,17,7).¹⁰⁴

At det overordnede verbet har en futural betydning er imidlertid ikke alene nok til at vi får en kondisjonal fortolkning. Som vi har sett i eksempel (42) på side 30, vil vi i slike kontekster også kunne få en ren temporal fortolkning. Hvilken fortolkning vi får, synes å avhenge av hvor sikker/usikker hendelsen som uttrykkes av partisippet fremstår og beror dermed på verdenskunnskap alene. Betydningen til prospektive partisipper synes i stor grad å svare til en *futurum exactum*.

Generisk/habituelle kondisjonale finner vi i kontekster hvor det overordnede verbet uttrykker en generell påstand som er uavhengig av den narrative tiden. Hendelsen som uttrykkes av partisippet viser da ikke til et bestemt punkt på tidslinjen i narrativet, men til alle tidsrom hvor den generelle påstanden gjelder.

- (57) [...] neque adhuc hominum memoria repertus est quisquam qui **eo interfecto** cuius se amicitiae devovisset mortem recusaret (Caes. Gall. 3,22,3).¹⁰⁵

Iterative kondisjonale skiller seg fra generisk/habituelle ved at de opptrer i kontekster som hører til tidslinjen i narrativet. Hendelsen som uttrykkes av partisippet viser, på samme måte som de generisk/habituelle, ikke til et bestemt avgrenset tidsrom, men til flere ulike tidspunkt hvor hendelsen i det overordnede verbet fant sted. Betydningen til iterative partisipper synes, som vi kan se av eksempel (58) nedenfor, på mange måter å svare til en *cum iterativum*.

- (58) [...] cum se vento dedissent et tempestatem ferrent facilius et in vadis consistent tutius et ab aestu **relictæ** nihil saxa et cotes timerent (Caes. Gall. 3,13,9).¹⁰⁶

Alle de kondisjonale partisippene i korpuset vårt synes å være relativt lite komplekse i den forstand at de ligger nokså nære temporale relasjoner i betydning og ofte synes å kunne parafraseres med en cum-setning snarere enn en si-setning. Som vi har sett er det ingen eksempler

¹⁰⁴ “Det gjorde han av den grunn at [...] han ikke mente at en legat burde gå til kamp med mindre terrengforholdene var gode eller en spesielt god anledning skulle by seg.”

¹⁰⁵ “[...] og ikke i manns minne har det vært noen som har nektet å dø hvis den som de hadde viet sitt vennskap til ble drept.”

¹⁰⁶ “[...] når de gav seg til å seile, tålte de både dårlig vær bedre og kunne tryggere stanse ved grunner, og om de ble etterlatt av tidevannet, trengte de ikke frykte klipper og skjær.”

på mer komplekse former for kondisjonalitet som *potensialis* og *irrealis*. Hvorvidt de kondisjonale partisippene i korpuset vårt er representative for hvilke typer kondisjonalitet latinske partisipper typisk uttrykker, er selvfølgelig vanskelig å si sikkert. I tillegg til typene vi har identifisert her finner vi i det minste, som vi kan se av Laughtons eksempler (jfr.1.2), også eksempler på partisipper som utgjør *apodosis* i en *potensialis* og på partisipper som får en kondisjonal fortolkning hvor det overordnede verbet er modalt. I følge Menge brukes imidlertid latinske partisipper sjelden som *apodosis* både i potensielle og irreelle betingelsessetninger (Menge:2009:715), og det er derfor en del som taler for at de kondisjonale partisippene i korpuset vårt virkelig er representative.

Selv om det er relativt få eksempler på kondisjonale partisipper i korpuset vårt, synes det likevel å være tilstrekkelig mange til å indikere at absolutte ablativer brukes langt oftere enn konjunkte partisipper til å uttrykke kondisjonalitet hos Cæsar. Siden kondisjonalitet er en av de mest informative relasjonene på informasjonshierarkiet, skulle vi, som vi har vært inne på, ikke forvente en slik fordeling ut i fra Kortmanns hypotese.¹⁰⁷ Det synes, slik jeg ser det, å være i det minste to måter å forstå dette tilsynelatende bruddet med hypotesen på. Det første alternativet er å ta det som en indikasjon på at absolutte ablativer virkelig uttrykker mer komplekse relasjoner enn kontekstuelle konverb med eksplisitt subjekt på andre språk. Det andre alternativet er å problematisere kondisjonale relasjoners status på informasjonshierarkiet og sette spørsmålstegn ved om man kan hende må skjelne mellom ulike grader av kondisjonal kompleksitet. For mens de latinske kondisjonale partisippene i korpuset vårt uttrykker relativt enkle former for kondisjonalitet, brukes kontekstuelle konverb på engelsk og andre moderne europeiske språk regelrett også til å uttrykke mer komplekse former for kondisjonalitet som *potensialis* og *irrealis*.¹⁰⁸ Slike former for kondisjonalitet blir, som vi har sett, i følge Menge sjelden uttrykt ved hjelp av partisipper på latin overhodet, men vi kan ikke uten videre utelukke at konjunkte partisipper ville være mer vanlige enn absolutte ablativer når de først blir det. Siden det ikke, som vi skal se om litt, bare er i forhold til kondisjonale at absolutte ablativer uttrykker mer informative relasjoner i større grad enn man skulle forvente, men det samme også gjelder for konsessive, konsessiv-kondisjonale og instrumentale relasjoner, er det imidlertid, til tross for at de absolutte ablativenes dominans kanskje kan forklares med at de latinske partisipper uttrykker mindre komplekse former for kondisjonalitet, en del som taler for at også den første forklaringen kan være riktig og at vi virkelig har med et brudd på Kortmanns hypotese å gjøre.

¹⁰⁷ Kortmann regner riktignok ikke partisippene som vi her har kategorisert som iterative kondisjonale som en form for kondisjonale, men snarere som en undertype av temporale som han kaller *contingency* (Kortmann 1997). For sammenlikningens skyld må derfor disse trekkes fra. Siden det eneste konjunkte partisippet som uttrykker kondisjonalitet er av denne typen, vil imidlertid dette bare gjøre tendensen tydeligere siden absolutte ablativer da vil være alene om å få en kondisjonal fortolkning.

¹⁰⁸Jfr. for eksempel det franske kontekstuelle konverbet med kondisjonal betydning (9a) i 1.4.1, gjengitt her: “vous réussiriez mieux en procédant avec plus de méthode.” (“Dere ville ha lyktes bedre hvis dere hadde gått mer metodisk til verks.”)

	Konjunkte partisipper (102)	Absolutte ablativer (205)
Antall:	1	10
Prosent:	9,1%	90,9%
Prosent av respektive:	1%	4,9%

2.1.5 Konsessiv

Konsessive fortolkninger av partisipper er enda sjeldnere enn kondisjonale. Det er bare fire partisipper som får en konsessiv fortolkning i korpuset vårt. Det vil si at konsessive bare utgjør 2,1% av de tematiske partisippene og 1,3% av partisippene overhodet. Det er bare absolutte ablativer som får en konsessiv fortolkning, og disse utgjør 2% av de absolutte ablativene totalt sett.

For at vi skal få en konsessiv fortolkning av et partisipp må det, som vi har vært inne på i 1.5.2, være et brudd med den forventede forbindelsen mellom hendelsene som uttrykkes av partisippet og det overordnede verbet. Hvorvidt vi får en konsessiv fortolkning eller ikke, beror derfor, som vi har sett, i all hovedsak på vår verdenskunnskap. Halvparten av partisippene som får en konsessiv fortolkning har svært lav informasjonsverdi og uttrykker informasjon som er gitt eksplisitt tidligere (jfr. 2.1), som i eksempel (36), hvor informasjonen partisippet uttrykker er gitt eksplisitt noen setninger forut, og i eksemplet som følger, hvor informasjonen partisippet uttrykker, *captis oppidis*, er gitt allerede i begynnelsen av samme setning, *compluribus expugnatis oppidis*.

- (59) Compluribus expugnatis oppidis Caesar ubi intellexit frustra tantum laborem sumi neque hostium fugam **captis oppidis** reprimi neque iis noceri posse statuit expectandam classem (Caes. Gall. 3,14,1).¹⁰⁹

I eksempel (60) nedenfor er informasjonen partisippet uttrykker ikke gitt eksplisitt, men direkte kontekstuel forberedt. Forut for setningen hvor partisippet i eksemplet som følger inngår, er det blitt fortalt at Cæsar bestemmer seg for å bruke tømmeret og bronzen fra de hardest skadede skipene for å reparere fartøyene med lettere skader. At de hardest rammede skipene da vil gå tapt, synes derfor å være implisert og det eneste den absolutte ablativen *duodecim navibus amissis* bringer av ny informasjon er at det var tolv av dem.

- (60) Itaque cum summo studio a militibus administraretur **duodecim navibus amissis** reliquis ut navigari satis commode posset effecit (Caes. Gall. 4,31,3).¹¹⁰

¹⁰⁹ “Da Cæsar etter å ha erobret flere steder innså at de store anstrengelsene ikke var til noen nytte og at fienden ikke ble hindret fra å flykte selv om byene ble inntatt og at det ikke var mulig å skade dem besluttet han å vente på flåten.”

¹¹⁰ “Da dette ble utført med stor iver av soldatene, sørget han dermed for at man, til tross for tapet av tolv skip, kunne seile brukbart med de øvrige.”

Både i (59) ovenfor og i eksempel (61) nedenfor befinner partisippene seg i kontekster hvor det overordnede verbet er et negert modalt verb (*possum*).

- (61) Itaque **vocatis ad se undique mercatoribus** neque quanta esset insulae magnitudo neque quae aut quantae nationes incolerent neque quem usum belli haberent aut quibus institutis uterentur neque qui essent ad maiorem navium multitudinem idonei portus reperire poterat (Caes. Gall. 4,20,4).¹¹¹

Med unntak av eksempel (61) ovenfor, kommer alle de konsessive partisippene et stykke ut i setningen og etter en temporal ramme. Hvorvidt lav informasjonsverdi, negert modalt verb i den overordnede setningen og plassering internt i setningen, er typiske faktorer ved konsessive fortolkninger av latinske partisipper, er selvfølgelig umulig å si på bakgrunn av så få eksempler, men kunne være interessant å undersøke nærmere. Som vi skal se i 2.2.2, finner vi også negerte modale verb i flere av eksemplene på partisipper som uttrykker konsessives søsterrelasjon kontrast, noe som i det minste tyder sterkt på at slike kontekster må være relativt vanlig i relasjoner hvor det foreligger brudd på en generell bakgrunnsantakelse. Ingen av partisippene er, som vi har sett, augmentert med et spesifiserende *tamen*. Dette må antakelig forstås dithen at bruddet med en generell bakgrunnsantakelse anses som så klart i disse tilfellene at det ikke føles nødvendig å spesifisere den semantiske relasjonen.

At det utelukkende er absolutte ablativer som brukes til å uttrykke konsessive betydninger i korpuset mitt, er igjen overraskende i forhold til Kortmanns hypotese. Mens det syntes mulig å forklare at absolutte ablativer i så stor grad får kondisjonale fortolkninger ved å vise til at latinske partisipper uttrykker mindre komplekse former for kondisjonalitet enn kontekstuelle konverb på andre språk, synes ikke noen lignende forklaring være mulig med de konsessive. Absolutte ablativer er imidlertid, som vi kommer nærmere inn på i 2.2.2, langt mindre frekvente ved konsessives søsterrelasjon kontrast. Siden Kortmann ikke skiller mellom disse relasjonene på samme måte som vi gjør her, må vi legge konsessiv og kontrast sammen for å sammenligne med Kortmanns hypotese. Selv om, som vi skal se i 2.2.2, absolutte ablativer også da er i overtall og vi derfor fremdeles kan snakke om et tilsynelatende brudd på Kortmanns hypotese, er forskjellen i fordelingen mellom konstruksjonene ikke lenger like klar.

	Konjunkte partisipper (102)	Absolutte ablativer (205)
Antall:	-	4
Prosent:	-	100%
Prosent av respektive:	-	2%

¹¹¹ “Selv om han kalte til seg handelsmenn fra alle vegner, kunne han derfor verken finne ut hvor stor øyen var, hvilke folk som holdt til der og hvor mange de var, hvordan de førte krig eller hvilke skikker de hadde eller hvilke havner som var egnet til å ta i mot en mengde større skip.”

2.1.6 Konsessiv-kondisjonal

I korpuset vårt er det bare et eneste eksempel på konsessive-kondisjonale og dette utgjøres av en absolutt ablativ. Siden dette eksemplet (29) allerede er presentert i 1.5.2 og betingelsene for å få en konsessiv-kondisjonal fortolkning gjort rede for, vil vi ikke gå nærmere inn på denne relasjonen her. Siden konsessiv-kondisjonal trolig må regnes som den mest informative fortolkningen av tematiske partisipp overhodet, er det, som ved de konsessive, noe overraskende i forhold til Kortmanns hypotese at vi finner en absolutt ablativ her.

Som vi har sett, blir det stadig færre eksempler på tematiske partisipp jo mer informative de semantiske relasjonene blir. Den samme tendensen finner vi på engelsk (Kortmann 1991:135) og har trolig sammenheng med at jo mer informative relasjonene er, desto sterkere føles behovet for å spesifisere den semantiske relasjonen for å unngå misforståelser. Man skulle derfor forvente å se en stadig større overvekt av adverbielle leddsetninger innledet med en subjunksjon i forhold til partisipp, jo mer informative relasjonene blir. Hvorvidt dette virkelig er tilfelle har – så vidt meg bekjent – ikke blitt undersøkt på latin. Selv om økende informasjonsstatus nok kan gi noe av forklaringen på hvorfor det er så få eksempler på mer komplekse relasjoner i korpuset vårt, gjenspeiler relasjonene som uttrykkes av partisipp trolig også den generelle fordelingen av semantiske relasjoner i et enkelt narrativ som *De bello gallico*. I mer argumentative sjangre, som for eksempel filosofiske tekster, hvor kondisjonale og konsessive relasjoner formodentlig er mer utbredt overhodet, vil det trolig også være flere partisipp som får mer komplekse fortolkninger.

	Konjunkte partisipp (102)	Absolutte ablativer (205)
Antall:	-	1
Prosent:	-	100%
Prosent av respektive:	-	0,5%

2.2 Rematiske partisipp

Rematiske partisipp utgjør 27,7% av partisippene i korpuset. Absolutte ablativer er mest frekvente (60,0%), men forskjellen mellom de to konstruksjonene er som vi kan se noe mindre enn ved de tematiske hvor absolutte ablativer står for 71,6% av tilfellene. Sett i forhold til de respektive konstruksjonene er det imidlertid konjunkte partisipp som oftest fyller en rematisk funksjon. Mens 33,3% av de konjunkte partisippene er rematiske, er det tilsvarende tallet for absolutte ablativer noe lavere (24,9%).

Rematiske partisipper kjennetegnes ved at de uttrykker ny og selvstendig informasjon. Skillet mellom ny og gitt informasjon synes imidlertid, som vi har vært inne på i 2.1, å være graduelt, snarere enn absolutt, og informasjon som i og for seg er ny kan ofte bli fremstilt som om den var kjent og sette en ramme som den overordnede setningen skal forstås innenfor. Siden vår evne til å akkomodere ny informasjon synes å ha få begrensninger og hver enkelt hendelse på den narrative tidslinjen i en viss forstand setter rammen for den neste, vil det, som vi har vært inne på, noen ganger kunne være vanskelig å avgjøre hvorvidt et partisipp som isolert sett uttrykker ny informasjon skal forstås som rematisk eller tematisk. Det synes i hovedsak å være to kriterier man kan bruke for å skille mellom partisipper som uttrykker ny, men akkomodebar informasjon og partisipper som uttrykker ny og selvstendig informasjon. Det ene kriteriet er, som vi har sett i 1.5.1, å undersøke konteksten til den overordnede setningen og på bakgrunn av denne forsøke å formulere det spørsmålet som setningen som helhet synes å være et implisitt svar på. Virker det rimelig å forstå informasjonen partisippet uttrykker som en del av svaret på spørsmålet, vil vi ha en klar indikasjon på at partisippet er rematisk. Det andre kriteriet er å se på hvorvidt det synes å være behov for en ramme i konteksten partisippet inngår i. For, som vi har vært inne på, finner vi særlig rammer ved ulike former for brudd eller overganger i narrativet. Hvis setningen partisippet inngår i ikke synes å markere en overgang i narrativet eller det allerede finnes en ramme i den overordnede setningen, vil vi derfor igjen ha en klar indikasjon på at partisippet uttrykker ny og selvstendig informasjon.

Rematiske partisipper er særlig klare i kontekster hvor det allerede er en ramme. Informasjonen som de rematiske partisippene uttrykker vil da, som vi kan se av eksemplene nedenfor, forstås innenfor samme ramme som det overordnede verbet.

- (62) Quae ubi convenit ac primum ab hostibus visa est circiter ducentae viginti naves eorum paratissimae atque omni genere armorum ornatissimae **profectae** ex portu nostris adversae constiterunt (Caes. Gall. 3,14,2).¹¹²
- (63) hostes vero notis omnibus vadis ubi ex litore aliquos singulares ex navi egredientes conspexerant **incitatis equis** impeditos adoriebantur (Caes. Gall. 4,26,2).¹¹³
- (64) Germani post tergum clamore audito cum suos interfici viderent **armis abiectis signisque militaribus relictis** se ex castris eiecerunt [...] (Caes. Gall. 4,15,1)¹¹⁴

Når det ikke er en ramme i setningen fra før, kan det være vanskeligere å avgjøre om partisippene er rematiske eller tematiske. I slike tilfeller må vi undersøke konteksten og vurdere om det er behov for en ramme i setningen. Hvis agens i setningen(e) umiddelbart forut er det samme som agens i setningen hvor partisippet opptrer, og hendelsene som uttrykkes av partisippet og det

¹¹² “Da den (flåten) var ankommet og hadde blitt observert av fienden, satte ca. 220 av skipene deres som var fullt rustet med alle slags våpen ut fra havnen og stilte seg opp like overfor våre.”

¹¹³ “Men når fienden, som kjente alle grunnene, fra stranden så hvordan soldatene hoppet fra skipene en etter en, sporet de hestene og angrep disse som var forhindret fra å bevege seg fritt på grunn av vannet.”

¹¹⁴ “Da germanerne hørte skrik bak seg og så sine egne bli drept, kastet de våpnene fra seg, lot fanene bli igjen og styrtet ut av leiren [...]”

overordnede verbet synes å følge direkte etter hendelsen i den foregående setningen, vil det typisk ikke, som vi kan se av eksempel (65) nedenfor, være behov for noen ramme. I setningen forut har det blitt fortalt at Cæsar besluttet å sette et eksempel og gi veneterne en ekstra streng straff. Den absolutte ablativen *omni senatu necato* gir så – på lik linje med det overordnede verbet – informasjon om hva Cæsar deretter gjorde for å straffe dem.

- (65) (in quos eo gravius Caesar vindicandum statuit quo diligentius in reliquum tempus a barbaris ius legatorum conservaretur.)

Itaque **omni senatu necato** reliquos sub corona vendidit (Caes. Gall. 3,16,4).¹¹⁵

Som vi kan se av eksempel (66) nedenfor behøver imidlertid ikke agens for partisippet være det samme som subjektet i den foregående hendelsen, selv om dette er det vanligste. Det viktigste synes å være at hendelsene som uttrykkes av partisippet og det overordnede verbet allerede er klart plassert i forhold til tidslinjen i narrativet. I setningen forut har det blitt fortalt at noen ryttere gav Crassus beskjed om at bakporten til fiendens leir var dårlig forskanset og at det var lett å trenge gjennom der. Når det så fortelles hvordan Crassus reagerte på disse opplysningene, virker det naturlig å forstå hendelsene som uttrykkes av partisippet *cohortatus* og det overordnede verbet som om de følger direkte etter at denne beskjeden var gitt.

- (66) ([...] equites circumitis hostium castris Crasso renuntiaverunt non eadem esse diligentia ab decumana porta castra munita facilemque aditum habere)

Crassus equitum praefectos **cohortatus** ut magnis praemiis pollicitationibusque suos excitarent quid fieri vellet ostendit (Caes. Gall. 3,25,2 og 3,26,1).¹¹⁶

Rematiske partisipper synes primært å brukes til å presentere hendelser som blir utført av subjektet for det overordnede verbet på en rask og effektiv måte. Dette gjenspeiles ved at agens for alle de rematiske absolutte ablativene er koreferente med subjektet for setningen, og at 82,4% av de konjunkte partisippene er deponente eller halvdeponente.¹¹⁷ At absolutte ablativer er mer frekvente enn konjunkte partisipper også i denne funksjonen må trolig sees i forbindelse med at latinen mangler et perfektum partisipp aktiv, og at absolutte ablativer derfor må brukes der det ikke finnes noen deponente verb. Samtlige rematiske partisipper i korpuset vårt kjennetegnes dessuten ved at de har telisk aksjonsart, dvs. at hendelsene de uttrykker har et naturlig slutt punkt,

¹¹⁵“(Cæsar besluttet å gi dem en svært streng straff for at barbarene i fremtiden skulle være mer omhyggelige med å respektere sendemennenes ukrenkelighet) Han lot derfor hele senatet drepe og solgte resten som slaver.”

¹¹⁶“([...] noen ryttere som hadde ridd rundt fiendens leir gav Crassus beskjed om at leiren ikke var like godt befestet ved bakporten og at det lett skulle la seg gjøre å komme inn der) Crassus oppfordret rytteriprefektene til å sette mot i sine menn med store løfter og belønninger og forklarte dem hva han ønsket skulle bli gjort.”

¹¹⁷Til sammenligning er det bare 43,9% av de tematiske absolutte ablativene som er koreferente med subjektet i setningen. I tilfellene hvor de konjunkte partisippene ikke er deponente eller halvdeponente, uttrykker partisippene hendelser som subjektet i setningen blir utsatt for, snarere enn som det selv utfører. Det synes derfor ikke å være en betingelse for rematiske partisipper at agensfor partisippet og det overordnede verbet er det samme, selv om dette er det vanligste, men på bakgrunn av eksemplene i korpuset vårt kan det i det minste se ut til å være en forutsetning at partisippet har samme tema/subjekt som det overordnede verbet.

og at de alltid får en episodisk fortolkning.¹¹⁸ Dette må sees i lys av at deres funksjon er å presentere hendelser som tilhører forgrunnen i narrativet og fører den narrative tiden videre.¹¹⁹

2.2.1 Narrasjon

Narrasjon er den klart mest vanlige fortolkningen av et rematisk partisipp. Hele 94,1 % av de rematiske partisippene uttrykker ren temporal progresjon. Absolutte ablativer er mest frekvente (62,5%), men hvis vi ser på utbredelsen relativt til de respektive konstruksjonene er det flere konjunkte partisipper (29,4%) enn absolutte ablativer (24,4%) som uttrykker narrasjon.

Partisippene som får en narrasjonsfortolkning brukes i hovedsak (86,3%) til å presentere nye hendelser på den narrative tidlinjen og vi finner dem derfor som oftest i hovedsetninger, som i de fleste eksemplene vi har sett til nå. De blir imidlertid også brukt i avhengige viljesetninger, som i eksempel (18) på side 14, i indirekte tale, som i eksempel (19) og (20) samme sted, og i cum-setninger, som i (67) nedenfor, hvor den absolutte ablativen *orbe facto* presenterer en hendelse som går umiddelbart forut for hendelsen som uttrykkes av det overordnede verbet.

- (67) Cum illi **orbe facto** sese defenderent celeriter ad clamorem hominum circiter milia sex convenerunt (Caes. Gall. 4,37,2).¹²⁰

Kortmann skiller, som vi har vært inne på i 1.5.2, på samme måte som de tradisjonelle latinske grammatikkene, ikke mellom relasjonene temporal og narrasjon. For å sammenligne fordelingen mellom konjunkte partisipper og absolutte ablativer med Kortmanns hypotese må vi derfor legge sammen disse relasjonene. Når vi slår sammen disse fremgår det at hele 62,4% av de absolutte ablativene og 40,2% av de konjunkte partisippene uttrykker en form for temporalitet. Dette gjør en form for temporal fortolkning til den klart vanligste fortolkningen for både konjunkte partisipper og absolutte ablativer. Selv om det i og for seg synes å være i tråd med Kortmanns hypotese at absolutte ablativer i stor grad brukes til å uttrykke en lite informativ relasjon som temporalitet, er det likevel påfallende stor forskjell på i hvor stor grad absoluttkonstruksjoner faktisk brukes til å uttrykke temporalitet på engelsk og i korpuset vårt. For mens det på engelsk bare er 6,7% av absoluttene som får en temporal fortolkning (Kortmann 1995:220), er det, som vi

¹¹⁸ Som vi har sett i 2.1.3 og som vi skal se eksempler på også i 2.3 kan tematiske og elaborative perfektum partisipper derimot i noen kontekster også få en statisk (resultativ) fortolkning. Også de rematiske aorist partisippene på gresk kjennetegnes ved at de har telisk aksjonsart (Pompei 2012).

¹¹⁹ Også Oldsjö (2001:484) påpeker at teliske deponente partisipper og absolutte ablativer kan uttrykke hendelser som tilhører forgrunnen i narrativet og komme nær sideordnede finitte verb i betydning. Han forklarer – på samme måte som vi gjør her – den hyppige bruken av absolutte ablativer til å uttrykke slike hendelser som en erstatning for et manglende perfektum aktivt partisipp på latin. Oldsjö kobler imidlertid ikke bruken av partisipper til å uttrykke hendelser som tilhører forgrunnen i narrativet til en bestemt syntaktisk funksjon og gir dermed ingen egentlig forklaring på hvorfor partisipper kan brukes på denne måten.

¹²⁰ «Mens de sluttet rekkene og forsvarte seg samlet hurtig ca. 6000 menn seg til ropene.»

har sett, hele 62, 4% av de absolutte ablativene i korpuset vårt som uttrykker en form for temporalitet.

	Konjunkte partisipper (102)	Absolutte ablativer (205)
Antall:	30	50
Prosent:	37,5%	62,5%
Prosent av respektive:	29,4%	24,4%

2.2.2 Kontrast

Det store flertallet av de rematiske partisippene uttrykker, som vi har sett, ren temporal progresjon. De resterende 5,9% uttrykker en kontrast i tillegg. Hele 80% av disse utgjøres av konjunkte partisipper.

Kontrast kan, som vi har vært inne på i 1.4.2, forstås som rematiske partisippers svar på konsessiv. Betingelsene for å få en kontrastfortolkning er på samme måte som ved konsessive at forbindelsen mellom hendelsene som uttrykkes av partisippet og det overordnede verbet bryter med en generell bakgrunnsantakelse. I to av tilfellene finner vi partisippet *experti* i kontekster hvor det overordnede verbet, på samme måte som ved et par av partisippene som får en konsessiv fortolkning, er et negert modalt verb (*possum*)

(68) Hos cum Suebi multis saepe bellis **experti** propter amplitudinem gravitatemque civitatis finibus expellere non potuissent tamen vectigales sibi fecerunt ac multo humiliores infirmioresque redegerunt (Caes. Gall. 4,3,4).¹²¹

(69) Illi omnia **experti** cum neque vi contendere propter inopiam navium neque clam transire propter custodias Menapiorum possent reverti se in suas sedes regionesque simulaverunt [...] (Caes. Gall. 4,4,4)¹²²

De øvrige partisippene som får en kontrast fortolkning synes derimot ikke å ha andre fellestrekk enn at de uttrykker ny informasjon og at forholdet mellom hendelsene som uttrykkes av partisippet og det overordnede verbet bryter mot en generell forventning. I (70) nedenfor finner vi for eksempel et slikt brudd mot forventning i at skipene til tross for at de har kastet anker, likevel må seile videre på nattestid.

(70) quae tamen **ancoris iactis** cum fluctibus complerentur necessario adversa nocte in altum provectae continentem petierunt (Caes. Gall. 4,28,3).¹²³

¹²¹ "Til tross for at sveverne mange ganger hadde prøvd krigslykken mot disse uten å lykkes med å drive dem ut av deres land siden de var så mange og motstandsdyktige, tvang de dem likevel til å betale skatt og svekket i stor grad deres makt og innflytelse."

¹²² "Disse forsøkte alle midler, men da de verken kunne bruke makt på grunn av mangelen på båter eller krysse elven i skjul på grunn av menapiernes vaktstyrker, lot de som om de vendte tilbake til sine hjemtrakter [...]"

¹²³ "Disse kastet likevel anker, men da bølgene slo inn over skipene og de begynte å ta inn vann, ble de ved mørkets frembrudd nødt til å sette ut i rom sjø og sette kursen mot fastlandet."

Selv om det kan være grunn til å anse kontrast som hakket mindre informativ enn konsessiv (jfr. 1.5.2), skiller, som vi har vært inne på, ikke Kortmann mellom disse to relasjonene på samme måte som vi gjør her.¹²⁴ For å sammenligne med Kortmanns hypotese må derfor også disse relasjonene legges sammen. Absolutte ablativer vil da fortsatt utgjøre flertallet av tilfellene (54,5%), men forskjellen i fordelingen blir langt på vei utjevnet. At absolutte ablativer utgjør over halvparten av partisippene som får en konsessiv eller kontrastfortolkning, indikerer imidlertid uansett et klart brudd med Kortmanns hypotese, siden disse relasjonene er de mest informative relasjonene på informasjonshierarkiet og følgelig i langt mindre grad blir uttrykt ved hjelp av absoluttkonstruksjoner på engelsk (Kortmann 1991:135). Hvorvidt den relativt klare delingen vi finner i korpuset vårt mellom konjunkte partisipper som uttrykker ny informasjon og får en kontrastfortolkning, og absolutte ablativer som uttrykker gitt informasjon og får en konsessiv fortolkning er representativ for latin eller ikke, er naturligvis umulig å si på bakgrunn av så få tilfeller, men siden tendensen er såpass klar, er dette trolig noe som kunne være verdt å undersøke nærmere.

	Konjunkte partisipper (102)	Absolutte ablativer (205)
Antall:	4	1
Prosent:	80%	20%
Prosent av respektive:	3,9%	0,5%

2.3 Elaborative partisipper

De elaborative partisippene utgjør bare 8,1% av partisippene i korpuset vårt. I likhet med de rematisk og tematiske partisippene er det flere absolutte abaltiver (53,6%) enn konjunkte partisipper (46,4%), men forskjellen i fordelingen mellom de to konstruksjonene er, som vi kan se, mindre enn ved de andre typene partisipper. Sett i forhold til de respektive konstruksjonene er det noen flere konjunkte partisipper (12,7%) enn absolutte ablativer (7,3%) som er rematiske.

Elaborative partisipper kjennetegnes, som vi har sett i 1.5.2, ved at de spesifiserer eller gir ytterligere informasjon om de umiddelbare omstendighetene rundt hendelsen som uttrykkes av det overordnede verbet. Hendelsen som uttrykkes av partisippet vil derfor nødvendigvis finne sted på samme tid og sted som hendelsen som uttrykkes av det overordnede verbet. Siden, som vi har vært inne på i 1.5.1, elaborative partisipper ikke modifierer tiden for setningen, men bare selve

¹²⁴ Hos Kortmann går ikke skille mellom kontrast og konsessiv på om konverbet uttrykker ny eller presupponert informasjon, slik vi forstår det her, men snarere på om de to hendelsene bare støtter motsatte konklusjoner (*contrast*) eller om den ene hendelsen normalt fremstår som årsak til den andre (*concessivity*) (Kortmann 1991:127).

hendelsestiden for det overordnede verbet, behøver imidlertid ikke partisippet å være i presens eller få en statisk (resultativ) fortolkning (j.fr 2.1.3) for å uttrykke samtidighet. Som vi kan se av eksempel (71) nedenfor, kan også dynamiske perfektive partisipper uttrykke samtidighet med det overordnede verbet, hvis hendelsen de uttrykker ikke oppfattes som en enkeltstående hendelse på den narrative tidslinjen, men snarere som en avsluttet del av den komplekse hendelsen som uttrykkes av det overordnede verbet (Haug 2008, 2012). Å prøve en siste utvei, *extremum auxilium experientur*, synes nemlig her nettopp å bestå i å gjøre et utbrytningsforsøk, *eruptione facta*, og det virker derfor mer naturlig å se på de to hendelsene som en enhet enn som to separate hendelser.

- (72) [...] Publius Sextius Baculus [...] et item Gaius Volusenus [...] ad Galbam accurrunt atque unam esse spem salutis docent si **eruptione facta** extremum auxilium experientur (Caes. Gall. 3,5,1).¹²⁵

På gresk er det i hovedsak presens partisipper som fyller en elaborativ funksjon (Pompei 2001, Haug 2012). Selv om presens partisipper formodentlig er svært vanlige i denne funksjonen også på latin, utgjør disse bare et mindretall (14,3%) av de elaborative partisippene i korpuset vårt.

- (73) Hac re perspecta Crassus [...] cohortatus suos **omnibus cupientibus** ad hostium castra contendit (Caes. Gall. 3,24,5).¹²⁶

Flertallet av de elaborative partisippene utgjøres av perfektum partisipper som får en statisk fortolkning (jfr. 2.1.3), som i eksempel (74) nedenfor, hvor den absolutte ablativen *impeditis manibus* og det konjunkte partisippet *oppressis*, gir informasjon om soldatenes tilstand i det de prøver å kjempe seg inn mot land.

- (74) [...] militibus autem ignotis locis **impeditis manibus** magno et gravi onere armorum **oppressis** simul et de navibus desiliendum et in fluctibus consistendum et cum hostibus erat pugnandum [...] (Caes. Gall. 4,24,2-3)¹²⁷

2.3.1 Ledsagende omstendighet

Ledsagende omstendighet er den klart mest vanlige fortolkningen av elaborative partisipper i korpuset vårt. Hele 75% av de elaborative partisippene i korpuset vårt får en ledsagende omstendighetsfortolkning. På samme måte som ved kausal og kontrast, er det flere konjunkte partisipper (61,9%) enn absolutte ablativer (38,1 %) som uttrykker ledsagende omstendighet.

Betingelsen for at vi skal få en ledsagende omstendighetsfortolkning er, som vi har sett i 1.5.2, at partisippet og det overordnede verbet uttrykker to separate hendelser som danner en

¹²⁵ “[...] Publius Sextius Baculus [...] og Gaius Volusenus [...] løp bort til Galba og gav beskjed om at eneste håp om redning lå i å prøve siste utvei gjennom å foreta et utbrytningsforsøk.”

¹²⁶ “Da Crassus fikk se dette [...] oppmuntret han soldatene sine og marsjerte under allmenn begeistring mot fiendens leir.”

¹²⁷ “[...] mens soldatene uten å kjenne stedet, med hendene opptatt og tynget av vekten av de tunge våpnene, på en og samme tid måtte hoppe fra skipene, få fotfeste i bølgene og kjempe mot fienden [...]”

forestillingsmessig enhet hos taleren/avsenderen. At hendelsene danner en forestillingsmessig enhet innebærer som regel at partisippet gir nærmere informasjon om tilstanden til en av deltakerne i hendelsen som uttrykkes av det overordnede verbet. I (75) nedenfor gir for eksempel partisippet informasjon om at soldatene var ivrige, *cupientibus*, i det Sabinus gav tegn til angrep og i (76) at fienden var i en trengt posisjon, *impeditos*, under romernes angrep.

(75) Sabinus suos hortatus **cupientibus** signum dat (Caes. Gall. 3,19,2).¹²⁸

(76) Quos **impeditos** integris viribus milites nostri consecuti magnum numerum eorum occiderunt. (Caes. Gall. 3,19,4).¹²⁹

Subjektet for de konjunkte partisippene som får en ledsagende omstendighetsfortolkning i korpuset vårt er i 61,5% av tilfellene ikke koreferent med agens for det overordnede verbet. Ledsagende omstendighet fremstår dermed som den relasjonen som i størst grad uttrykkes ved hjelp av partisipper i oblike kasus. Som regel (7 av 9) gir partisippene da nærmere informasjon om hvordan objektet til det overordnede verbet forholdt seg til hendelsen, som i eksempel (76) ovenfor og (77) nedenfor, men de kan også stå i dativ og gi nærmere informasjon om det indirekte objektet, som vi har sett i eksempel (75) og kan se i (78) som følger.

(77) Hi nostros **disiectos** adorti proelium renovarunt (Caes. Gall. 3,20,4).¹³⁰

(78) Hic cum fratri **intercluso** ab hostibus auxilium ferret illum ex periculo eripuit [...] (Caes. Gall. 4,12,5)¹³¹

Når subjektet for partisippet er koreferent med agens for det overordnede verbet, står naturlig nok partisippet som regel i nominativ, som i eksempel (5) på side 2 og (79) nedenfor, men, som vi har sett i eksempel (74), kan partisippet også i slike tilfeller være oblikt hvis det viser til agensleddet i en gerundivkonstruksjon.

(79) Quorum timor cum fremitu et concursu significaretur milites nostri pristini diei perfidia **incitati** in castra inruperunt (Caes. Gall. 4,14,3).¹³²

Et fellestrekk ved de absolutte ablativene som får en ledsagende omstendighetsfortolkning i korpuset vårt, er at agens for den absolutte ablativen aldri er koreferent med subjektet for det overordnede verbet. Selv om agens for partisippet og det overordnede verbet aldri er koreferente, brukes absolutte ablativer likevel ofte (5 av 8) til å gi supplerende informasjon om tilstanden til subjektet for det overordnede verbet. Dette gjøres ved at en side eller dimensjon ved subjektet i den overordnede setningen settes som subjekt for den absolutte ablativen. I den absolutte ablativen *impeditis manibus* i eksempel (74) ovenfor settes for eksempel subjektets hender som

¹²⁸ “Sabinus oppmuntret folkene sine og gav dem tegnet som de ivret etter.”

¹²⁹ “Våre menn satte med friske krefter etter disse som var forhindret fra å kjempe fritt og drepte et stort antall av dem.”

¹³⁰ “Disse angrep våre menn som var spredd utover terrenget og gjenopptok slaget.”

¹³¹ “I det han kom broren som var omringet av fienden til unnsetning, fikk han reddet ham ut av fare, men [...]”

¹³² “Mens de forskremte rop og den forvirrede tumling hit og dit bar bud om germanernes redsel, styrtet soldatene våre, egget av sviket dagen forut, inn i leiren.”

subjekt, og i den absolutte ablativen *redintegratis viribus* nedenfor, er det subjektets krefter som fyller rollen som subjekt.

- (80) Tum vero clamore ab ea parte audito nostri **redintegratis viribus** quod plerumque in spe victoriae accidere consuevit acrius impugnare coeperunt (Caes. Gall. 3,26,4).¹³³

Det behøver imidlertid ikke være en konkret fysisk eller mental side ved subjektet som beskrives av de absolutte ablativene. Det avgjørende synes å være at subjektet for den absolutte ablativen står i et del-helhet forhold til subjektet for det overordnede verbet. I den absolutte ablativen *perpaucis vulneratis* i eksempel (81) nedenfor, blir for eksempel en del av soldatene satt som subjekt for å beskrive tilstanden til soldatene som helhet i det de returnerer til leiren.

- (81) Nostri ad unum omnes incolumes **perpaucis vulneratis** [...] se in castra receperunt (Caes. Gall. 4,15,3).¹³⁴

De absolutte ablativene kan også (3 av 8) gi ytterligere informasjon om hendelsen som uttrykkes av det overordnede verbet ved å beskrive tilstanden til en annen deltaker i hendelsen, som i eksempel (73) ovenfor, hvor den absolutte ablativen *omnibus cupientibus* gir informasjon om soldatenes stemning under marsjen, eller ved å vise til en hendelse som i talerens forestilling kunne ha inntruffet, men ikke gjorde det, som i eksempel (23) på side 16.

At det relativt sett er flere konjunkte partisipper enn absolutte ablativer som uttrykker ledsagende omstendighet synes igjen å bryte med Kortmanns hypotese, siden ledsagende omstendighet kan plasseres nederst på informasjonshierarkiet og er den mest frekvente fortolkningen av absolutte partisipper på engelsk overhodet. Mens hele 32,7% av de absolutte partisippene på engelsk uttrykker ledsagende omstendighet (Kortmann 1995:219), er det bare 3,9% av de absolutte ablativene i korpuset vårt som får en slik fortolkning.

	Konjunkte partisipper (102)	Absolutte ablativer (205)
Antall:	13	8
Prosent:	61,9%	38,1%
Prosent av respektive:	12,7%	3,9%

2.3.2 Instrumental

¹³³ “Men da de fikk høre krigsropet gjalle derfra, begynte våre soldater, som det ofte skjer når seieren synes innen rekkevidde, å gå hardere på med fornyede krefter.”

¹³⁴ “Våre menn trakk seg alle som en i god behold og med få sårede [...] tilbake til leiren.”

Partisippene som får en instrumental fortolkning utgjør 25% av de elaborative partisippene og 3,4% av partisippene totalt sett. Det er bare absolutte ablativer som får en instrumental fortolkning i korpuset vårt.

Betingelsene for å få en instrumental fortolkning er, som vi har sett i 1.5.2, at partisippet og det overordnede verbet uttrykker to sider ved en og samme hendelse, og at det er en kausal forbindelse mellom dem. Verbet i den overordnede setningen må dessuten være metodenøytralt og partisippet ha dynamisk aksjonsart. Å avgjøre hvorvidt to hendelser skal oppfattes som en kompleks hendelse eller som to separate, kan imidlertid ofte være vanskelig å avgjøre. Mens det i eksemplene på instrumentale vi har sett til nå, (34) på side 23 og (72) på side 46, virker rimelig klart at hendelsene som uttrykkes av partisippet og det overordnede verbet viser til to sider ved en og samme hendelse, synes de øvrige eksemplene mer uklare. Skal for eksempel en absolutt ablativ som *productis copiis* i eksempel (82) nedenfor, forstås som en spesifisering av hvordan Viridovix gav Sabinus mulighet til kamp eller som en separat hendelse med sin egen plass på den narrative tidslinjen og med hendelsen som uttrykkes av det overordnede verbet som resultat? Var det, med andre ord, *ved* å daglig føre troppene ut at Viridovix gav Sabinus mulighet til kamp, eller skal vi snarere forstå partisippet som en separat hendelse og oversette med at Viridovix daglig førte troppene ut *og* gav (*dermed*) Sabinus mulighet til kamp?

- (82) Sabinus idoneo omnibus rebus loco castris sese tenebat cum Viridovix contra eum duorum milium spatio consedisset cotidieque **productis copiis** pugnandi potestatem faceret [...] (Caes. Gall. 3,17,5)¹³⁵

Den samme tvetydigheten finner vi også i eksempel (83) nedenfor hvor den absolutt ablativen *dispositis praesidiis* synes å kunne tolkes både som en spesifisering og oversettes med “*ved* å utplassere vaktstyrker på hitsiden av Rhinen forhindret de germanerne i å krysse elven” og som en selvstendig hendelse med det overordnede verbet som resultat, altså “de utplasserte vaktstyrker på hitsiden av Rhinen og forhindret (*dermed*) germanerne i å krysse elven”.

- (83) sed tantae multitudinis adventu perterriti ex iis aedificiis quae trans flumen habuerant demigraverant et cis Rhenum **dispositis praesidiis** Germanos transire prohibebant (Caes. Gall. 4,4,3).¹³⁶

Siden den logiske relasjonen mellom hendelsene forblir den samme uansett om man gir slike partisipper en instrumental fortolkning eller tolker dem som separate hendelser, er forskjellen mellom de to fortolkningene minimal betydningsmessig sett. Når det gjelder spørsmålet om hvilken funksjon disse partisippene fyller i setningen, er denne forskjellen i fortolkning imidlertid av avgjørende betydning. Hvis man forstår partisippene som om de uttrykker separate hendelser

¹³⁵ “Sabinus holdt seg i ro i leiren som lå gunstig til på alle måter, selv om Viridovix hadde slått leir to mil ovenfor ham og ved å daglig føre sine tropper ut stadig gav ham anledning til kamp.”

¹³⁶ “Men skremt over en så stor mengdes ankomst flyttet de bort fra de husene som lå på andre siden av elven og ved å sette ut vaktstyrker på hitsiden av Rhinen forhindret de germanerne fra å krysse.”

som har sin egen plass på tidslinjen i narrativet, må de nemlig regnes som rematiske snarere enn elaborative. Hvis også denne typen partisipper skal forstås som rematiske betyr det samtidig at rematiske partisipper ikke begrenser seg til å uttrykke relasjonene narrasjon og kontrast, men at de også kan uttrykke hva vi kan kalle resultat. Siden denne tvetydigheten trolig ikke ville oppstått i talt latin, ettersom forskjellen mellom de to funksjonene formodentlig ble markert i uttalen som på andre språk (jfr. 1.5.1), burde det prinsippielt sett være mulig å avgjøre hvilken funksjon vi har med å gjøre. Antallet eksempler i korpuset vårt synes imidlertid ikke å være stort nok til å gi noen klare svar, og jeg vil derfor, med mulig unntak av de absolutte ablativene i eksempel (34) og (72), holde det åpent hvorvidt disse partisippene skal forstås som rematiske eller elaborative.

Siden det fremstår uklart hvorvidt vi virkelig har med instrumentale partisipper å gjøre, må vi ta store forbehold når vi sammenligner funnene med Kortmanns hypotese. Siden det i Kortmanns korpus ikke finnes et eneste eksempel på absolutte partisipper som uttrykker instrumentalitet overhodet (jfr. 1.5.3) og instrumental regnes som en av de mer informative relasjonene partisipper kan uttrykke, ville det igjen være uttrykk for et klart brudd med Kortmanns hypotese hvis partisippene i korpuset vårt virkelig er å forstå som instrumentale. At absolutte partisipper kan uttrykke instrumentalitet på klassisk latin i alminnelighet, mens dette ikke synes mulig på engelsk (jfr 1.5.3), har trolig sammenheng med at det på latin allerede ligger en instrumental betydning i ablativen.

	Konjunkte partisipper (102)	Absolutte ablativer (205)
Antall:	-	7
Prosent:	-	100%
Prosent av respektive:	-	3,4%

2.4 Avslutning

Som vi har sett i denne oppgaven kan latinske konjunkte partisipper og absolutte ablativer fylle tre ulike syntaktiske funksjoner i den overordnede setningen. De behøver ikke nødvendigvis å fylle en regulær adverbial funksjon i setningen, men kan også, som konverb på andre språk, være sideordnet med verbfrasen og presentere informasjon som har tilnærmet samme status som det overordnede verbet. Partisippene som fyller en regulær adverbial funksjon kan igjen deles i to typer ut i fra om de fungerer som adverbialer på setning- eller verbfrasenivå. De ulike syntaktiske funksjonene åpner for hver sine sett av fortolkninger, og det er derfor mulig å forstå fortolkningen av partisipper som en tottrinnsprosess, hvor første trinn består i å identifisere partisippets funksjon

og andre trinn i å bestemme den semantiske relasjonen nærmere. Faktorene som er med å på å styre hvilken fortolkning vi får, synes i stor grad å være de samme som er funnet på andre språk. Ved siden av verdenskunnskap synes særlig partisippets aksjonsart og det overordnede verbets modus og tempus å spille en rolle. Rene kausale fortolkninger synes forbeholdt partisipper som får en statisk fortolkning, og relasjonene temporal, temporal-kausal, kondisjonal, instrumental, narrasjon og kontrast ser ut til å forutsette at partisippet har dynamisk aksjonsart. Det overordnede verbets modus og tempus synes først og fremst å spille en rolle ved kondisjonale fortolkninger. Som vi har sett, synes det nemlig å være en sammenheng mellom kondisjonale fortolkninger og kontekster hvor det overordnede verbet er i konjunktiv eller futurum. I tillegg til faktorene på setningsnivå, kan det også se ut til at ulike forhold på diskursnivå som brudd og overganger i narrativet og partisippenes informasjonsstatus kan være av betydning. Temporale og temporale-kausale fortolkninger er særlig vanlige ved ulike former for brudd og overganger og selv om korpuset er for lite til å si noe sikkert kan det synes som om det er en forbindelse mellom konsessive fortolkninger og partisipper med lav informasjonsverdi. Det er dessuten mye som taler for at listen over betydninger latinske partisipper kan uttrykke må utvides noe. De tradisjonelle adverbielle betydningene bør trolig suppleres med relasjonene temporal-kausal og konsessiv-kondisjonal, og i tillegg til de adverbielle betydningene, ser det ut til at vi må åpne for at partisipper i det minste også kan brukes til å uttrykke ren temporal progresjon og kontrast.

I korpuset vårt er relativt lite komplekse relasjoner som ledsagende omstendighet, temporal, temporal-kausal, kausal og narrasjon fullstendig dominerende og utgjør til sammen 90,8% av partisippene. At mer komplekse relasjoner som instrumental, kondisjonal, kontrast, konsessiv og konsessiv-kondisjonal forekommer så sjeldent som de gjør må trolig forstås dels i lys av sjangeren og dels i lys av at de mer informative relasjonene er mer tilbøyelige til å få sin betydning spesifisert og bli uttrykt ved hjelp av adverbielle leddsetninger. Når det gjelder fordelingen mellom konjunkte partisipper og absolutte ablativer, dominerer sistnevnte alle relasjonene med unntak av kausal, ledsagende omstendighet og kontrast. At absolutte ablativer er utbredt ved temporale og kausale relasjoner er i tråd med Kortmanns hypotese, men utover dette synes fordelingen i korpuset vårt å bryte med hypotesen på flere punkter. Stikk i strid med Kortmanns hypotese brukes nemlig absolutte ablativer i større grad enn konjunkte partisipper til å uttrykke mer komplekse semantiske relasjoner, og i motsetning til på engelsk, hvor hele 32,7% av de absolutte partisippene uttrykker ledsagende omstendighet, som regnes blant de minst informative relasjonene, er det i korpuset vårt bare 3,9% av de absolutte ablativene som får en slik fortolkning. En mulig forklaring på dette tilsynelatende bruddet med Kortmanns hypotese er trolig å finne i absolutte partisippers særstilling på latin. For mens absolutte partisipper bare utgjør en marginal

del (16%) av partisippene i Kortmanns korpus (Kortmann 1991:135), utgjør de hele 66,8% av partisippene i korpuset vårt. At absoluttkonstruksjoner relativt sett er langt mer frekvente på latin enn på engelsk og antakelig også andre europeiske språk, må trolig sees i sammenheng med at absolutte ablativer på latin brukes som erstatning for et, med unntak av deponentia, manglende perfektum aktivt partisipp. Selv om fordelingen i korpuset vårt bryter klart med Kortmanns hypotese på flere punkter, må det naturligvis større undersøkelser til for å si noe sikkert om frekvensen og arbeidsdelingen mellom de to konstruksjonene i klassisk latin generelt. Når det gjelder fordelingen mellom de ulike semantiske relasjonene, kan det være grunn til å tro at relativt enkle fortolkninger som narrasjon, temporal, temporal-kausal og kausal er særlig frekvente i narrative tekster og at man i noen større grad ville kunne finne mer komplekse relasjoner som kondisjonal, konsessiv og kontrast i mer argumentative sjangre, som for eksempel filosofiske tekster. En større undersøkelse som omfatter flere sjangre ville trolig dermed ikke bare kunne gi et mer fullstendig bilde av fordelingen mellom konjunkte partisipper og absolutte ablativer, men også gitt grunnlag for å si noe sikrere om hvilke typer kondisjonalitet latinske partisipper kan brukes til å uttrykke, hvilke faktorer som bidrar til at vi får en konsessiv fortolkning og hvorvidt det virkelig er en tendens til at konjunkte partisipper brukes til å uttrykke kontrast og absolutte ablativer konsessivitet. Med et større korpus kunne man trolig også få avklart hvorvidt rematiske partisipper virkelig også kan få en resultatfortolkning, og om vi, som på gresk (jfr 1.1), også på latin vil finne rematiske partisipper som kommer etter det finitte verbet og gir ulike former for tilleggsinformasjon.

Litteraturliste

Asher, N. og Lascarides, A. (2003) *Logics of Conversation*. Cambridge, Cambridge University Press

Blatt, F. (1946) *Latinsk Syntaks i Hovedtræk: paa Grundlag af den klassiske Sprogtilstand*. København, Gyldendal

Buijs, M. (2003) *Clause combining in ancient greek narrative discourse: The distribution of subclasses and participial clauses in Xenophon's Hellenica & Anabasis*. Doktoravhandling, Leiden, Universiteit Leiden

Chausserie-Laprée, J.P. (1969) *L'expression narrative chez les historiens latins: Histoire d'un style*. Paris, Éditions E. De Boccard

Eitrem, S. (1999) *Latinsk grammatikk*. 3. utg. ved Tosterud, B. og Kraggerud, E. Oslo, Aschehoug

Ernout, A. og Francois, T. (1953) *Syntaxe latine*. 2. utg. Paris, Klincksieck

Haug, D (2008) Tense and aspect for Glue semantics: The case of participial XADJ's. I: Butt, M. og Holloway-King, T. (red) *Proceedings of the LFG08 Conference*. CSLI Publications

Haug, D (2012 under publisering) Open verb-based adjuncts in New Testament Greek and the Latin of the Vulgate. I: Haug, D. og Fabricius-Hansen, C. (red) *Big Events and Small Clauses*. Mouton de Gruyter

Halmøy, J.O. (1982) *Le gérondif: éléments pour une description syntaxique et sémantique*. Trondheim, Tapir

Haspelmath, M. (1995) The converb as a cross-linguistically valid category. I: Haspelmath, M. og König, E. (red) *Converbs in cross-linguistic perspective: structure and meaning of adverbial verb forms, adverbial participles, gerunds*. Berlin, Mouton de Gruyter, s. 1-55

Holmes, T.R. (1914) *C. Iuli Caesaris commentarii rerum in Gallia gestarum VII, A. Hirti commentarius VIII*. Oxford, Clarendon press

Kortmann, B. (1991) *Free adjuncts and absolutes in English: problems of control and interpretation*. London, Routledge

- Kortmann, B. (1995) Adverbial participle clauses in English. I: Haspelmath, M. og König, E. (red) *Converbs in cross-linguistic perspective: structure and meaning of adverbial verb forms, adverbial participles, gerunds*. Berlin, Mouton de Gruyter, s. 189-237
- Kortmann, B. (1997) *Adverbial subordination: a typology and history of adverbial subordinators based on European languages*. Berlin, Mouton de Gruyter
- König, E. (1995) The meaning of converb constructions. I: Haspelmath, M. og König, E. (red) *Converbs in cross-linguistic perspective: structure and meaning of adverbial verb forms, adverbial participles, gerunds*. Berlin, Mouton de Gruyter, s. 57-95
- Kühner, R. og Stegmann, C. (1955) *Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache : Satzlehre*. Leverkusen, Gottschalksche Verlagsbuchhandlung
- Krifka, M. (2007) Basic Notions of Information Structure. I: Féry, C., Fanselow, G. og Krifka, M. (red) *The Notions of Information Structure*. Potsdam, Universitätsverlag Potsdam
- Laughton, E. (1964) *The participle in Cicero*. Oxford, Oxford University Press
- Lavency, M. (1997) *Usus: grammaire latine: description du latin classique en vue de la lecture des auteurs*. 2. utg. Louvain-la-Neuve, Peeters
- Lonzi, L. (1991) Frasi subordinate al gerundio. I: Renzi, L. og Salvi, G. (red) *Grande grammatica italiana di consultazione*. Bologna, il Mulino, s.571-92
- Menge, H. (2009) *Lehrbuch der lateinischen Syntax und Semantik: Völlig neu bearbeitet von Thorsten Burkard und Markus Schauer*. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft
- Mensink, J. (1994) The semantic value of restrictive participle clauses in Latin. I: Herman (red) *Linguistic studies on Latin: selected papers from the 6th International Colloquium on Latin Linguistics (Budapest, 23-27 March 1991)*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, s. 241-257
- Nedjalkov, V. (1995) Some typological parameters of converbs. I: Haspelmath, M. og König, E. (red) *Converbs in cross-linguistic perspective: structure and meaning of adverbial verb forms, adverbial participles, gerunds*. Berlin, Mouton de Gruyter, s. 97-136
- Oldsjö, F. (2001) *Tense and aspect in Caesar's narrative*. Doktoravhandling, Uppsala, Uppsala universitet

- Panhuis, D. (1982) *The communicative perspective in the sentence: A study of Latin word order*. Amsterdam, John Benjamins Publishing Company
- Pinkster, H. (1990) *Latin syntax and semantics*. London, Routledge
- Pompei, A. (2001) *La categoria del participio: forme e funzioni in greco classico*. Doktoravhandling, Roma, Università di Roma Tre
- Pompei, A. (2006) Participles as a non-prototypical word class. I: Crespo, E., Villa, J., Revuelta, A.R. red. *Word Classes and Related Topics in Ancient Greek. Proceedings of the Conference on 'Greek Syntax and Word Classes' held in Madrid on 18-21, June 2003*, Louvain-La-Neuve, Peeters, s. 361-388.
- Pompei, A. (2012 under publisering) Participio greco e converbi. Under publisering. *Archivio Glottologico Italiano*, årgang 100, nummer 1
- Pusch, L. (1980) *Kontrastive Untersuchungen zum italienischen "gerundio": Instrumental- und Modalsätze und das Problem der Individuierung von Ereignissen*. Tübingen, Max Niemeyer Verlag
- Sjöstrand, N. (1960) *Ny latinsk grammatikk*. Lund, Gleerups förlag,
- Spevak, O. (2010) *Constituent order in classical latin prose*. Amsterdam, John Benjamins Publishing Company
- Stump, G. (1985) *The semantic variability of absolute constructions*. Dordrecht, Reidel
- Szantyr, A. og Hofmann, J. (1965) *Lateinishe Syntax und Stilistik*. München, Beck
- Touratier, C. (1994) *Syntaxe Latine*. Louvain-la-Neuve, Peeters
- Traina, A. og Bertotti, T. (2003) *Sintassi normative della lingua latina*. 3. utg. Bologna, Capelli editore
- Vester, E. (1977) On the so-called Participium Coniunctum. *Mnemosyne*, Vol. XXX, s. 243-285
- Vester, E. (1988) Latin participles and degrees of embedding. *Linguistics in the Netherlands*, s. 169-177
- Woodcock, E.C. (1959) *A new Latin syntax*, London, Methuen,

Appendiks

	Konjunkte partisipper: (102)	Absolutte ablativer: (205)	% av konjunkte partisipper	% av absolutte ablativer
Tematiske:	28,4%	71,6%	53,9%	67,8%
Temporal:	12,1%	87,9%	10,8%	39,0%
Temporal-kausal:	27,4%	72,6%	13,7%	18,0%
Kausal:	80,5%	19,5%	28,4%	3,4%
Kondisjonal:	9,1%	90,9%	1,0%	4,9%
Konsessiv:	-	100%	-	2,0%
Konsessiv-kondisjonal:	-	100%	-	0,5%
Koordinative:	40,0%	60,0%	33,3%	24,9%
Narrasjon	37,5%	62,5%	29,4%	24,4%
Kontrast:	80,0%	20,0%	3,9%	0,5%
Elaborative:	46,4%	53,6%	12,7%	7,3%
Ledsagende omstendighet:	61,9%	38,1%	12,7%	3,9%
Instrumental:	-	100%	-	3,4%

Tematiske partisipper:

Temporal:

Konjunkte partisipper (11):

Illi omnia experti cum neque vi contendere propter inopiam navium neque clam transire propter custodias Menapiorum possent reverti se in suas sedes regionesque simulaverunt et tridui viam *progressi* rursus reverterunt atque omni hoc itinere una nocte equitatu confecto inscios inopinantesque Menapios oppresserunt qui de Germanorum discessu per exploratores certiores facti sine metu trans Rhenum in suos vicos remigraverant	4,4,4
Haec cum machinationibus *immissa* in flumen defixerat fistucisque adegerat non sublicae modo directe ad perpendicularum sed prone ac fastigate ut secundum naturam fluminis procumberent iis item contraria duo ad eundem modum iuncta intervallo pedum quadragenum ab inferiore parte contra vim atque impetum fluminis conversa statuebat	4,17,4
His dimissis et ventum et aestum uno tempore *nactus* secundum dato signo et sublatis ancoris circiter milia passuum septem ab eo loco *progressus* aperto ac plano litore naves constituit	4,23,6
Erat ob has causas summa difficultas quod naves propter magnitudinem nisi in alto constitui non poterant militibus autem ignotis locis impeditis manibus magno et gravi onere armorum oppressis simul et de navibus desiliendum et in fluctibus consistendum et cum hostibus erat pugnandum cum illi aut ex arido aut paulum in aquam *progressi* omnibus membris expeditis notissimis locis audacter tela coicerent et equos insuefactos incitarent	4,24,2-3
Hostes proelio *superati* simul atque se ex fuga receperunt statim ad Caesarem legatos de pace miserunt	4,27,1
Hunc illi e navi *egressum* cum ad eos oratoris modo Caesaris mandata deferret comprehenderant atque in vincula coniecerant	4,27,3
partem ex longinquiore locis *arcessitam* paucis diebus sese daturos dixerunt	4,27,6

tum *dispersos* depositis armis in metendo *occupatos* subito adorti paucis interfectis reliquos incertis ordinibus perturbaverant simul equitatu atque essedis circumdederant	4,32,5
Quibus ex navibus cum essent expositi milites circiter trecenti atque in castra contenderent Morini quos Caesar in Britanniam *proficiscens* pacatos reliquerat spe praedae adducti primo non ita magno suorum numero circumsteterunt ac si sese interfici nollent arma ponere iusserunt	4,37,

Absolutte ablativer (80):

Brevi spatio *interiecto* vix ut iis rebus quas constituissent conlocandis atque administrandis tempus daretur hostes ex omnibus partibus signo *dato* decurrere	3,4,1
Itaque convocatis centurionibus celeriter milites certiores facit paulisper intermitterent proelium ac tantum modo tela missa exciperent seque ex labore reficerent post *dato* signo ex castris erumperent atque omnem spem salutis in virtute ponerent	3,5,3
Ita *commutata* fortuna eos qui in spem potiundorum castrorum venerant undique circumventos interceptiunt et ex hominum milibus amplius triginta quem numerum barbarorum ad castra venisse constabat plus tertia parte *interfecta* reliquos perterritos in fugam coiciunt ac ne in locis quidem superioribus consistere patiuntur	3,6,2
Sic omnibus hostium copiis *fusus* armisque *exutis* se intra munitiones suas recipiunt	3,6,3
Quo proelio *facto* quod saepius fortunam temptare Galba nolebat atque alio se in hiberna consilio venisse meminerat aliis occurrisset rebus videbat maxime frumenti inopia permotus postero die omnibus eius vici aedificiis incensis in provinciam reverti contendit ac nullo hoste prohibente aut iter demorante incolumem legionem in Nantuates inde in Allobroges perduxit ibique hiemavit	3,6,4
His rebus *gestis* cum omnibus de causis Caesar pacatam Galliam existimaret atque ita inita hieme in Illyricum profectus esset quod eas quoque nationes adire et regiones cognoscere volebat subitum bellum in Gallia coortum est	3,7,1
Horum auctoritate finitimi adducti ut sunt Gallorum subita et repentina consilia eadem de causa Trebium Terrasidiumque retinent et celeriter *missis* legatis per suos principes inter se coniurant nihil nisi communi consilio acturos eundemque omnes fortunae exitum esse laturos reliquasque civitates sollicitant ut in ea libertate quam a maioribus acceperint permanere quam Romanorum servitutem perferre malint	3,8,3
His rebus celeriter *administratis* ipse cum primum per anni tempus potuit ad exercitum contendit	3,9,2
His *initis* consiliis oppida muniunt frumenta ex agris in oppida comportant naves in Venetiam ubi Caesarem primum bellum gesturum constabat quam plurimas possunt cogunt	3,9,8-9
Compluribus *expugnatis* oppidis Caesar ubi intellexit frustra tantum laborem sumi neque hostium fugam captis oppidis reprimi neque iis noceri posse statuit expectandam classem	3,14,1
Deiectis ut diximus antemnis cum singulas binae ac ternae naves circumsteterant milites summa vi transcendere in hostium naves contendeabant	3,15,1
Quod postquam barbari fieri animadverterunt *expugnatis* compluribus navibus cum ei rei nullum reperiretur auxilium fuga salutem petere contenderunt	3,15,2
Ac iam *conversis* in eam partem navibus quo ventus ferebat tanta subito malacia ac tranquillitas extitit ut se ex loco movere non possent	3,15,3
Hac *confirmata* opinione timoris idoneum quendam hominem et callidum deligit Gallum ex iis quos auxilii causa se cum habebat	3,18,1

Eodem fere tempore Publius Crassus cum in Aquitaniam pervenisset quae ut ante dictum est tertia pars Galliae est cum intellexeret in iis locis sibi bellum gerendum ubi paucis ante annis Lucius Valerius Praeconinus legatus exercitu *pulso* interfectus esset atque unde Lucius Manlius proconsul impedimentis *amissis* profugisset non mediocrem sibi diligentiam adhibendam intellegebat	3,20,1
deinde equitatu suo *pulso* atque *insequentibus* nostris subito pedestres copias quas in convalle in insidiis conlocaverant ostenderunt	3,20,4
Quorum magno numero *interfecto* Crassus ex itinere oppidum Sotiatium oppugnare coepit	3,21,2
Qua re *impetrata* arma tradere iussi faciunt	3,21,3
Atque in eam rem omnium nostrorum *intentis* animis alia ex parte oppidi Adiatunnus qui summam imperii tenebat cum sescentis devotis quos illi soldurios appellant	3,22,1
cum his Adiatunnus eruptionem facere conatus clamore ab ea parte munitionis *sublato* cum ad arma milites concurrissent vehementerque ibi pugnatum esset repulsus in oppidum tamen uti eadem deditionis condicione uteretur a Crasso impetravit	3,22,4
Armis obsidibusque *acceptis* Crassus in fines Vocatium et Tarusatium profectus est	3,23,1
Hac re ad consilium *delata* ubi omnes idem sentire intellexit posterum diem pugnae constituit	3,23,8
Ibi cum alii fossas complerent alii multis telis coniectis defensores vallo munitionibusque depellerent auxiliaresque quibus ad pugnam non multum Crassus confidebat lapidibus telisque subministrandis et ad aggerem caespitibus comportandis speciem atque opinionem pugnantium praeberent cum item ab hostibus constanter ac non timide pugnaretur telaque ex loco superiore missa non frustra acciderent equites *circumitis* hostium castris Crasso renuntiaverunt non eadem esse diligentia ab decumana porta castra munita facilemque aditum habere	3,25,1-2
Illi ut erat imperatum eductis iis cohortibus quae praesidio castris relictas intritae ab labore erant et longiore itinere circumductis ne ex hostium castris conspici possent omnium oculis mentibusque ad pugnam *intentis* celeriter ad eas quas diximus munitiones pervenerunt atque his *prorutis* prius in hostium castris constiterunt quam plane ab his videri aut quid rei gereretur cognosci posset	3,26,2
Tum vero clamore ab ea parte *audito* nostri redintegratis viribus quod plerumque in spe victoriae accidere consuevit acris impugnare coeperunt	3,26,4
Quos equitatus apertissimis campis consecratus ex milium quinquaginta numero quae ex Aquitania Cantabrisque convenisse constabat vix quarta parte *relicta* multa nocte se in castra recepit	3,26,6
Eodem fere tempore Caesar etsi prope exacta iam aestas erat tamen quod omni Gallia *pacata* Morini Menapiique supererant qui in armis essent neque ad eum umquam legatos de pace misissent arbitratus id bellum celeriter confici posse eo exercitum duxit	3,28,1
Ad quarum initium silvarum cum Caesar pervenisset castraque munire instituisset neque hostis interim visus esset *dispersis* in opere nostris subito ex omnibus partibus silvae evolaverunt et in nostros impetum fecerunt	3,28,3
Nostris celeriter arma ceperunt eosque in silvas repulerunt et compluribus *interfectis* longius impeditioribus locis secuti paucos ex suis deperdiderunt	3,28,4
Incredibili celeritate magno spatio paucis diebus *confecto* cum iam pecus atque extrema impedimenta a nostris tenerentur ipsi densiores silvas peterent eius modi sunt tempestates consecutae uti opus necessario intermitteretur et continuatione imbrium diutius sub pellibus milites contineri non possent	3,29,2
Itaque *vastatis* omnibus eorum agris vicis aedificiisque *incensis* Caesar exercitum reduxit et in Aulercis Lexoviisque reliquis item civitatibus quae proxime bellum fecerant in hibernis conlocavit	3,29,3

Illi omnia experti cum neque vi contendere propter inopiam navium neque clam transire propter custodias Menapiorum possent reverti se in suas sedes regionesque simulaverunt et tridui viam progressi rursus reverterunt atque omni hoc itinere una nocte equitatu *confecto* inscios inopinantesque Menapios oppresserunt qui de Germanorum discessu per exploratores certiores facti sine metu trans Rhenum in suos vicos remigraverant	4,4,4
His *interfectis* navibusque eorum occupatis prius quam ea pars Menapiorum quae citra Rhenum erat certior fieret flumen transierunt atque omnibus eorum aedificiis *occupatis* reliquam partem hiemis se eorum copiis aluerunt	4,4,7
Principibus Galliae *evocatis* Caesar ea quae cognoverat dissimulanda sibi existimavit eorumque animis *permulsis* et *confirmatis* equitatuque *imperato* bellum cum Germanis gerere constituit	4,6,5
Re frumentaria *comparata* equitibusque *delectis* iter in ea loca facere coepit quibus in locis esse Germanos audiebat	4,7,1
Legati haec se ad suos relatuos dixerunt et re *deliberata* post diem tertium ad Caesarem reversuros	4,9,1
rursus his *resistentibus* consuetudine sua ad pedes desiluerunt subfossisque equis compluribusque nostris delectis reliquos in fugam coniecerunt atque ita perterritos egerunt ut non prius fuga desisterent quam in conspectum agminis nostri venissent	4,12,2
Hoc *facto* proelio Caesar neque iam sibi legatos audiendos neque condiciones accipiendas arbitrabatur ab iis qui per dolum atque insidias petita pace ultro bellum intulissent	4,13,1
His *constitutis* rebus et consilio cum legatis et quaestore *communicato* ne quem diem pugnae praetermitteret oportunissima res accidit quod postridie eius diei mane eadem et perfidia et simulatione usi Germani frequentes omnibus principibus maioribusque natu adhibitis ad eum in castra venerunt simul ut dicebatur sui purgandi causa quod contra atque esset dictum et ipsi petissent proelium pridie commisissent simul ut si quid possent de indutiis fallendo impetrarent	4,13,4
Acie triplici *instituta* et celeriter octo milium itinere confecto prius ad hostium castra pervenit quam quid ageretur Germani sentire possent	4,14,1
Germani post tergum clamore *audito* cum suos interfici viderent armis abiectis signisque militaribus relictis se ex castris eiecerunt et cum ad confluentem Mosae et Rheni pervenissent reliqua fuga desperata magno numero *interfecto* reliqui se in flumen praecipitaverunt atque ibi timore lassitudine vi fluminis oppressi perierunt	4,15,1
Germanico bello *confecto* multis de causis Caesar statuit sibi Rhenum esse transeundum	4,16,1
Diebus decem quibus materia coepta erat comportari omni opere *effecto* exercitus traducitur	4,18,1
Caesar ad utramque partem pontis firmo praesidio *relicto* in fines Sugambrorum contendit	4,18,2
Quod ubi Caesar comperit omnibus iis rebus confectis quarum rerum causa exercitum traducere constituerat ut Germanis metum iniceret ut Sugambros ulcisceretur ut Ubios obsidione liberaret diebus omnino duodeviginti trans Rhenum *consumptis* satis et ad laudem et ad utilitatem profectum arbitratus se in Galliam recepit pontemque rescidit	4,19,4
Huic mandat ut *exploratis* omnibus rebus ad se quam primum revertatur	4,21,2
Interim consilio eius cognito et per mercatores *perlato* ad Britannos a compluribus insulae civitatibus ad eum legati veniunt qui polliceantur obsides dare atque imperio populi Romani obtemperare	4,21,5
Quibus *auditis* liberaliter pollicitus hortatusque ut in ea sententia permanerent eos domum remittit et cum iis una Commium quem ipse Atrebatibus *superatis* regem ibi constituerat cuius et virtutem et consilium probabat et quem sibi fidelem esse arbitrabatur cuiusque auctoritas in his regionibus magni habebatur mittit	4,21,6

Volusenus *perspectis* regionibus omnibus quantum ei facultatis dari potuit qui navi egredi ac se barbaris committere non auderet quinque die ad Caesarem revertitur quaeque ibi perspexisset renuntiat	4,21,9
Navibus circiter octoginta onerariis *coactis* *contractisque* quot satis esse ad duas transportandas legiones existimabat quod praeterea navium longarum habebat quaestori legatis praefectisque distribuit	4,22,3
His *constitutis* rebus nactus idoneam ad navigandum tempestatem tertia fere vigilia solvit equitesque in ulteriorem portum progredi et naves conscendere et se sequi iussit	4,23,1
His *dimissis* et ventum et aestum uno tempore nactus secundum dato signo et sublatiis ancoris circiter milia passuum septem ab eo loco progressus aperto ac plano litore naves constituit	4,23,6
Nostri simul in arido constiterunt suis omnibus *consecutis* in hostes impetum fecerunt atque eos in fugam dederunt	4,26,5
tum proelio *facto* remiserunt et in petenda pace eius rei culpam in multitudinem contulerunt et propter imprudentiam ut ignosceretur petiverunt	4,27,4
His rebus pace *confirmata* post diem quartum quam est in Britanniam ventum naves duodeviginti de quibus supra demonstratum est quae equites sustulerant ex superiore portu leni vento solverunt	4,28,1
Dum ea geruntur legione ex consuetudine una frumentatum *missa* quae appellabatur septem neque ulla ad id tempus belli suspicione *interposita* cum pars hominum in agris remaneret pars etiam in castra ventitaret ii qui pro portis castrorum in statione erant Caesari nuntiaverunt pulverem maiorem quam consuetudo ferret in ea parte videri quam in partem legio iter fecisset	4,32,1
tum dispersos *depositis* armis in metendo occupatos subito adorti paucis interfectis reliquos incertis ordinibus perturbaverant simul equitatu atque essedis circumdederant	4,32,5
Quo *facto* ad lacessendum hostem et committendum proelium alienum esse tempus arbitratus suo se loco continuit et brevi tempore *intermisso* in castra legiones reduxit	4,34,2
Dum haec geruntur nostris omnibus *occupatis* qui erant in agris reliqui discesserunt	4,34,3
His rebus celeriter magna multitudo peditatus equitatusque *coacta* ad castra venerunt	4,34,6
Commisso proelio diutius nostrorum militum impetum hostes ferre non potuerunt ac terga verterunt	4,35,2
deinde omnibus longe lateque aedificiis *incensis* se in castra receperunt	4,35,3

Temporal-kausal:

Konjunkte partisipper (14):

Nostri primo integris viribus fortiter propugnare neque ullum frustra telum ex loco superiore mittere et quaecumque pars castrorum *nudata* defensoribus premi videbatur eo occurrere et auxilium ferre sed hoc superari quod diuturnitate pugnae hostes *defessi* proelio excedebant alii integris viribus succedebant	3,4,2
Quibus de rebus Caesar a Crasso certior *factus* quod ipse aberat longius naves interim longas aedificari in flumine Ligeri quod influit in Oceanum remiges ex provincia institui nautas gubernatoresque comparari iubet	3,9,1
tandem *confecti* vulneribus hostes terga verterunt	3,21,1
Qua re impetrata arma tradere *iussi* faciunt	3,21,3

Hostes undique *circumventi* desperatis omnibus rebus se per munitiones deicere et fuga salutem petere contenderunt	3,26,5
Nostri celeriter arma ceperunt eosque in silvas repulerunt et compluribus interfectis longius impeditioribus locis *secuti* paucos ex suis deperdiderunt	3,28,4
Illi omnia experti cum neque vi contendere propter inopiam navium neque clam transire propter custodias Menapiorum possent reverti se in suas sedes regionesque simulaverunt et tridui viam progressi rursus reverterunt atque omni hoc itinere una nocte equitatu confecto inscios inopinantesque Menapios oppresserunt qui de Germanorum discessu per exploratores certiores *facti* sine metu trans Rhenum in suos vicos remigraverant	4,4,4
His de rebus Caesar certior *factus* et infirmitatem Gallorum veritus quod sunt in consiliis capiendis mobiles et novis plerumque rebus student nihil his committendum existimavit	4,5,1
ipse equo *vulnerato* deiectus quoad potuit fortissime restitit	4,12,5
quibus pacem atque amicitiam *petentibus* liberaliter respondet obsidesque ad se adduci iubet	4,18,3
Caesar paucos dies in eorum finibus moratus omnibus vicis aedificiisque incensis frumentisque succisis se in fines Ubiorum recepit atque his auxilium suum *pollicitus* si a Suebis premerentur haec ab iis cognovit	4,19,1
His constitutis rebus *nactus* idoneam ad navigandum tempestatem tertia fere vigilia solvit equitesque in ulteriorem portum progredi et naves conscendere et se sequi iussit	4,23,1
Ipse idoneam tempestatem *nactus* paulo post mediam noctem naves solvit quae omnes incolumes ad continentem pervenerunt	4,36,3

Absolutte ablativer (37):

Galba secundis aliquot proeliis factis castellisque compluribus eorum expugnatis *missis* ad eum undique legatis obsidibusque *datis* et pace *facta* constituit cohortes duas in Nantuatibus conlocare et ipse cum reliquis eius legionis cohortibus in vico Veragrorum qui appellatur Octodurus hiemare	3,1,4
His nuntiis *acceptis* Galba cum neque opus hibernorum munitionesque plene essent perfectae neque de frumento reliquoque commeatu satis esset provisum quod deditione *facta* obsidibusque *acceptis* nihil de bello timendum existimaverat consilio celeriter convocato sententias exquirere coepit	3,3,1
Omni ora maritima celeriter ad suam sententiam *perducta* communem legationem ad Publium Crassum mittunt si velit suos recuperare obsides sibi remittat	3,8,5
Veneti reliquaeque item civitates *cognito* Caesaris adventu simul quod quantum in se facinus admisissent intellegebant pro magnitudine periculi bellum parare et maxime ea quae ad usum navium pertinent providere instituunt hoc maiore spe quod multum natura loci confidebant	3,9,3
quibus *amissis* reliqui neque quo se reciperent neque quem ad modum oppida defenderent habebant	3,16,3
Id ea de causa faciebat quod cum tanta multitudine hostium praesertim eo *absente* qui summam imperii teneret nisi aequo loco aut oportunitate aliqua data legato dimicandum non existimabat	3,17,7
Qua re *concessa* laeti ut explorata victoria sarmentis virgultisque collectis quibus fossas Romanorum compleant ad castra pergunt	3,18,8
Impeditis hostibus propter ea quae ferebant onera subito duabus portis eruptionem fieri iubet	3,19,2

Cuius adventu *cognito* Sotiates magnis copiis coactis equitatuque quo plurimum valebant in itinere agmen nostrum adorti primum equestre proelium commiserunt	3,20,3
Quibus fortiter *resistentibus* vineas turresque egit	3,21,2
Hoc consilio *probato* ab ducibus productis Romanorum copiis sese castris tenebant	3,24,4
Hac re *perspecta* Crassus cum sua cunctatione atque opinione timoris hostes nostros milites alacriores ad pugnandum effecissent atque omnium voces audirentur expectari diutius non oportere quin ad castra iretur cohortatus suos omnibus cupientibus ad hostium castra contendit	3,24,5
Hostes undique circumventi *desperatis* omnibus rebus se per munitiones deicere et fuga salutem petere contenderunt	3,26,5
Hac *audita* pugna maxima pars Aquitaniae sese Crasso dedit obsidesque ultro misit	3,27,1
At hostes ubi primum nostros equites conspexerunt quorum erat quinque milium numerus cum ipsi non amplius octingentos equites haberent quod ii qui frumentandi causa erant trans Mosam profecti nondum redierant nihil *timentibus* nostris quod legati eorum paulo ante a Caesare discesserant atque is dies indutiis erat ab his petitus impetu facto celeriter nostros perturbaverunt	4,12,1
cum circumventus multis vulneribus *acceptis* cecidisset atque id frater qui iam proelio excesserat procul animadvertisset incitato equo se hostibus obtulit atque interfectus est	4,12,6
Tantum esse nomen atque opinionem eius exercitus Ariovisto *pulso* et hoc novissimo proelio *facto* etiam ad ultimas Germanorum nationes uti opinione et amicitia populi Romani tuti esse possint	4,16,7
Acie triplici instituta et celeriter octo milium itinere *confecto* prius ad hostium castra pervenit quam quid ageretur Germani sentire possent	4,14,1
quibus *disclusis* atque in contrariam partem *revinctis* tanta erat operis firmitudo atque ea rerum natura ut quo maior vis aquae se incitavisset hoc artius inligata tenerentur	4,17,7
Quod ubi Caesar comperit omnibus iis rebus *confectis* quarum rerum causa exercitum traducere constituerat ut Germanis metum iniceret ut Sugambros ulcisceretur ut Ubios obsidione liberaret diebus omnino duodeviginti trans Rhenum consumptis satis et ad laudem et ad utilitatem profectum arbitratus se in Galliam recepit pontemque rescidit	4,19,4
Interim consilio eius *cognito* et per mercatores perlato ad Britannos a compluribus insulae civitatibus ad eum legati veniunt qui polliceantur obsides dare atque imperio populi Romani obtemperare	4,21,5
Quibus *adductis* eos in fidem recipit	4,22,3
At barbari consilio Romanorum *cognito* praemisso equitatu et essedariis quo plerumque genere in proeliis uti consuerunt reliquis copiis subsecuti nostros navibus egredi prohibebant	4,24,1
Atque nostris militibus *cunctantibus* maxime propter altitudinem maris qui decimae legionis aquilam ferebat obtestatus deos ut ea res legioni feliciter eveniret desilite inquit milites nisi vultis aquilam hostibus prodere	4,25,3
Compluribus navibus *fractis* reliquae cum essent funibus ancoris reliquisque armamentis *amissis* ad navigandum inutiles magna id quod necesse erat accidere totius exercitus perturbatio facta est	4,29,3
Quibus rebus *cognitis* principes Britanniae qui post proelium ad Caesarem convenerant inter se conlocuti cum et equites et naves et frumentum Romanis deesse intellegerent et paucitatem militum ex castrorum exiguitate cognoscerent quae hoc erant etiam angustiora quod sine impedimentis Caesar legiones transportaverat optimum factu esse duxerunt rebellionem facta frumento commeatuque nostros prohibere et rem in hiemem producere quod his superatis aut reditu interclusis neminem postea belli inferendi causa in Britanniam transiturum confidebant	4,30,1

Nam quod omni ex reliquis partibus *demesso* frumento pars una erat reliqua suspicati hostes huc nostros esse venturos noctu in silvis delituerant	4,32,4
Quibus rebus *perturbatis* nostris tempore oportunissimo Caesar auxilium tulit	4,34,1
Qua re *nuntiata* Caesar omnem ex castris equitatum suis auxilio misit	4,37,2
His rebus *gestis* ex litteris Caesaris dierum viginti supplicatio a senatu decreta est	4,38,5

Kausal:

Konjunkte partisipper (29):

Quo proelio facto quod saepius fortunam temptare Galba nolebat atque alio se in hiberna consilio venisse meminerat aliis occurrisset rebus videbat maxime frumenti inopia *permotus* postero die omnibus eius vici aedificiis incensis in provinciam reverti contendit ac nullo hoste prohibente aut iter demorante incolumem legionem in Nantuates inde in Allobroges perduxit ibique hiemavit	3,6,4
Horum auctoritate finitimi *adducti* ut sunt Gallorum subita et repentina consilia eadem de causa Trebium Terrasidiumque retinent et celeriter missis legatis per suos principes inter se coniurant nihil nisi communi consilio acturos eundemque omnes fortunae exitum esse laturos reliquasque civitates sollicitant ut in ea libertate quam a maioribus acceperint permanere quam Romanorum servitutem perferre malint	3,8,3
Erant eius modi fere situs oppidorum ut *posita* in extremis lingulis promunturiisque neque pedibus aditum haberent cum ex alto se aestus incitavisset quod accidit semper horarum duodecim spatio neque navibus quod rursus minuente aestu naves in vadis adflictae erant	3,12,1
Ac si quando magnitudine operis forte *superati* extruso mari aggere ac molibus atque his oppidi moenibus adaequatis suis fortunis desperare coeperant magno numero navium adpulso cuius rei summam facultatem habebant omnia sua deportabant seque in proxima oppida recipiebant	3,12,3
His rebus *adducti* non prius Viridovicem reliquosque duces ex concilio dimittunt quam ab iis sit concessum arma uti capiant et ad castra contendunt	3,18,7
Tum vero barbari *commoti* quod oppidum et natura loci et manu munitum paucis diebus quibus eo ventum erat expugnatum cognoverant legatos quoque versus dimittere coniurare obsides inter se dare copias parare coeperunt	3,23,2
Illi ut erat imperatum eductis iis cohortibus quae praesidio castris *relictae* intritae ab labore erant et longiore itinere circumductis ne ex hostium castris conspici possent omnium oculis mentibusque ad pugnam intentis celeriter ad eas quas diximus munitiones pervenerunt atque his prorutis prius in hostium castris constiterunt quam plane ab his videri aut quid rei gereretur cognosci posset	3,26,2
paucae ultimae nationes anni tempore *confisae* quod hiems suberat id facere neglexerunt	3,27,2
Eodem fere tempore Caesar etsi prope exacta iam aestas erat tamen quod omni Gallia pacata Morini Menapiique supererant qui in armis essent neque ad eum umquam legatos de pace misissent *arbitratus* id bellum celeriter confici posse eo exercitum duxit	3,28,1
quae res et cibi genere et cotidiana exercitatione et libertate vitae quod a pueris nullo officio aut disciplina *adsuefacti* nihil omnino contra voluntatem faciunt et vires alit et immani corporum magnitudine homines efficit	4,1,9
sed tantae multitudinis adventu *perterriti* ex iis aedificiis quae trans flumen habuerant demigraverant et cis Rhenum dispositis praesidiis Germanos transire prohibebant	4,4,3

His de rebus Caesar certior factus et infirmitatem Gallorum *veritus* quod sunt in consiliis capiendis mobiles et novis plerumque rebus student nihil his committendum existimavit	4,5,1
His rebus atque auditionibus *permoti* de summis saepe rebus consilia ineunt quorum eos in vestigio paenitere necesse est cum incertis rumoribus serviant et plerique ad voluntatem eorum ficta respondeant	4,5,3
Qua spe *adducti* Germani latius iam vagabantur et in fines Eburonum et Condrusorum qui sunt Treverorum clientes pervenerant	4,6,4
Qui omnibus rebus subito *perterriti* et celeritate adventus nostri et discessu suorum neque consilii habendi neque arma capiendi spatio dato perturbantur copias ne adversus hostem ducere an castra defendere an fuga salutem petere praestaret	4,14,2
Quod ubi Caesar comperit omnibus iis rebus confectis quarum rerum causa exercitum traducere constituerat ut Germanis metum iniceret ut Sugambros ulcisceretur ut Ubios obsidione liberaret diebus omnino duodeviginti trans Rhenum consumptis satis et ad laudem et ad utilitatem profectum *arbitratus* se in Galliam recepit pontemque rescidit	4,19,4
Illi supplicia cruciatusque Gallorum *veriti* quorum agros vexaverant remanere se apud eum velle dixerunt	4,15,5
ac nihilo setius sublicae et ad inferiorem partem fluminis oblique agebantur quae pro ariete *subiectae* et cum omni opere *coniunctae* vim fluminis exciperent et aliae item supra pontem mediocri spatio ut si arborum trunci si ve naves deiciendi operis causa essent a barbaris missae his defensoribus earum rerum vis minueretur neu ponti nocerent	4,17,9
Ad haec cognoscenda prius quam periculum faceret idoneum esse *arbitratus* Gaium Volusenum cum navi longa praemittit	4,21,1
Hoc sibi Caesar satis oportune accidisse *arbitratus* quod neque post tergum hostem relinquere volebat neque belli gerendi propter anni tempus facultatem habebat neque has tantularum rerum occupationes Britanniae anteponendas iudicabat magnum iis numerum obsidum imperat	4,22,2
Hunc ad egrediendum nequaquam idoneum locum *arbitratus* dum reliquae naves eo convenirent ad horam nonam in ancoris expectavit	4,23,4
Quibus rebus nostri *perterriti* atque huius omnino generis pugnae imperiti non eadem alacritate ac studio quo in pedestribus uti proeliis consuerant utebantur	4,24,4
Nam et navium figura et remorum motu et inusitato genere tormentorum *permoti* barbari constiterunt ac paulum modo pedem rettulerunt	4,25,2
Caesar id quod erat *suspensus* aliquid novi a barbaris initum consilii cohortes quae in statione erant se cum in eam partem proficisci ex reliquis duas in stationem succedere reliquas armari et confestim sese subsequi iussit	4,32,2
Nam quod omni ex reliquis partibus demesso frumento pars una erat reliqua *suspensae* hostes huc nostros esse venturos noctu in silvis delituerant	4,32,4
Quo facto ad lacessendum hostem et committendum proelium alienum esse tempus *arbitratus* suo se loco continuit et brevi tempore intermisso in castra legiones reduxit	4,34,2
Caesar etsi idem quod superioribus diebus acciderat fore videbat ut si essent hostes pulsi celeritate periculum effugerent tamen *nactus* equites circiter triginta quos Commius Atrebas de quo ante dictum est se cum transportaverat legiones in acie pro castris constituit	4,35,1
Quibus ex navibus cum essent expositi milites circiter trecenti atque in castra contenderent Morini quos Caesar in Britanniam proficiscens pacatos reliquerat spe praedae *adducti* primo non ita magno suorum numero circumsteterunt ac si sese interfici nollent arma ponere iusserunt	4,37,1

Absolutte ablativer (7):

Quo in consilio cum tantum repentini periculi praeter opinionem accidisset ac iam omnia fere superiora loca multitudine armatorum completa conspicerentur neque subsidio veniri neque commeatus supportari *interclusis* itineribus possent prope iam *desperata* salute non nullae eius modi sententiae dicebantur ut impedimentis relictis eruptione facta isdem itineribus quibus eo pervenissent ad salutem contenderent	3,3,2
Huius est civitatis longe amplissima auctoritas omnis orae maritimae regionum earum quod et naves habent Veneti plurimas quibus in Britanniam navigare consueverunt et scientia atque usu rerum nauticarum ceteros antecedunt et in magno impetu maris atque aperto paucis portibus *interiectis* quos tenent ipsi omnes fere qui eo mari uti consueverunt habent vectigales	3,8,1
Qua consuetudine *cognita* Caesar ne graviori bello occurreret maturius quam consueverat ad exercitum proficiscitur	4,6,1
expectare vero dum hostium copiae augerentur equitatusque reverteretur summae dementiae esse iudicabat et *cognita* Gallorum infirmitate quantum iam apud eos hostes uno proelio auctoritatis essent consecuti sentiebat	4,13,2
Qui omnibus rebus subito perterriti et celeritate adventus nostri et discessu suorum neque consilii habendi neque arma capiendi spatio *dato* perturbantur copias ne adversus hostem ducere an castra defendere an fuga salutem petere praestaret	4,14,2
At Sugambri ex eo tempore quo pons institui coeptus est fuga comparata *hortantibus* iis quos ex Tencteris atque Usipetibus apud se habebant finibus suis excesserant suaque omnia exportaverant seque in solitudinem ac silvas abdiderant	4,18,4

Kondisjonal:

Konjunkte partisipper (1):

Accedebat ut cum se vento dedissent et tempestatem ferrent facilius et in vadis consisterent tutius et ab aestu *relictis* nihil saxa et cotes timerent	3,13,9
---	--------

Absolutte ablativer (10):

Erant hae difficultates belli gerendi quas supra ostendimus sed tamen multa Caesarem ad id bellum incitabant iniuria retentorum equitum Romanorum rebellio facta post deditionem defectio datis obsidibus tot civitatum coniuratio in primis ne hac parte *neglecta* reliquae nationes sibi idem licere arbitrentur	3,10,1
Erant eius modi fere situs oppidorum ut posita in extremis lingulis promunturiisque neque pedibus aditum haberent cum ex alto se aestus incitavisset quod accidit semper horarum duodecim spatio neque navibus quod rursus *minuente* aestu naves in vadis adfluerentur	3,12,1
His cum funes qui antemnas ad malos destinabant comprehensi adductique erant navigio remis *incitato* praerumpebantur	3,14,6
Quibus *abscisis* antemnae necessario concidebant ut cum omnis Gallicis navibus spes in velis armamentisque consisteret his *ereptis* omnis usus navium uno tempore eriperetur	3,14,7

Id ea de causa faciebat quod cum tanta multitudine hostium praesertim eo absente qui summam imperii teneret nisi aequo loco aut oportunitate aliqua *data* legato dimicandum non existimabat	3,17,7
neque adhuc hominum memoria repertus est quisquam qui eo *interfecto* cuius se amicitiae devovisset mortem recusaret	3,22,3
Haec omnia Caesar eodem illo pertinere arbitrabatur ut tridui mora *interposita* equites eorum qui abessent reverterentur	4,11,4
Quibus rebus cognitis principes Britanniae qui post proelium ad Caesarem convenerant inter se conlocuti cum et equites et naves et frumentum Romanis deesse intellegerent et paucitatem militum ex castrorum exiguitate cognoscerent quae hoc erant etiam angustiora quod sine impedimentis Caesar legiones transportaverat optimum factu esse duxerunt rebellione facta frumento commeatuque nostros prohibere et rem in hiemem producere quod his *superatis* aut reditu *interclusis* neminem postea belli inferendi causa in Britanniam transiturum confidebant	4,30,1

Konsessiv:

Absolutte ablativer (4):

Compluribus expugnatis oppidis Caesar ubi intellexit frustra tantum laborem sumi neque hostium fugam *captis* oppidis reprimi neque iis noceri posse statuit expectandam classem	3,14,1
Hoc consilio probato ab ducibus *productis* Romanorum copiis sese castris tenebant	3,24,4
Itaque *vocatis* ad se undique mercatoribus neque quanta esset insulae magnitudo neque quae aut quantae nationes incoherent neque quem usum belli haberent aut quibus institutis uterentur neque qui essent ad maiorem navium multitudinem idonei portus reperire poterat	4,20,4
Itaque cum summo studio a militibus administraretur duodecim navibus *amissis* reliquis ut navigari satis commode posset effecit	4,31,3

Konsessive-Kondisjonal:

Absolutte ablativer (1)

turribus autem *excitatis* tamen has altitudo puppium ex barbaris navibus superabat ut neque ex inferiore loco satis commode tela adigi possent et missa a Gallis gravius acciderent	3,14,4
--	--------

Rematiske partisipper:

Narrasjon:

Konjunkte partisipper (30):

Ita commutata fortuna eos qui in spem potiundorum castrorum venerant undique *circumventos* intercipiunt et ex hominum milibus amplius triginta quem numerum barbarorum ad castra venisse constabat plus tertia parte interfecta reliquos perterritos in fugam coiciunt ac ne in locis quidem superioribus consistere patiuntur	3,6,2
Quae ubi convenit ac primum ab hostibus visa est circiter ducentae viginti naves eorum paratissimae atque omni genere armorum ornatissimae *profectae* ex portu nostris adversae constiterunt	3,14,2
nam singulas nostri *consectati* expugnaverunt ut perpaucae ex omni numero noctis interventu ad terram per venirent cum ab hora fere quattuor usque ad solis occasum pugnaretur	3,15,5
Sabinus suos *hortatus* cupientibus signum dat	3,19,2
Quos impeditos integris viribus milites nostri *consecuti* magnum numerum eorum occiderunt	3,19,4
reliquos equites *consectati* paucos qui ex fuga evaserant reliquerunt	3,19,4
Cuius adventu cognito Sotiates magnis copiis coactis equitatuque quo plurimum valebant in itinere agmen nostrum *adorti* primum equestre proelium commiserunt	3,20,3
Hi nostros disiectos *adorti* proelium renovarunt	3,20,4
cum his Adiatunnus eruptionem facere *conatus* clamore ab ea parte munitionis sublato cum ad arma milites concurrissent vehementerque ibi pugnatum esset repulsus in oppidum tamen uti eadem deditionis condicione uteretur a Crasso impetravit	3,22,4
Hac re perspecta Crassus cum sua cunctatione atque opinione timoris hostes nostros milites alacriores ad pugnandum effecissent atque omnium voces audirentur expectari diutius non oportere quin ad castra iretur *cohortatus* suos omnibus cupientibus ad hostium castra contendit	3,24,5
Crassus equitum praefectos *cohortatus* ut magnis praemiis pollicitationibusque suos excitarent quid fieri vellet ostendit	3,26,1
Quos equitatus apertissimis campis *consectatus* ex milium quinquaginta numero quae ex Aquitania Cantabrisque convenisse constabat vix quarta parte relicta multa nocte se in castra recepit	3,26,6
Causa transeundi fuit quod ab Suebis complures annos *exagitati* bello premebantur et agri cultura prohibebantur	4,1,2
Qui complures annos Sueborum vim sustinuerunt, ad extremum tamen agris *expulsi* et multis locis Germaniae triennium *vagati* ad Rhenum pervenerunt quas regiones Menapii incolebant	4,4,1
qui in itinere *congressi* magnopere ne longius progrediretur orabant	4,11,1
At Quintus Titurius et Lucius Cotta legati qui in Menapiorum fines legiones duxerant omnibus eorum agris *vastatis* frumentis *succisis* aedificiis *incensis* quod Menapii se omnes in densissimas silvas abdiderant se ad Caesarem receperunt	4,38,3
ipse equo vulnerato *deiectus* quoad potuit fortissime restitit	4,12,5
cum *circumventus* multis vulneribus acceptis cecidisset atque id frater qui iam proelio excesserat procul animadvertisset incitato equo se hostibus obtulit atque interfectus est	4,12,6
Hoc facto proelio Caesar neque iam sibi legatos audiendos neque condiciones accipiendas arbitrabatur ab iis qui per dolum atque insidias *petita* pace ultro bellum intulissent	4,13,1
Quos sibi Caesar oblatos *gavisus* illos retineri iussit	4,13,6
Caesar paucos dies in eorum finibus *moratus* omnibus vicis aedificiisque incensis frumentisque succisis se	4,19,1

in fines Ubiorum recepit atque his auxilium suum pollicitus si a Suebis premerentur haec ab iis cognovit	
Quibus auditis liberaliter *pollicitus* *hortatusque* ut in ea sententia permanerent eos domum remittit et cum iis una Commium quem ipse Atrebatibus superatis regem ibi constituerat cuius et virtutem et consilium probabat et quem sibi fidelem esse arbitrabatur cuiusque auctoritas in his regionibus magni habebatur mittit	4,21,6
At barbari consilio Romanorum cognito praemisso equitatu et essedariis quo plerumque genere in proeliis uti consueverunt reliquis copiis *subsecuti* nostros navibus egredi prohibebant	4,24,1
Atque nostris militibus cunctantibus maxime propter altitudinem maris qui decimae legionis aquilam ferebat *obtestatus* deos ut ea res legioni feliciter eveniret desilite inquit milites nisi vultis aquilam hostibus prodere	4,25,3
Tum nostri *cohortati* inter se ne tantum dedecus admitteretur universi ex navi desiluerunt	4,25,5
Hos item ex proximis primi navibus cum conspexissent *subsecuti* hostibus adpropinquaverunt	4,25,6
quae tamen ancoris iactis cum fluctibus complerentur necessario adversa nocte in altum *provectae* continentem petierunt	4,28,3
Quibus rebus cognitis principes Britanniae qui post proelium ad Caesarem convenerant inter se *conlocuti* cum et equites et naves et frumentum Romanis deesse intellexerent et paucitatem militum ex castrorum exiguitate cognoscerent quae hoc erant etiam angustiora quod sine impedimentis Caesar legiones transportaverat optimum factu esse duxerunt rebellionem facta frumento commeatuque nostros prohibere et rem in hiemem producere quod his superatis aut reditu interclusis neminem postea belli inferendi causa in Britanniam transiturum confidebant	4,30,1
tum dispersos depositis armis in metendo occupatos subito *adorti* paucis interfectis reliquos incertis ordinibus perturbaverant simul equitatu atque essedis circumdederant	4,32,5
Quos tanto spatio *secuti* quantum cursu et viribus efficere potuerunt complures ex iis occiderunt	4,35,3

Absolutte ablativer (50):

Galba secundis aliquot proeliis *factis* castellisque compluribus eorum *expugnatis* *missis* ad eum undique legatis obsidibusque *datis* et pace facta constituit cohortes duas in Nantuatibus conlocare et ipse cum reliquis eius legionis cohortibus in vico Veragrorum qui appellatur Octodurus hiemare	3,1,4
His nuntiis acceptis Galba cum neque opus hibernorum munitionesque plene essent perfectae neque de frumento reliquoque commeatu satis esset provisum quod deditione facta obsidibusque acceptis nihil de bello timendum existimaverat consilio celeriter *convocato* sententias exquirere coepit	3,3,1
Quo in consilio cum tantum repentini periculi praeter opinionem accidisset ac iam omnia fere superiora loca multitudine armatorum completa conspicerentur neque subsidio veniri neque commeatus supportari interclusis itineribus possent prope iam desperata salute non nullae eius modi sententiae dicebantur ut impedimentis *relictis* eruptione *facta* isdem itineribus quibus eo pervenissent ad salutem contenderent	3,3,2
Maiori tamen parti placuit hoc *reservato* ad extremum casum consilio interim rei eventum experiri et castra defendere	3,3,4
Itaque *convocatis* centurionibus celeriter milites certiores facit paulisper intermitterent proelium ac tantum modo tela missa exciperent seque ex labore reficerent post dato signo ex castris erumperent atque omnem spem salutis in virtute ponerent	3,5,3
Quo proelio facto quod saepius fortunam temptare Galba nolebat atque alio se in hiberna consilio venisse meminerat aliis occurrere rebus videbat maxime frumenti inopia permotus postero die omnibus eius vici aedificiis *incensis* in provinciam reverti contendit ac nullo hoste prohibente aut iter demorante incolumem	3,6,4

legionem in Nantuates inde in Allobroges perduxit ibique hiemavit	
Ac si quando magnitudine operis forte superati extruso mari aggere ac molibus atque his oppidi moenibus adaequatis suis fortunis desperare coeperant magno numero navium *adpulso* cuius rei summam facultatem habebant omnia sua deportabant seque in proxima oppida recipiebant	3,12,3
Itaque omni senatu *necato* reliquos sub corona vendidit	3,16,4
atque his paucis diebus Aulerci Eburovices Lexoviique senatu suo *interfecto* quod auctores belli esse nolebant portas clausurunt seque cum Viridovice coniunxerunt	3,17,3
Qua re concessa laeti ut explorata victoria sarmentis virgultisque *collectis* quibus fossas Romanorum compleant ad castra pergunt	3,18,8
Itaque re frumentaria *provisa* auxiliis equitatuque *comparato* multis praeterea viris fortibus Tolosa et Carcasone et Narbone quae sunt civitates Galliae provinciae finitimae ex his regionibus nominatim *evocatis* in Sotiatium fines exercitum introduxit	3,20,2
Cuius adventu cognito Sotiates magnis copiis *coactis* equitatuque quo plurimum valebant in itinere agmen nostrum adorti primum equestre proelium commiserunt	3,20,3
Illi alias eruptione *temptata* alias cuniculis ad aggerem vineasque *actis* cuius rei sunt longe peritissimi Aquitani propterea quod multis locis apud eos aerariae secturaeque sunt ubi diligentia nostrorum nihil his rebus profici posse intellexerunt legatos ad Crassum mittunt seque in deditionem ut recipiat petunt	3,21,3
Prima luce *productis* omnibus copiis duplici acie *instituta* auxiliis in mediam aciem *coniectis* quid hostes consilii caperent expectabat	3,24,1
Illi ut erat imperatum *eductis* iis cohortibus quae praesidio castris relictas intritae ab labore erant et longiore itinere *circumductis* ne ex hostium castris conspici possent omnium oculis mentibusque ad pugnam intentis celeriter ad eas quas diximus munitiones pervenerunt atque his prorutis prius in hostium castris constiterunt quam plane ab his videri aut quid rei gereretur cognosci posset	3,26,2
At hostes ubi primum nostros equites conspexerunt quorum erat quinque milium numerus cum ipsi non amplius octingentos equites haberent quod ii qui frumentandi causa erant trans Mosam profecti nondum redierant nihil timentibus nostris quod legati eorum paulo ante a Caesare discesserant atque is dies indutiis erat ab his petitus impetu *facto* celeriter nostros perturbaverunt	4,12,1
rursus his resistentibus consuetudine sua ad pedes desiluerunt *subfossisque* equis compluribusque nostris *deiectis* reliquos in fugam coniecerunt atque ita perterritos egerunt ut non prius fuga desisterent quam in conspectum agminis nostri venissent	4,12,2
cum circumventus multis vulneribus acceptis cecidisset atque id frater qui iam proelio excesserat procul animadvertisset *incitato* equo se hostibus obtulit atque interfectus est	4,12,6
Germani post tergum clamore audito cum suos interfici viderent armis *abiectis* signisque militaribus *relictis* se ex castris eiecerunt et cum ad confluentem Mosae et Rheni pervenissent reliqua fuga *desperata* magno numero interfecto reliqui se in flumen praecipitaverunt atque ibi timore lassitudine vi fluminis oppressi perierunt	4,15,1
At Sugambri ex eo tempore quo pons institui coeptus est fuga *comparata* hortantibus iis quos ex Tencteris atque Usipetibus apud se habebant finibus suis excesserant suaque omnia exportaverant seque in solitudinem ac silvas abdiderant	4,18,4
Caesar paucos dies in eorum finibus moratus omnibus vicis aedificiisque *incensis* frumentisque *succisis* se in fines Ubiorum recepit atque his auxilium suum pollicitus si a Suebis premerentur haec ab iis cognovit	4,19,1
Suebos postea quam per exploratores pontem fieri comperissent more suo concilio *habito* nuntios in omnes partes dimisisse uti de oppidis demigrarent liberos uxores suaque omnia in silvis deponerent atque	4,19,2

omnes qui arma ferre possent unum in locum convenirent	
Interim legatis tribunisque militum *convocatis* et quae ex Voluseno cognovisset et quae fieri vellet ostendit monuitque ut rei militaris ratio maximeque ut maritimae res postularent ut cum celerem atque instabilem motum haberent ad nutum et ad tempus omnes res ab iis administrarentur	4,23,5
His dimissis et ventum et aestum uno tempore nactus secundum *dato* signo et *sublatis* ancoris circiter milia passuum septem ab eo loco progressus aperto ac plano litore naves constituit	4,23,6
At barbari consilio Romanorum cognito *praemisso* equitatu et essedariis quo plerumque genere in proeliis uti consueverunt reliquis copiis subsecuti nostros navibus egredi prohibebant	4,24,1
hostes vero notis omnibus vadis ubi ex litore aliquos singulares ex navi egredientes conspexerant *incitatis* equis impeditos adoriebantur	4,26,2
Caesar questus quod cum ultro in continentem legatis *missis* pacem ab se petissent bellum sine causa intulissent ignoscere se imprudentiae dixit obsidesque imperavit	4,27,5
Quibus rebus cognitis principes Britanniae qui post proelium ad Caesarem convenerant inter se conlocuti cum et equites et naves et frumentum Romanis deesse intellegerent et paucitatem militum ex castrorum exiguitate cognoscerent quae hoc erant etiam angustiora quod sine impedimentis Caesar legiones transportaverat optimum factum esse duxerunt rebellione *facta* frumento commeatuque nostros prohibere et rem in hiemem producere quod his superatis aut reditu interclusis neminem postea belli inferendi causa in Britanniam transiturum confidebant	4,30,1
Itaque rursus coniuratione *facta* paulatim ex castris discedere et suos clam ex agris deducere coeperunt	4,30,3
tum dispersos depositis armis in metendo occupatos subito adorti paucis *interfectis* reliquos incertis ordinibus perturbaverant simul equitatu atque essedis circumdederant	4,32,5
Cum illi orbe *facto* sese defenderent celeriter ad clamorem hominum circiter milia sex convenerunt	4,37,2
Postea vero quam equitatus noster in conspectum venit hostes *abiectis* armis terga verterunt magnusque eorum numerus est occisus	4,37,4

Kontrast:

Konjunkte partisipper (4):

cum his Adiatunnus eruptionem facere conatus clamore ab ea parte munitionis sublato cum ad arma milites concurrissent vehementerque ibi pugnatum esset *repulsus* in oppidum tamen uti eadem deditionis condicione uteretur a Crasso impetravit	3,22,4
Hos cum Suebi multis saepe bellis *experti* propter amplitudinem gravitatemque civitatis finibus expellere non potuissent tamen vectigales sibi fecerunt ac multo humiliores infirmioresque redegerunt	4,3,4
Illi omnia *experti* cum neque vi contendere propter inopiam navium neque clam transire propter custodias Menapiorum possent reverti se in suas sedes regionesque simulaverunt et tridui viam progressi rursus reverterunt atque omni hoc itinere una nocte equitatu confecto inscios inopinantesque Menapios oppresserunt qui de Germanorum discessu per exploratores certiores facti sine metu trans Rhenum in suos vicos remigraverant	4,4,4
Caesar *questus* quod cum ultro in continentem legatis missis pacem ab se petissent bellum sine causa intulissent ignoscere se imprudentiae dixit obsidesque imperavit	4,27,5

Absolute ablativer (1):

quae tamen ancoris *iactis* cum fluctibus complerentur necessario adversa nocte in altum provectae continentem petierunt	4,28,3
--	--------

Elaborative partisipper:

Ledsagende omstendighet:

Konjunkte partisipper (13):

Ita commutata fortuna eos qui in spem potiundorum castrorum venerant undique circumventos intercipiunt et ex hominum milibus amplius triginta quem numerum barbarorum ad castra venisse constabat plus tertia parte interfecta reliquos *perterritos* in fugam coiciunt ac ne in locis quidem superioribus consistere patiuntur	3,6,2
Huc magno cursu contenderunt ut quam minimum spatii ad se colligendos armandosque Romanis daretur *exanimatique* pervenerunt	3,19,1
Sabinus suos hortatus *cupientibus* signum dat	3,19,2
Quos *impeditos* integris viribus milites nostri consecuti magnum numerum eorum occiderunt	3,19,4
Hi nostros *disiectos* adorti proelium renovarunt	3,20,4
Illi etsi propter multitudinem et veterem belli gloriam paucitatemque nostrorum se tuto dimicatuos existimabant tamen tutius esse arbitrabantur obsessis viis commeatu intercluso sine vulnere victoria potiri et si propter inopiam rei frumentariae Romani se recipere coepissent *impeditos* in agmine et sub sarcinis infirmiores animo adoriri cogitabant	3,24,2
rursus his resistentibus consuetudine sua ad pedes desiluerunt subfossisque equis compluribusque nostris deiectis reliquos in fugam coniecerunt atque ita *perterritos* egerunt ut non prius fuga desisterent quam in conspectum agminis nostri venissent	4,12,2
Hic cum fratri *intercluso* ab hostibus auxilium ferret illum ex periculo eripuit	4,12,5
His constitutis rebus et consilio cum legatis et quaestore communicato ne quem diem pugnae praetermitteret opportunissima res accidit quod postridie eius diei mane eadem et perfidia et simulatione *usi* Germani frequentes omnibus principibus maioribusque natu adhibitis ad eum in castra venerunt simul ut dicebatur sui purgandi causa quod contra atque esset dictum et ipsi petissent proelium pridie commisissent simul ut si quid possent de indutiis fallendo impetrarent	4,13,4
Quorum timor cum fremitu et concursu significaretur milites nostri pristini diei perfidia *incitati* in castra inruerunt	4,14,3
Germani post tergum clamore audito cum suos interfici viderent armis abiectis signisque militaribus relictis se ex castris eiecerunt et cum ad confluentem Mosae et Rheni pervenissent reliqua fuga desperata magno numero interfecto reliqui se in flumen praecipitaverunt atque ibi timore lassitudine vi fluminis *oppressi* perierunt	4,15,1
Erat ob has causas summa difficultas quod naves propter magnitudinem nisi in alto constitui non poterant militibus autem ignotis locis impeditis manibus magno et gravi onere armorum *oppressis* simul et de navibus desiliendum et in fluctibus consistendum et cum hostibus erat pugnandum cum illi aut ex arido aut paulum in aquam progressi omnibus membris expeditis notissimis locis audacter tela coicerent et equos	4,24,2-3

insuefactos incitarent	
hostes vero notis omnibus vadis ubi ex litore aliquos singulares ex navi egredientes conspexerant incitatis equis *impeditos* adoriebantur	4,26,2

Absolutte ablativer (8):

Quo proelio facto quod saepius fortunam temptare Galba nolebat atque alio se in hiberna consilio venisse meminerat aliis occurrere rebus videbat maxime frumenti inopia permotus postero die omnibus eius vici aedificiis incensis in provinciam reverti contendit ac nullo hoste *prohibente* aut iter *demorante* incolumem legionem in Nantuates inde in Allobroges perduxit ibique hiemavit	3,6,4
Hac re perspecta Crassus cum sua cunctatione atque opinione timoris hostes nostros milites alacriores ad pugnandum effecissent atque omnium voces audirentur expectari diutius non oportere quin ad castra iretur cohortatus suos omnibus *cupientibus* ad hostium castra contendit	3,24,5
Tum vero clamore ab ea parte audito nostri *redintegratis* viribus quod plerumque in spe victoriae accidere consuevit acrius impugnare coeperunt	3,26,4
Nostri ad unum omnes incolumes perpaucis *vulneratis* ex tanti belli timore cum hostium numerus capitum quadringentorum triginta milium fuisset se in castra receperunt	4,15,3
Erat ob has causas summa difficultas quod naves propter magnitudinem nisi in alto constitui non poterant militibus autem ignotis locis *impeditis* manibus magno et gravi onere armorum oppressis simul et de navibus desiliendum et in fluctibus consistendum et cum hostibus erat pugnandum cum illi aut ex arido aut paulum in aquam progressi omnibus membris expeditis notissimis locis audacter tela coicerent et equos insuefactos incitarent	4,24,2-3
Cum paulo longius a castris processisset suos ab hostibus premi atque aegre sustinere et *conferta* legione ex omnibus partibus tela coici animadvertit	4,32,3
Interim nostri milites impetum hostium sustinuerunt atque amplius horis quattuor fortissime pugnauerunt et paucis vulneribus *acceptis* complures ex iis occiderunt	4,37,3

Instrumental:

Absolutte ablativer (7):

Cum iam amplius horis sex continenter pugnaretur ac non solum vires sed etiam tela nostros deficerent atque hostes acrius instarent languidioribusque nostris vallum scindere et fossas complere coepissent resque esset iam ad extremum perducta casum Publius Sextius Baculus primi pili centurio quem Nervico proelio compluribus confectum vulneribus diximus et item Gaius Volusenus tribunus militum vir et consilii magni et virtutis ad Galbam accurrunt atque unam esse spem salutis docent si eruptione *facta* extremum auxilium experirentur	3,5,1
Quod iussi sunt faciunt ac subito omnibus portis eruptione *facta* neque cognoscendi quid fieret neque sui colligendi hostibus facultatem relinquunt	3,6,1
Sabinus idoneo omnibus rebus loco castris sese tenebat cum Viridovix contra eum duorum milium spatio consedisset cotidieque *productis* copiis pugnandi potestatem faceret ut iam non solum hostibus in contemtionem Sabinus veniret sed etiam nostrorum militum vocibus non nihil carperetur	3,17,5

Illi etsi propter multitudinem et veterem belli gloriam paucitatemque nostrorum se tuto dimicatu- ros existimabant tamen tutius esse arbitrabantur *obsessis* viis commeatu *intercluso* sine vulnere victoria potiri et si propter inopiam rei frumentariae Romani se recipere coepissent impeditos in agmine et sub sarcinis infirmiores animo adoriri cogitabant	3,24,2
Ibi cum alii fossas complerent alii multis telis *coniectis* defensores vallo munitionibusque depellerent auxiliaresque quibus ad pugnam non multum Crassus confidebat lapidibus telisque subministrandis et ad aggerem caespitibus comportandis speciem atque opinionem pugnantium praeberent cum item ab hostibus constanter ac non timide pugnaretur telaque ex loco superiore missa non frustra acciderent equites circumitis hostium castris Crasso renuntiaverunt non eadem esse diligentia ab decumana porta castra munita facilemque aditum habere	3,25,1- 2
sed tantae multitudinis adventu perterriti ex iis aedificiis quae trans flumen habuerant demigraverant et cis Rhenum *dispositis* praesidiis Germanos transire prohibebant	4,4,3